

Deel 2: Focus

Recht van slachtoffers
op juridische bijstand
en bescherming

Dit jaar focust Myria in zijn verslag op de juridische bijstand aan slachtoffers van mensenhandel. De keuze voor die focus sluit naadloos aan bij die van GRETA, de Expertengroep van de Raad van Europa, belast met de opvolging van het Verdrag van de Raad van Europa inzake bestrijding van mensenhandel.⁸ Die heeft het thema centraal geplaatst in de derde evaluatiecyclus van het Verdrag.⁹ De evaluatie van België komt er in 2021.¹⁰

Myria heeft beslist dieper op deze thematiek in te gaan en baseert zich hiervoor op de belangrijkste rechten van het slachtoffer (gekoppeld aan de strafprocedure) uit de mensenhandelrichtlijn uit 2011¹¹, uit de richtlijn inzake slachtoffers van misdrijven uit 2012¹² en het Verdrag van de Raad van Europa inzake de bestrijding van mensenhandel. Er werd ook rekening gehouden met de Europese richtlijn 2004/81/EG betreffende de verblijfstitel die in ruil voor samenwerking met de bevoegde autoriteiten wordt afgegeven aan slachtoffers van mensenhandel.¹³

Bij het ontwikkelen van deze focus heeft Myria verschillende bronnen geraadpleegd: de bestaande literatuur; interviews met gespecialiseerde opvangcentra voor slachtoffers en twee advocaten; concrete voorbeelden uit de rechtspraak en gerechtelijke dossiers waarin Myria zich burgerlijke partij heeft gesteld.

De focus bestaat uit volgende hoofdstukken:

- Een overzicht van de rechten vervat in de juridische instrumenten die als basis voor de focus dienen en van het Belgische systeem van bijstand aan slachtoffers van mensenhandel (hoofdstuk 1);
- Een praktische analyse van het recht op informatie van slachtoffers van mensenhandel en van de toegang tot hulporganisaties (hoofdstuk 2);
- Een presentatie van het rechtsbijstandstelsel in België

en de gevolgen ervan voor de deelname van slachtoffers van mensenhandel aan de strafprocedure, en van hun bescherming in dat verband (hoofdstuk 3);

- Bijzondere aandacht gaat naar de schadeloosstelling van slachtoffers van mensenhandel (hoofdstuk 4) en naar het belang van financiële onderzoeken (hoofdstuk 5).

De focus wordt afgesloten met een concreet voorbeeld van een dossier ter illustratie van de aspecten die in de vorige hoofdstukken aan bod zijn gekomen.

Hij wordt verder nog aangevuld met drie externe bijdragen. De eerste bijdrage is van de directrice van een gespecialiseerd opvangcentrum, die aantoonde hoe de opgevangen slachtoffers maar het topje van de ijsberg zijn van het hele fenomeen van mensenhandel. Een tweede bijdrage van de verantwoordelijken van de ECOSOC-cellen van de RSZ gaat na hoe het zit met het verplicht informeren van slachtoffers van mensenhandel door de gespecialiseerde inspectiediensten van de RSZ (de vroegere Sociale Inspectie). De derde is opgesteld door een magistraat van het federaal parket en gaat over het belang van de financiële analyse in de onderzoeken naar mensenhandel, met name om de schadeloosstelling van de slachtoffers te vergemakkelijken.

8 Verdrag van de Raad van Europa inzake de bestrijding van mensenhandel, Warschau, 16 mei 2005.

9 Bij deze evaluatie gaat het om de vooraf opgestuurde vragenlijst "Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings", die de Staat beantwoordt: <https://rm.coe.int/greta-2018-26-en/16808f0990>. Daarna volgt een evaluatiebezoek.

10 <https://rm.coe.int/timetable-greta-3rd-evaluation-round/1680925834>.

11 Richtlijn 2011/36/EU van het Europees Parlement en van de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad, *PB*, L101 van 15 april 2011.

12 Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit van de Raad 2001/220/JBZ van de Raad, *PB*, L 315, 14 november 2012.

13 Richtlijn 2004/81/EG van de Raad van 29 april 2004 betreffende de verblijfstitel die in ruil voor samenwerking met de bevoegde autoriteiten wordt afgegeven aan onderdanen van derde landen die het slachtoffer zijn van mensenhandel of hulp hebben gekregen bij illegale immigratie, *PB*, L 261/19 van 6 augustus 2004.

Hoofdstuk 1

Globaal overzicht van de rechten van de slachtoffers van mensenhandel

1. De bepalingen uit het Verdrag van de Raad van Europa en uit de EU-richtlijnen

Zoals alle slachtoffers van misdrijven, hebben ook slachtoffers van mensenhandel specifieke rechten. Op Europees niveau zijn die rechten vastgelegd in volgende instrumenten: richtlijn 2011/36/EU inzake mensenhandel¹⁴ en richtlijn 2012/29/EU inzake rechten van slachtoffers van misdrijven¹⁵.

Het doel van de mensenhandelrichtlijn uit 2011 was ook om slachtoffers meer bescherming te bieden.

Richtlijn 2004/81/EU voorziet overigens in een bijzondere regeling voor de toekenning van verblijfstitels aan slachtoffers van mensenhandel uit derde landen die met de overheden

samenwerken.¹⁶ Het Verdrag van de Raad van Europa inzake bestrijding van mensenhandel¹⁷ is dan weer bedoeld als een globaal instrument, dat met name een alomvattend kader moet scheppen voor de bescherming

van en bijstand aan slachtoffers van mensenhandel. Terwijl de twee specifieke richtlijnen over mensenhandel volledig zijn omgezet in Belgisch recht¹⁸, is dat niet het geval voor de richtlijn inzake slachtoffers van misdrijven. Die werd maar gedeeltelijk omgezet.¹⁹

Het doel van de mensenhandelrichtlijn uit 2011 was niet alleen te zorgen voor een Europese harmonisatie van de wettelijke bepalingen om mensenhandelaars te kunnen vervolgen, maar ook om slachtoffers meer bescherming te bieden. Staten moeten daarom de nodige maatregelen nemen om hen voor, tijdens en na de strafprocedure bijstand en ondersteuning te verlenen, zodat zij hun rechten ook effectief kunnen uitoefenen.²⁰ Die bijstand en steun moeten worden verleend zodra een persoon vermoedelijk slachtoffer is van mensenhandel²¹, nadat hij of zij naar behoren is geïnformeerd en zijn of haar toestemming heeft gegeven²². Ondersteunende maatregelen omvatten onder meer geschikte en veilige opvang, materiële bijstand, medische behandelingen,

14 Richtlijn 2011/36/EU van het Europees Parlement en van de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad, *PB*, L101 van 15 april 2011.

15 Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit van de Raad 2001/220/JBZ van de Raad, *PB*, L 315, 14 november 2012.

16 Richtlijn 2004/81/EG van de Raad van 29 april 2004 over de verblijfstitel die in ruil voor samenwerking met de bevoegde autoriteiten wordt afgegeven aan onderdanen van derde landen die het slachtoffer zijn van mensenhandel of hulp hebben gekregen bij illegale immigratie, *PB.*, L 261/19 van 6 augustus 2004.

17 Verdrag van de Raad van Europa over de bestrijding van mensenhandel, Warschau, 16 mei 2005.

18 Zie de wet van 10 augustus 2005 tot wijziging van diverse bepalingen met het oog op de versterking van de strijd tegen mensenhandel en mensensmokkel en tegen praktijken van huisjesmelkers, *BS.*, 2 september 2005 en artikelen 64 tot 68 van de wet van 15 september 2006 tot wijziging van de wet van 15 december 1980 over de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, *BS.*, 6 oktober 2006.

19 Wet van 26 oktober 2016 houdende verdere omzetting van de Richtlijn 2010/64/EU van het Europees Parlement en de Raad van 20 oktober 2010 betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures en van de Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ, *BS.*, 24 november 2016 en decreet van de Duitse Gemeenschap van 26 september 2016 betreffende de slachtofferhulp en de gespecialiseerde slachtofferhulp, *BS.*, 19 oktober 2016. België oordeelde bovendien dat meerdere conforme bepalingen reeds in ons juridisch arsenaal (wetboek van strafvordering) of praktijkarsenaal (diensten voor slachtofferhulp bij de justitiehuisen) aanwezig waren.

20 Art. 11, § 1 en considerans 18 van de richtlijn 2011/36/EU.

21 Art. 11, § 2 van de richtlijn 2011/36/EU.

22 Art. 11, § 5 van de richtlijn 2011/36/EU.

advies en informatie, en desgevallend vertaling en tolkdiensten.²³ Het Verdrag van de Raad van Europa inzake de bestrijding van mensenhandel voorziet in gelijkaardige maatregelen.²⁴ In principe mag de verlening van bijstand en ondersteuning aan een slachtoffer niet afhangen van diens bereidheid om officieel klacht in te dienen bij de autoriteiten²⁵ of om mee te werken aan het onderzoek²⁶. Als het evenwel gaat om slachtoffers die hier illegaal verblijven, mogen de Staten een verblijfsrecht afhankelijk maken van samenwerking met de autoriteiten, en dat op voorwaarde dat ze gepast geïnformeerd worden en de nodige reflectietijd krijgen.²⁷

Slachtoffers van mensenhandel moeten onmiddellijk toegang krijgen tot juridisch advies en, afhankelijk van de rol van de slachtoffers in het betrokken rechtssysteem, tot vertegenwoordiging in rechte, ook met het oog op een vordering tot schadeloosstelling. Die zijn kosteloos als het slachtoffer over onvoldoende financiële middelen beschikt.²⁸ Juridisch advies dient idealiter te worden verstrekt door iemand die een passende juridische opleiding heeft gekregen, maar dat hoeft niet noodzakelijk een jurist te zijn.²⁹ Informatie en advies moeten, voor zover mogelijk, door middel van verschillende media worden verstrekt en in eenvoudige en toegankelijke bewoording.³⁰

De lidstaten moeten ervoor zorgen dat het slachtoffer zonder onnodige vertraging in kennis wordt gesteld van zijn recht om de volgende informatie te ontvangen over de strafprocedure die is ingesteld naar aanleiding van zijn aangifte van een tegen hem gepleegd strafbaar feit, en dat hij die informatie, op verzoek, ontvangt. Het gaat met name om de beslissingen het onderzoek niet voort te zetten of hem de mogelijkheid te bieden de stand te kennen van de strafprocedure.³¹ De beslissing om al dan niet informatie te ontvangen, ligt bij het slachtoffer.³²

De lidstaten moeten ervoor zorgen dat de slachtoffers van mensenhandel tijdens het strafonderzoek en de strafprocedure bijzondere bescherming genieten, met

name door hen een specifieke behandeling te geven die erop is gericht secundaire victimisatie te voorkomen.³³ Onnodige herhaling van ondervragingen is daar een onderdeel van.

De slachtoffers van misdrijven hebben het recht om in de loop van de strafprocedure binnen een redelijke termijn een beslissing inzake schadevergoeding door de dader te verkrijgen.³⁴

De lidstaten zorgen er ten slotte voor dat slachtoffers van mensenhandel toegang hebben tot bestaande regelingen voor de schadevergoeding van slachtoffers van opzettelijke geweldmisdrijven.³⁵ De lidstaten wordt aanbevolen de in beslag genomen en geconfisqueerde hulpmiddelen en de opbrengsten van mensenhandel te gebruiken voor de schadeloosstelling van de slachtoffers.³⁶ Het Verdrag van de Raad van Europa voorziet in gelijkaardige vereisten.³⁷

Bijzondere maatregelen - die hier niet aan bod komen - zijn voorzien voor kinderen die het slachtoffer zijn van mensenhandel.³⁸

2. Het Belgische systeem van bijstand aan slachtoffers van mensenhandel

België heeft gekozen voor een specifiek systeem van bijstand aan slachtoffers van mensenhandel.

Dat systeem bestond al van begin de jaren 1990³⁹ en werd in 2006 ingevoegd in de wet van 15 december 1980 inzake de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen (hieronder

23 Art. 11, § 5 van de richtlijn 2011/36/EU. Art. 12, § 1 van het Verdrag van de Raad van Europa. Art. 7 van de richtlijn 2012/29/EU.

24 Art. 12, van het Verdrag van de Raad van Europa.

25 Art. 8, § 5 van de richtlijn 2012/29/EU.

26 Zie art. 8, § 5 van de richtlijn 2012/29/EU; art. 11, § 3 van de richtlijn 2011/36/EU en art. 12, § 6 van het Verdrag van de Raad van Europa. Dit laatste bepaalt dat elke partij verplicht is de nodige maatregelen te treffen opdat de bijstand aan het slachtoffer niet afhangt van diens bereidheid om te getuigen.

27 Art. 11, § 3 van de richtlijn 2011/36/EU; art. 5 en 6 van de richtlijn 2004/81/EG en art. 13 en 14 van het Verdrag van de Raad van Europa.

28 Art. 12, § 2 van de richtlijn 2011/36/EU. Zie ook artikel 7, § 4 van de richtlijn 2004/81/EG.

29 Considerans 19 van de richtlijn 2011/36/EU.

30 Considerans 21 van de richtlijn 2012/29/EU.

31 Art. 6, § 1 en 2 van de richtlijn 2012/29/EU.

32 Art. 6, § 4 van de richtlijn 2012/29/EU.

33 Art. 12, § 4 van de richtlijn 2011/36/EU en art. 18 en 20 van de richtlijn 2012/29/EU.

34 Art. 16, § 1 van de richtlijn 2012/29/EU.

35 Art. 17 van de richtlijn 2011/36/EU.

36 Considerans 13 van de richtlijn 2011/36/EU.

37 Zie o.a. art. 15, § 4 : zorgen voor schadeloosstelling van slachtoffers, bijvoorbeeld door middel van een fonds voor schadeloosstelling van slachtoffers of andere maatregelen of programma's voor sociale bijstand en integratie van slachtoffers. Die kunnen bijvoorbeeld worden gefinancierd via vermogensbestanddelen die zijn verkregen via tegen de mensenhandelaars uitgesproken confiscatie.

38 Zie art. 13, 14, 15 en 16 van de richtlijn 2011/36/EU.

39 Dit was toen enkel voorzien in richtlijnen en ministeriële omzendbrieven.

vreemdelingenwet genoemd).⁴⁰ Nu moesten de bepalingen van richtlijn 2004/81/EU worden omgezet. Op die manier komen buitenlandse slachtoffers die samenwerken met de gerechtelijke overheden in aanmerking voor specifieke verblijfstitels.

Wat zijn de grote fases van deze bijzondere procedure?

Zodra een vermoedelijk slachtoffer wordt aangetroffen, krijgt het een specifieke begeleiding door een gespecialiseerd opvangcentrum aangeboden. Hoewel bijstand en bescherming in eerste instantie niet afhankelijk zijn van samenwerking met justitie, worden ze er toch sterk aan gekoppeld. Na een bedenktijd wordt het slachtoffer gevraagd om met de gerechtelijke autoriteiten samen te werken door klacht in te dienen of relevante verklaringen af te leggen. Het slachtoffer moet ook beloven alle contacten met de daders van het misdrijf te verbreken en instemmen met specifieke begeleiding door een van de drie gespecialiseerde opvangcentra. Die voorwaarden dienen gedurende de gehele gerechtelijke procedure tegenover de daders te worden nageleefd.

De drie opvangcentra zijn verdeeld over de drie gewesten van het land maar ze hebben elk nationale bevoegdheden. Zij kunnen dus slachtoffers opvangen, ongeacht de plaats waar ze zijn gedetecteerd. De drie opvangcentra zijn de vzw PAG-ASA in Brussel, Payoke in Antwerpen en Sürya in Luik. Ze bieden het slachtoffer indien nodig onderdak, en ook medische, psychosociale, administratieve en juridische begeleiding. Als het om minderjarigen gaat, krijgen ze doorgaans elders huisvesting, zoals in het centrum Esperanto in Wallonië⁴¹, dat speciaal is ingericht voor de opvang van minderjarige vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel.

De juridische ondersteuning komt er vooral op neer het vermoedelijke slachtoffer te informeren over zijn rechten tijdens de strafprocedure die desgevallend tegen de dader wordt gevoerd, hem bij te staan tijdens de verhoren door de gerechtelijke autoriteiten en de opvolging van zijn gerechtelijk dossier te verzekeren. Met het oog op de vordering tot schadeloosstelling, zal hem ook bijstand van een advocaat worden voorgesteld. Indien nodig, schakelen de opvangcentra tolken in. De opvangcentra staan in voor de opvang van de onder artikel 433 quinquies van het

Strafwetboek bedoelde slachtoffers van mensenhandel.⁴² Het kan dan zowel om buitenlandse als om Belgische slachtoffers gaan. Ze vangen ook derdelanders (niet-EU-burgers) op, die slachtoffer zijn van bepaalde zwaardere vormen van mensensmokkel zoals bedoeld in artikel 77*quater* van de wet van 15 december 1980.⁴³

Het systeem gaat uit van multidisciplinaire samenwerking tussen de verschillende actoren (politie- en inspectiediensten, parketten en arbeidsauditoraten, gespecialiseerde opvangcentra voor slachtoffers, de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ)).

De procedure en het nationaal mechanisme voor verwijzing van slachtoffers naar de hulpdiensten worden overigens in een multidisciplinaire omzendbrief gedetailleerd.⁴⁴

De procedure verloopt in verschillende fases. In een eerste fase zijn de detectie van de slachtoffers door de eerstelijnsdiensten (politiediensten en diensten van de arbeidsinspectie) en hun doorverwijzing naar een gespecialiseerd opvangcentrum cruciaal.

Wanneer zo'n eerstelijnsdienst over aanwijzingen beschikt dat het om een vermoedelijk slachtoffer gaat, dient hij het te informeren over het bestaan van de specifieke procedure voor slachtoffers van mensenhandel en het door te verwijzen naar een gespecialiseerd opvangcentrum. Het slachtoffer heeft dan 45 dagen bedenktijd.⁴⁵ Die reflectieperiode moet het slachtoffer de kans geven om aan de invloed van de daders te ontsnappen, tot rust te komen en te beslissen of het al dan niet verklaringen wenst af te leggen of klacht in te dienen tegen de personen die hem hebben uitgebuit, of om, indien het dat wenst, zich voor te bereiden op een vrijwillige terugkeer naar het land van herkomst.⁴⁶

In de praktijk worden heel wat slachtoffers naar gespecialiseerde opvangcentra doorverwezen nadat ze al verklaringen bij de autoriteiten hadden afgelegd. In dat geval stappen ze rechtstreeks over naar de volgende fase van de procedure. Zodra het slachtoffer verklaringen

40 Zie art. 61/2 tot 61/5 van de wet van 15 december 1980, ingevoegd bij artikels 64 tot 68 van de wet van 15 september 2006 tot wijziging van de wet van 15 december 1980 inzake de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, *BS*, 6 oktober 2006.

41 Zie in dat verband de bijdrage van het centrum Esperanto in het *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018* van Myria, *Minderjarig in hoogste nood*, pp. 48-51.

42 Het gaat om personen die zijn gerekruteerd, vervoerd, ondergebracht, enz. met het oog op uitbuiting. De finaliteiten worden op limitatieve wijze opgesomd en omvatten seksuele uitbuiting, arbeid of diensten in omstandigheden die in strijd zijn met de menselijke waardigheid, uitbuiting van de bedelarij, orgaanhandel en gedwongen criminaliteit.

43 Deze verzwarende omstandigheden omvatten o.a. de minderjarigheid van het slachtoffer, het misbruik van een kwetsbare situatie of het in gevaar brengen van het leven van het slachtoffer.

44 Omzendbrief van 23 december 2016 over de invoering van een multidisciplinaire samenwerking met betrekking tot de slachtoffers van mensenhandel en/of van bepaalde zwaardere vormen van mensensmokkel, *BS*, 10 maart 2017.

45 Deze termijn neemt de vorm aan van een bijlage 15.

46 Deze vrijwillige terugkeer wordt georganiseerd met een hulporganisatie zoals de IOM.

aflegt, krijgt het immers een verblijfstitel van drie maanden (attest van immatriculatie of AI⁴⁷). De uitreiking van de verblijfstitel, en dus ook de begeleiding van het slachtoffer door het gespecialiseerde opvangcentrum, hangt vervolgens af van de evolutie van de gerechtelijke procedure.

Vóór het verstrijken van het voorlopige verblijfsdocument van drie maanden vraagt DVZ de parketmagistraat of de arbeidsauditeur die met het dossier is belast, een advies dat rond verschillende vragen is opgebouwd.⁴⁸ De uitreiking van de verblijfstitel van zes maanden, in de vorm van een bewijs van inschrijving in het Vreemdelingenregister (BIVR), is afhankelijk van het antwoord op die vragen.⁴⁹ Dat document wordt verlengd tot aan het einde van de gerechtelijke procedure, mits het slachtoffer nog steeds aan de voorwaarden voldoet. In de laatste fase van de procedure, aan het einde van de gerechtelijke procedure tegen de daders, kan het slachtoffer in aanmerking komen voor een verblijfstitel van onbepaalde duur. Daarvoor moet zijn klacht ofwel tot een veroordeling hebben geleid, ofwel moet de procureur des Konings of de arbeidsauditeur in hun vorderingen de tenlastelegging van mensenhandel hebben weerhouden.⁵⁰

Vanaf de eerste fase (de reflectieperiode van 45 dagen) heeft het slachtoffer recht op sociale steun. Zodra het in het bezit is van het verblijfsdocument van drie maanden, kan het dan ook officieel gaan werken.⁵¹

47 Art. 110bis, §3 van het KB van 8 oktober 1981.

48 Art. 61/3, §2 en 61/4, §1er van de vreemdelingenwet en punt 5.2.4 van de omzendbrief van 23 december 2016. Deze vragen hebben betrekking op de vraag of het onderzoek of de gerechtelijke procedure nog loopt, of de betrokkene kan worden beschouwd als slachtoffer van mensenhandel of van een zwaardere vorm van mensensmokkel, of het duidelijk laat blijken te willen samenwerken en of het alle banden met de vermeende daders van het misdrijf heeft verbroken. Deze laatste mag ook niet worden geacht de openbare orde of de nationale veiligheid te kunnen schaden.

49 Art. 61/4 van de vreemdelingenwet en art. 110bis, §4 van het KB van 8 oktober 1981.

50 Art. 61/5 van de vreemdelingenwet.

51 Met name het attest van immatriculatie en dit zonder te moeten beschikken over een arbeidskaart. Zie hierover deel 3 hoofdstuk 1 punt 2.1.3.

Hoofdstuk 2

Recht op informatie en toegang tot gespecialiseerde slachtofferhulporganisaties

Een vermoedelijk slachtoffer van mensenhandel moet afdoende worden geïnformeerd over de bestaande hulpmaatregelen en vrij kunnen beslissen daar al dan niet op in te gaan. De inhoud van deze informatie wordt verduidelijkt in de bovengenoemde Europese instrumenten. Zo bepaalt richtlijn 2011/36/EU dat deze verplichte informatie in voorkomend geval informatie over bedenktijd en hersteltijd en informatie over de mogelijke verlening van internationale bescherming behelst.⁵² Wanneer het gaat om onderdanen van derde landen moet de informatie betrekking hebben op de mogelijkheid een verblijfstitel te verkrijgen door samen te werken met de bevoegde autoriteiten en in dat verband van bepaalde rechten te genieten.⁵³ Dergelijke informatie kan ook worden verstrekt door een niet-gouvernementele organisatie of een vereniging die door de betrokken lidstaat speciaal daartoe is aangewezen.⁵⁴

Richtlijn 2012/29/EU inzake slachtoffers van misdrijven bepaalt dan weer dat de lidstaten er moeten voor zorgen dat het slachtoffer van een misdrijf bij zijn eerste contact met de autoriteit die bevoegd is onder meer informatie krijgt over het soort hulp dat hij kan krijgen, de procedures voor de aangifte van een misdrijf en de rol van het slachtoffer en over hoe en onder welke voorwaarden het toegang krijgt tot juridisch advies.⁵⁵ Hoe uitgebreid en gedetailleerd de informatie moet zijn, kan evenwel afhangen van de specifieke behoeften en de persoonlijke situatie van het slachtoffer, en van het soort en de aard van het misdrijf. Aanvullende details kunnen ook in latere fasen worden verstrekt, afhankelijk van de behoeften van het slachtoffer en het belang, in iedere fase van de procedure, van dergelijke details.⁵⁶

Voor de slachtoffers van mensenhandel zijn het in België artikel 61/2, §1 van de vreemdelingenwet en de multidisciplinaire omzendbrief van 23 december 2016 die de inhoud bepalen van de informatie die aan een vermoedelijk slachtoffer moet worden verstrekt op het ogenblik van de detectie. Het slachtoffer moet worden geïnformeerd over de mogelijkheden van de specifieke procedure voor slachtoffers van mensenhandel. De omzendbrief vermeldt ook de diensten die aan die informatieplicht gehouden zijn. Dat geldt dus voor de politiediensten en de diensten van de sociale inspectie, maar net zo goed voor elke andere dienst die in contact staat met vermoedelijke slachtoffers, zoals DVZ of het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS). Die informatie is opgenomen in een meertalige brochure⁵⁷ die het slachtoffer moet helpen zich als dusdanig te identificeren en ermee in te stemmen in contact te worden gebracht (of achteraf contact op te nemen) met een gespecialiseerd opvangcentrum.

Myria onderzoekt hieronder hoe die informatieplicht in de praktijk wordt omgezet en wijst op *good en bad practices*. Dat hangt af van de manier waarop het slachtoffer is gedetecteerd of zich bij de autoriteiten kenbaar heeft gemaakt. Myria maakt een onderscheid tussen twee situaties: ten eerste wanneer een vermoedelijk slachtoffer wordt gedetecteerd door eerstelijnsdiensten (politie- of inspectiediensten) en het slachtoffer wordt verhoord, waardoor de reflectieperiode zelden wordt toegepast (punt 1). Ten tweede, wanneer een slachtoffer door andere diensten naar een opvangcentrum wordt doorverwezen of wanneer een slachtoffer zich spontaan bij een opvangcentrum aanmeldt (punt 2). Ten slotte identificeert Myria twee specifieke problemen in verband met de toegang van vermoedelijke slachtoffers tot de gespecialiseerde opvangcentra. Een eerste probleem zijn de niet naar behoren geïdentificeerde slachtoffers die in een gesloten centrum terecht komen, een tweede het

52 Art. 11, § 6 van de richtlijn 2011/36/EU.

53 Art. 5 van de richtlijn 2004/81/EG.

54 Art. 5 van de richtlijn 2004/81/EG.

55 Art. 4, § 1 van de richtlijn 2012/29/EU. Zie ook art. 15, § 1 van het Verdrag van de Raad van Europa: de verdragsluitende staten dienen de slachtoffers, bij hun eerste contact met de autoriteit die bevoegd is, de toegang te garanderen tot informatie over de relevante gerechtelijke en administratieve procedures, in een taal die zij begrijpen.

56 Art. 4, § 2 van de richtlijn 2012/29/EU.

57 www.myria.be/nl/publicaties/slachtoffers-van-mensenhandel-brochure-in-28-talen.

vervoer van slachtoffers en hun toegang tot hulpdiensten wanneer de controles plaatsvinden op locaties die ver afgelegen zijn van de steden waar de opvangcentra zich bevinden (punt 3).

1. Detecteren van slachtoffers en informatieplicht voor politie en arbeidsinspectie

1.1. | Gebruik van de meertalige brochure

Zowel de politie als de inspectiediensten zijn belangrijke actoren bij het detecteren van potentiële slachtoffers van mensenhandel en bij hun doorverwijzing naar gespecialiseerde hulpdiensten. Het informeren van slachtoffers is daarom cruciaal. De RSZ-inspectiedienst heeft in zijn prioriteiten voor mensenhandel bijzondere aandacht besteed aan die informatieplicht.⁵⁸

In dat verband is het gebruik van de meertalige brochure⁵⁹ ongetwijfeld een meerwaarde.

Het gebruik van de meertalige brochure door de eerstelijnsdiensten is een belangrijke meerwaarde voor het informeren van slachtoffers.

De brochure wordt meestal gebruikt voor het eerste contact van de eerstelijnsdiensten met het slachtoffer, maar kan ook een nuttig instrument zijn voor ziekenhuizen en sociale diensten. Volgens de gespecialiseerde centra vormt de brochure een middel om het slachtoffer bewust

te maken van de uitbuitingssituatie. Dikwijls is er ook geen tolk aanwezig bij het eerste contact, en is de meertalige brochure de enige informatiebron voor het slachtoffer. Een van de centra stelde wel dat de brochure zeker een belangrijk instrument is maar nog verbeterd kan

worden door meer uitleg te geven over de verschillende uitbuitingsvormen.

Bij een eerste gesprek met het slachtoffer beperken de politiediensten zich tot een algemene uitleg over het slachtofferstatuut waarbij ze dikwijls de brochure gebruiken. Het is wel niet de rol van de eerstelijnsdiensten om de slachtofferprocedure en het statuut gedetailleerd uit te leggen aan de slachtoffers omdat zij hiervoor niet de geschikte positie hebben. De politie- en inspectiediensten genieten dikwijls niet het vertrouwen van slachtoffers omwille van hun negatieve ervaringen met politie- of overheidsdiensten in hun herkomstland of door hun verblijfsstatus. Daarnaast hebben de eerstelijnsdiensten geen ervaring met hoe het systeem in de praktijk werkt zodat ze soms loze beloftes maken.

Bij de analyse van de gerechtelijke dossiers waarin Myria zich burgerlijke partij gesteld heeft, wordt ook vastgesteld dat de eerstelijnsdiensten gebruik maken van de meertalige slachtofferbrochure en dit vermelden in hun proces-verbaal.

In een **bouwdossier met Roemeense schijnzelfstandigen**⁶⁰ legde een Roemeense arbeider bij de lokale politie klacht neer over zijn slechte arbeidsomstandigheden, met name de niet-betaling van zijn loon, de lange werkuren en de erbarmelijke leefomstandigheden. Het slachtoffer verwees hierbij ook naar vijf andere Roemeense slachtoffers. Er werd onmiddellijk een onderzoeksrechter aangesteld om een onderzoek voor mensenhandel op te starten. De vijf andere slachtoffers werden de volgende dag tijdens de huiszoeking gedetecteerd. Bij hun verhoor kreeg een aantal van deze slachtoffers de meertalige slachtofferbrochure. De politie ondervroeg hen in de gebouwen van een gespecialiseerd centrum, voor deze slachtoffers een vertrouwde omgeving. Een van de slachtoffers die zich burgerlijke partij had gesteld, kreeg een schadevergoeding van 2.000 euro.

In een **Roemeens dossier van seksuele uitbuiting**⁶¹ waren meerdere slachtoffers aanvankelijk weigerachtig om waarheidsgetrouwe verklaringen af te leggen. Ze waren bang voor wraakacties van de beklagden en/

⁵⁸ Zie de externe bijdrage van P. Van Hauwermeiren en S. Schulze.

⁵⁹ www.myria.be/nl/publicaties/slachtoffers-van-mensenhandel-brochure-in-28-talen.

⁶⁰ MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017*, Online, p. 86; MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 143-144; Corr. Henegouwen, afdeling Bergen, 1 april 2016, 8de k.

⁶¹ CGKR, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2012, Bouwen aan vertrouwen*, pp. 51-53.

of zaten in een afhankelijkheidspositie tegenover hun *loverboy*. Uiteindelijk dienden verschillende slachtoffers een klacht in, maar bleken ze niet geïnteresseerd in de begeleidingsvoorwaarden van de gespecialiseerde slachtoffercentra. De meesten wilden voortwerken in de prostitutie en kwamen dus niet in het slachtofferstatuut terecht. De politie gaf hen de meertalige slachtofferbrochure met de gegevens van de verschillende gespecialiseerde slachtoffercentra mee, voor het geval ze tot andere inzichten zouden komen.

Wanneer ze voor een potentieel slachtoffer worden gecontacteerd, beginnen de opvangcentra met een evaluatie van de situatie. Zijn er aanwijzingen dat het om een vermoedelijk slachtoffer gaat? Zo ja, dan volgt er met het vermoedelijke slachtoffer een gesprek, indien nodig in aanwezigheid van een tolk.

Bij het eerste gesprek met het slachtoffer legt de medewerker van een gespecialiseerd centrum duidelijk het verschil uit tussen hun rol en die van de politie. Als introductie informeren ze het slachtoffer over de organisatie, het onthaal en vertellen hoe ze kunnen helpen. Slachtoffers kunnen dan hun verhaal vertellen en moeten hierbij ook de mogelijkheid krijgen om over alles te praten zoals bijv. hoe zij de situatie beleefd hebben en eventueel ook, indien relevant, over hoe men zich voelde tijdens de controleactie van de politie. De medewerker van het gespecialiseerd centrum zal hierop inspelen, stapsgewijs trachten het vertrouwen te winnen, en beetje bij beetje proberen uit te leggen dat vanaf heden het slachtoffer een beslissing kan nemen om de toekomst te veranderen.

Nadat slachtoffers hun verhaal verteld hebben en in aanmerking komen, vindt een ander gesprek plaats waarbij de hele procedure van het slachtofferstatuut en de begeleidingsvoorwaarden uitgelegd wordt. Hierbij wordt ingegaan op wat dit inhoudt voor op het mogelijke toekomstproject van het slachtoffer. De medewerkers moeten nagaan of het slachtoffer dit volledig begrijpt en zich bewust is van de situatie om te kunnen beslissen al dan niet in de procedure te stappen en aan de begeleidingsvoorwaarden wenst te voldoen. Het statuut wordt pas in deze fase uitgelegd om het risico te vermijden dat slachtoffers hun relaas zouden aanpassen aan de criteria.

1.2. | De informatieplicht in de praktijk

De wijze waarop het slachtoffer geïnformeerd wordt is afhankelijk van de omstandigheden waarin het slachtoffer doorverwezen wordt naar de gespecialiseerde centra. Tijdens de detectiefase zijn er verschillende situaties waarin de slachtoffers kunnen en moeten geïnformeerd worden door de eerstelijnsdiensten. Concreet gaat het over diverse situaties: bv. bij de controleacties van eerstelijnsdiensten, de detectie van een slachtoffer in een situatie van huisjesmelkerij of bij een aangifte of een noodoproep.

De verschillende situaties in de detectiefase vormen de sleutelmomenten voor het informeren en het doorverwijzen van de slachtoffers. Het succes van de multidisciplinaire samenwerking tussen de eerstelijnsdiensten en de gespecialiseerde centra mensenhandel vormen de belangrijkste basisvoorwaarde voor de vervulling van de informatieplicht tegenover de slachtoffers.

a) *Controleacties eerstelijnsdiensten*

Bij een controleactie van de eerstelijnsdiensten worden dikwijls verschillende slachtoffers gedetecteerd. De politie verhoort op dat moment het slachtoffer al een eerste maal. Bij aankomst van de medewerkers van gespecialiseerde centra brieft de politie hen op voorhand over de slachtoffers en over welke mogelijke situatie het gaat. Een andere potentiële piste als de medewerkers van de centra niet beschikbaar zijn om ter plaatse te komen, is dat de slachtoffers door de eerstelijnsdiensten naar de gespecialiseerde centra gebracht worden waar ze het aanmeldingsgesprek met het slachtoffer voeren.

Verschillende slachtoffers wensen niet onmiddellijk in contact te worden gebracht met medewerkers van de gespecialiseerde centra. Bovendien gebeurt de interventie door de eerstelijnsdiensten vaak 's nachts. Slachtoffers zijn op dat moment blootgesteld aan veel factoren en worden op dat moment bijna nooit al in contact gebracht met de centra. Ze zijn niet op de hoogte van de andere voordelen van het slachtofferstatuut zoals de juridische ondersteuning. Daarom zijn ze niet altijd meer geïnteresseerd in het statuut. Nochtans kunnen slachtoffers die zich misbruikt voelen en zo snel mogelijk huiswaarts wensen te keren, nood hebben aan juridische begeleiding om een schadevergoeding aan te vragen. Andere slachtoffers zijn mogelijk te bang om in het

De detectie en het informeren van slachtoffers bij controleacties kan succesvol zijn maar verloopt dikwijls problematisch.

slachtofferstatuut mensenhandel te stappen en weigeren relevante verklaringen af te leggen.

Soms zijn er geplande controleacties met detectie van mogelijke slachtoffers waarbij de gespecialiseerde centra op voorhand verwittigd worden om permanentie te voorzien en de nodige steun te verlenen. De centra zullen dan ter plaatse komen en in tweede lijn optreden om het vertrouwen van de slachtoffers te winnen. In het verleden vroeg de federale politie uit de regio van West-Vlaanderen een gespecialiseerd centrum om op een bepaalde dag bij een controleactie ondersteuning te bieden omdat er vermoedelijk veel slachtoffers zouden aangetroffen worden. De onderlinge afspraak was dat het gespecialiseerd centrum daags tevoren informeerde hoeveel beschikbare plaatsen er bij hen en bij de andere centra waren. Een dergelijke samenwerking bij een geplande controleactie was daarvoor ook al het geval bij de inspectiedienst van RSZ in Brussel.

In de praktijk kan vastgesteld worden dat de detectie en het informeren van slachtoffers bij dergelijke controleacties in diverse gevallen succesvol was maar in vele andere gevallen ook moeilijk en soms zelfs erg problematisch. Hier zijn verschillende voorbeelden van aanpak in mensenhandeldossiers van seksuele en economische uitbuiting.

In een dossier van seksuele uitbuiting door een Oekraïens netwerk⁶² werden verschillende slachtoffers gedetecteerd na de controle van het appartement waar de slachtoffers tot prostitutie gedwongen werden. De slachtoffers werden verhoord door de politie en doorverwezen naar de gespecialiseerde centra voor mensenhandel. De slachtofferverklaringen leidden tot de start van het onderzoek. Tijdens het proces stelde een van de slachtoffers zich burgerlijke partij en kreeg een schadevergoeding van 7.500 euro toegewezen. Zeventien slachtoffers die in de telefoontap getraceerd werden, konden wel niet door de politie gedetecteerd worden.

In een Nigeriaans dossier⁶³ raadpleegden de speurders het internet via open bronnenonderzoek en zochten internetadvertenties van jonge Nigeriaanse meisjes op seksdatingsites. Ze belden het oproepnummer, deden zich voor als klanten en maakten een afspraak. Bij aankomst maakte de politie zich onmiddellijk kenbaar

met hun dienstkaart. Bij de controle trof de politie een Nigeriaans slachtoffer aan, opgesloten in een kamer. Ze kreeg het aanbod van het slachtofferstatuut en kon mede dankzij de tolk overtuigd worden om doorverwezen te worden naar de gespecialiseerde centra. Ze bracht ook een ander slachtoffer aan via haar Facebookprofiel. In dit dossier stelden enkele Nigeriaanse slachtoffers zich ook burgerlijke partij tijdens het proces en kregen een schadevergoeding. Maar er was ook sprake van enkele *bad practices*. Een van de minderjarige slachtoffers werd in een bar aangetroffen waar de politie een huiszoeking uitgevoerd had. Ze was zeventien en werkte al bijna een jaar in de prostitutie in België. Na de huiszoeking werd het minderjarige meisje geboeid in de wagen geplaatst omdat ze geen verblijfspapieren had. Deze aanpak wekt weinig vertrouwen. Het pv meldt hierover: "Betrokkene heet I. en heeft geen enkel identiteits- of nationaliteitsdocument. We besluiten haar mee te nemen naar Brussel. Zij maakt hierop (in het Engels, wat ze een beetje machtig is) geen bezwaar. Er doen zich geen incidenten voor tijdens de overbrenging. Gelet dat betrokkene administratief wordt gearresteerd inzake onwettig verblijf, wordt deze conform de veiligheidsvoorschriften vooraan geboeid overgebracht. Het meisje geeft te kennen via de tolk dat ze slachtoffer is van mensenhandel. Onze diensten nemen contact op met parket Brussel en ontvangen de richtlijn om een gespecialiseerd centrum in te schakelen voor de verdere begeleiding." Een ander probleem was dat meisjes die 's avonds opgepakt werden, de nacht in de doorgangscellen van de lokale politie moesten doorbrengen omdat de tolk voor het verhoor pas de volgende dag ter beschikking was.

In een dossier met een sorteeratelier voor tweedehandskledij⁶⁴ werd op basis van een operatie met observaties, controles en een huiszoeking, verschillende slachtoffers gedetecteerd, verhoord en doorverwezen naar de gespecialiseerde centra. Een van de arbeiders, die zich later burgerlijke partij stelde, legde een gedetailleerde verklaring af aan de speurders. Hij legde uit dat de beklagde zowel illegaal als legaal verblijvende personen te werk stelde op basis van twee verschillende werkregimes. De elektrische verwarming van de loods was onvoldoende en in de winter was het koud in het gebouw. De beklagde controleerde daarnaast de arbeiders via een camerasysteem vanuit zijn woning. De slachtofferverklaring werd volgens de rechtbank bevestigd door de objectieve elementen van het dossier. De beklagde werd veroordeeld en moest het slachtoffer een morele schadevergoeding van 1 euro betalen.

62 MYRIA, Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017, Online, p. 111.

63 MYRIA, Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood, p. 78.

64 MYRIA, Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017, Online, p. 123.

Een Thais dossier⁶⁵ is een voorbeeld van *bad practices*. De slachtoffers kregen na een controleactie geen voorstel om in het slachtofferstatuut te stappen en werden voor onwettig verblijf aangehouden en overgebracht naar een gesloten centrum met het oog op hun verwijdering. Het proces-verbaal over de aanhouding van de slachtoffers bevatte als bijlage het officieel document 'Administratief verslag vreemdelingencontrole' van de eerstelijnsdiensten. Hierin werd negatief geantwoord op de vragen of er aanwijzingen van mensenhandel waren en of er contact opgenomen werd met een gespecialiseerd centrum mensenhandel. Verder meldde het verslag op de vraag over de aangetroffen omstandigheden: 'controle massagesalon – huis van ontucht'; bij de vraag betreffende de aard van de feiten: 'zwartwerk, geen arbeidskaart'; bij de vraag over reden verblijf: 'prostitutie, economische redenen.'

Dezelfde *bad practices* manifesteren zich zeker in mensenhandeldossiers met slachtoffers van economische uitbuiting. In een **dossier van een kippenkweker⁶⁶** werden gedetacheerde werknemers die uitgebuit werden niet geïnformeerd over het slachtofferstatuut en werden ze na hun aanhouding bij een controleactie van de eerstelijnsdiensten onmiddellijk overgebracht naar een gesloten centrum voor verwijdering. Nochtans hadden ze verklaringen afgelegd voor een onderzoek mensenhandel maar werden ze niet geïnformeerd over het statuut.

Er bestaan ook voorbeelden van projecten om de slachtoffers op een correcte manier te informeren over de bestaande hulpvoorzieningen. Zo is PAG-ASA bijvoorbeeld actief betrokken bij het pilootproject *outreach-werk*.

Pilootproject Brussel outreach-werk

In zijn jaarrapport 2018 beval Myria aan dat gespecialiseerde teams van outreach-werkers zouden kunnen meegaan met de politie tijdens de controles van de carrées waar verschillende minderjarige Nigeriaanse meisjes uitgebuit worden. Deze kunnen het vertrouwen winnen van de slachtoffers door hen met de nodige empathie te benaderen en te overtuigen in het statuut te stappen. Uiteraard moet die werking dan ook gesubsidieerd worden.

Recentelijk werd in Brussel een nieuw pilootproject met outreach-werkers opgestart. Hierbij werden samenwerkingsakkoorden opgesteld met een aantal eerstelijnsdiensten om hen te vergezellen bij de controles. De outreach-werkers en een medewerker van een gespecialiseerd centrum interveniëren samen met de federale politie die de controle organiseert. Het project is niet specifiek gericht op het Nigeriaanse milieu, maar dat milieu maakt wel deel uit van het doelpubliek. De bedoeling is om de mogelijke slachtoffers te informeren dat er gespecialiseerde centra voor slachtoffers van mensenhandel bestaan. De belangrijkste doelstelling van het project is om de mogelijke slachtoffers te motiveren de hulporganisatie te contacteren. Dit is ook het moment dat ze soms zelf vragen een afspraak te willen maken. Dit staat nog wel in zijn kinderschoenen. Bij het reeds langer bestaande Nederlandse outreach-project Querido⁶⁷ in Amsterdam hebben ze hierover al meer ervaring opgebouwd.

b) Situaties van huisjesmelkerij

Bij situaties van huisjesmelkerij kunnen de eerstelijnsdiensten mogelijke indicaties van mensenhandel vaststellen en hierdoor vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel detecteren. De eerstelijnsdiensten moeten bij vaststellingen van huisjesmelkerij de bewoners bevragen over de wijze waarop ze hun huur moeten betalen, en nagaan of er enige aard van relatie kan gevonden worden tussen de verhuurder van de woning en de werkgever van deze bewoners. Ze moeten ook de werksituatie natrekken om gevallen van mensenhandel met economische uitbuiting te kunnen vaststellen. Indien dit het geval is moeten de bewoners door de eerstelijnsdiensten als vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel beschouwd worden en hierover geïnformeerd worden. Een correcte detectie van de indicatoren van mensenhandel in een situatie van huisjesmelkerij is dan duidelijk een cruciale voorwaarde voor het informeren van het slachtoffer over het statuut mensenhandel. Dit wordt duidelijk gedemonstreerd aan de hand van het volgende dossiëvoorbeeld met een *bad practice* op het vlak van slachtofferbehandeling.

Bij situaties van huisjesmelkerij kunnen de eerstelijnsdiensten mogelijke indicaties van mensenhandel vaststellen en hierdoor vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel detecteren.

65 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017*, Online, p. 101 en *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 90-91.

66 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, pp. 121-122; Corr Turnhout, 20 december 2017.

67 <https://hvoquerido.nl>.

Voorbeeld van *bad practice*:

In een **dossier van een champignonkwekerij**⁶⁸ werd een onderzoek opgestart op basis van verklaringen naar aanleiding van enkele winkeldiefstallen van etenswaren in een supermarkt. De daders waren Bulgaren. Bij hun verhoor verklaarden ze dat ze illegaal tewerkgesteld waren en gehuisvest werden door hun werkgever. Twee minderjarige meisjes, van zestien en zeventien jaar, alsook hun ouders, waren betrokken bij de diefstallen. Ze stalen voedsel om te overleven want ze kregen geen geld van hun werkgever. De Bulgaren toonden de lokale politie hun huurwoning waar volgens het rijksregister niemand woonde. De agenten stelden vast dat ze er leefden in een situatie van huisjesmelkerij. De bewoners verklaarden dat hun werkgever, de champignonkweker, de verhuurder was. Geen enkele bewoner werd toen beschouwd als een vermoedelijk slachtoffer van mensenhandel. Enkele maanden later voerden de politie en de Inspectiedienst van de RSZ een gecoördineerde controleactie uit in alle bedrijven van de champignonkweker en op plaatsen waar hij plukkers huisvestte. Hierbij werden tientallen Bulgaarse, een dertigtal Poolse en 59 Roemeense slachtoffers aangetroffen en verhoord. Geen enkel slachtoffer werd door een eerstelijnsdienst geïnformeerd over het bestaan van het slachtofferstatuut mensenhandel. Ze werden doorverwezen naar de Dienst Vreemdelingenzaken en kregen allemaal een bevel om het grondgebied te verlaten.

c) *Aangifte slachtoffer en noodoproep bij eerstelijnsdiensten*

Dikwijls melden verschillende slachtoffers zich aan bij een eerstelijnsdienst om klacht neer te leggen. Indien er voldoende indicaties zijn voor mensenhandel moeten ze door de eerstelijnsdienst als een vermoedelijk slachtoffer van mensenhandel beschouwd worden. Ze krijgen informatie op basis van de meertalige slachtofferbrochure en worden doorverwezen naar een gespecialiseerd centrum. Meestal brengt de politie het slachtoffer naar het gespecialiseerd centrum waar het aanmeldingsgesprek doorgaat. Dit was in bepaalde dossiers ook het geval bij de lokale politie die niet gespecialiseerd is in mensenhandel. Maar er waren ook *bad practice* voorbeelden.

In een **Chinees horecadossier**⁶⁹ heeft een slachtoffer zich spontaan aangeboden bij de federale gerechtelijke politie in Luik. Na het informeren van de arbeidsauditeur kreeg de politie de opdracht om een gespecialiseerd centrum te contacteren. Het slachtoffer stelde zich burgerlijke partij en kreeg een morele schadevergoeding van 5.000 euro en een materiële schadevergoeding van 15.000 euro. Het slachtoffer bezorgde de politie niet alleen de namen van de betrokkenen in het smokkelnetwerk met vertakkingen in China, Tsjechië, Luxemburg, België, Spanje en Portugal, maar ook inlichtingen over de werkwijze om illegale Chinese werkrachten in verschillende restaurants te plaatsen, over de restaurants waarvoor hij de afgelopen vijf jaar werkte (in Luxemburg en België), over de politiecontroles waarbij hij opgepakt werd en over zijn eigen uitbuiting.

Belgische slachtoffers van seksuele uitbuiting worden niet gemakkelijk als slachtoffer van mensenhandel gedetecteerd, zelfs niet als ze zichzelf aanbieden bij de politie voor een klachtneerlegging. In een **dossier met polycriminaliteit in het prostitutiemilieu**⁷⁰ werd de klachtindiener aanvankelijk niet als een vermoedelijk slachtoffer van mensenhandel beschouwd. Het slachtoffer kwam op eigen initiatief naar de lokale politie om een klacht neer te leggen, enkel voor stalking, maar niet voor seksuele uitbuiting. Ze werd bedreigd door haar pooier. Het slachtoffer werd niet geïnformeerd over de slachtofferbrochure mensenhandel maar werd in een latere fase wel doorverwezen naar een gespecialiseerd centrum. Belangrijk in dit dossier was de flexibele ondersteuning 'op maat' van alle slachtoffers door een gespecialiseerd centrum. De bijstand die werd verleend was afhankelijk van de noden van de slachtoffers. Het slachtoffer, dat klacht had neergelegd en inkomen noch verblijfplaats had, kreeg juridische bijstand en hulp van het gespecialiseerd centrum omwille van haar precaire administratieve situatie, ook tijdens het proces. De twee andere slachtoffers, die represailles van de beklagde vreesden, hebben onderdak aanvaard van het gespecialiseerd centrum.

In een **loverboydossier met Belgische meerderjarige slachtoffers**⁷¹ werd de lokale politie van Luik verwittigd dat een meisje in gevaar was. Ze zat opgesloten en werd regelmatig verplaatst. De politie vond haar in de woning van een beklagde. Het slachtoffer alarmeerde de politie

68 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, pp. 84-88.

69 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 92-95; Corr. Luik, 28 april 2014, 14de k. (definitief): CGKR, *Jaarverslag Mensenhandel 2013, Bruggen slaan*, p. 113.

70 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017, Online*, pp. 80-84.

71 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 83-87.

dat er nog een ander slachtoffer opgesloten zat. De politie zette een operatie op en bevrijdde het slachtoffer. De Belgische slachtoffers werden doorverwezen naar de gespecialiseerde centra.

Een van de gespecialiseerde centra informeerde Myria dat sommige lokale politiediensten hun wettelijke verplichting tot het melden van een slachtoffer van mensenhandel bij de gespecialiseerde centra niet vervullen, zelfs na een aangifte van dit slachtoffer. Zo arriveerde een slachtoffer na sluitingstijd bij een gespecialiseerd centrum maar was er gelukkig nog een medewerkster aanwezig. Het slachtoffer had al drie weken geleden verklaringen afgelegd en een formele klacht voor mensenhandel neergelegd bij een lokale politiedienst in West-Vlaanderen. Deze politiedienst was niet op de hoogte van het bestaan van de gespecialiseerde centra en had hen hierover nooit gecontacteerd terwijl ze hiertoe verplicht is. Het slachtoffer is er dan in geslaagd om op eigen kracht in een periode van verschillende dagen naar het gespecialiseerd centrum te komen.

In een dossier van huishoudhulp⁷² werd de tussenkomst van de politie gevraagd voor een minderjarige die zich op straat in een kwetsbare positie bevond. Ter plaatse trof de politie een huilend 15-jarig Congolees meisje aan, in gezelschap van een vriendin. Het jonge meisje, dat op de vlucht was en geen verblijfsdocumenten had, verklaarde bij de beklagde te wonen, aan wie haar vader haar drie jaar daarvoor had toevertrouwd. Ze werd ondergebracht in het centrum Esperanto dat minderjarige slachtoffers van mensenhandel opvangt. De beklagde verdacht haar van hekserij en gedroeg zich om die reden al een maand gewelddadig tegenover haar. De politie bracht haar naar het ziekenhuis, waar een arts verschillende kneuzingen vaststelde. Ook op de foto's die de politiediensten van het jonge meisje namen, waren duidelijke sporen van geweld te zien. Zes maanden later werd ze uitgebreider verhoord in het kader van een verhoor dat op video werd vastgelegd. De rechtbank sprak de beklagde vrij voor mensenhandel maar veroordeelde haar wel voor tenlasteleggingen voor sociaal strafrecht, voor illegale tewerkstelling van een kind en voor vrijwillige slagen en verwondingen. Het slachtoffer dat zich burgerlijke partij had gesteld, kreeg een morele schadevergoeding van 2.000 euro en een materiële schadevergoeding van 38.414 euro.

Daarnaast zijn de eerstelijnsdiensten verplicht om kwetsbare minderjarige slachtoffers te helpen, zeker als ze zich in een precare situatie bevinden. De minderjarigen moeten hierbij geïnformeerd en doorverwezen worden naar een gespecialiseerd centrum. Bij niet-begeleide minderjarige vreemdelingen gelden nog bijkomende beschermingsmaatregelen zoals de aangifte bij de dienst Voogdij⁷³ en moeten deze personen door gespecialiseerde centra voor minderjarigen opgevangen worden.

2. Aanmelding door andere diensten, op eigen initiatief en toepassing van de reflectieperiode

Vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel kunnen door andere diensten dan de politie- of inspectiediensten naar de opvangcentra worden doorverwezen. Dat kunnen ziekenhuizen, OCMW's, sociale diensten of vakbonden zijn, die hen over het bestaan van die (opvang-)centra hebben geïnformeerd. Ook klanten (van prostituees), bureaus, advocaten of vroegere slachtoffers verwijzen slachtoffers naar centra door. Soms gebeurt het ook dat slachtoffers zich spontaan bij een opvangcentrum aanmelden. In dat soort situaties wordt de reflectieperiode in principe toegepast aangezien het vermoedelijke slachtoffer nog geen contact heeft gehad met de overheid.

In sommige gevallen krijgen de gespecialiseerde centra ook aanmeldingen van de politie voor een reflectieperiode, omdat er wel indicaties van mensenhandel zijn maar het slachtoffer nog niet klaar is om verklaringen af te leggen. De medewerkers kunnen dan vanuit hun vertrouwenspositie met de slachtoffers trachten te werken.

In verschillende dossiers werd vastgesteld dat slachtoffers via de gespecialiseerde centra in contact gebracht werden met de eerstelijnsdiensten om verklaringen af te leggen nadat ze eerst de nodige tijd hadden gekregen om tot rust te komen.

72 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, p. 126.

73 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, pp. 35-47.

In een **Nigeriaans escortdossier in Turnhout**⁷⁴ werd de politie geïnformeerd over de zaak via een gespecialiseerd centrum. Enkele minderjarige Nigeriaanse slachtoffers hadden zich aangemeld bij het gespecialiseerd centrum en verklaringen afgelegd bij de politie. Twee slachtoffers stelden zich burgerlijke partij.

In het **Nigeriaanse dossier van Mama M. te Brussel**⁷⁵ hadden verschillende Nigeriaanse slachtoffers, waaronder diverse minderjarigen, zich aangemeld bij een gespecialiseerd centrum nadat ze daartoe gesteund en aangespoord werden door andere Nigeriaanse slachtoffers die ze via Facebook kenden. Daarnaast hadden ook voormalige Nigeriaanse slachtoffers andere Nigeriaanse meisjes die problemen hadden op straat aangesproken of ze hadden ze leren kennen binnen de Nigeriaanse leefgemeenschap en hen doorverwezen naar de gespecialiseerde centra. Twaalf Nigeriaanse slachtoffers, waaronder vier minderjarigen, werden na hun aanmelding opgenomen in het slachtofferstatuut en legden later verklaringen af bij de politie. Een van de slachtoffers stelde zich burgerlijke partij tijdens het proces.

In een **dossier met een zakenman in Brussel**⁷⁶ werd een slachtoffer door het lokale OCMW doorverwezen naar een gespecialiseerd centrum. Na verhoor door het arbeidsauditoraat kreeg het slachtoffer toegang tot het slachtofferstatuut van mensenhandel. Aanvankelijk liep er enkel een onderzoek naar het niet-betalen van lonen. De steun van de gespecialiseerde centra was belangrijk omdat die het nut van de reflectieperiode en het belang van sociale en juridische bijstand aantoonde. Het onderzoek naar mensenhandel werd pas opgestart na bijkomende gegevens van de slachtoffers die het arbeidsauditoraat van het gespecialiseerd centrum had ontvangen.

Ziekenhuispersoneel verwittigt een gespecialiseerd opvangcentrum

In ziekenhuizen kunnen verschillende patiënten aangetroffen worden die als een vermoedelijk slachtoffer van mensenhandel kunnen gedetecteerd en doorverwezen worden naar de gespecialiseerde centra. Via verschillende campagnes wordt het personeel van ziekenhuizen

gesensibiliseerd om bij het aantreffen onder patiënten van vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel de gespecialiseerde centra te contacteren, waarmee ze nauwe contacten onderhouden.⁷⁷ Hierop volgt dan een telefonische bespreking en een eerste evaluatie.

In een **dossier met een arbeidsongeval in de bouwsector**⁷⁸ verwittigde een verpleger van een ziekenhuis de politie na de verdwijning van zijn patiënt. Het slachtoffer, een Algerijnse werknemer zonder papieren, werd teruggevonden en doorverwezen naar een gespecialiseerd centrum. Uit zijn verklaringen bleek dat hij tijdens cementeringswerken aan een huis van een slecht geplaatste stelling was gevallen, met ernstige hoofdletsels als gevolg. Hij had verschillende schedelfracturen opgelopen. Hij verdween plots uit het ziekenhuis waar hij verzorgd werd, om vervolgens herhaalde keren naar de spoeddienst van datzelfde ziekenhuis terug te keren waar hij uiteindelijk geopereerd werd. Hij zal levenslange gevolgen aan die valpartij overhouden. De beklagde deed er alles aan om de zaak in de doofpot te stoppen, met risico voor het leven van het slachtoffer. Hij dwong het slachtoffer vervolgens weer in de clandestiniteit, waardoor hij niet de zorgen kreeg die hij nodig had. Het slachtoffer dat zich nadien burgerlijke partij stelde, kreeg een provisionele som toegekend van 10.000 euro op een schade die werd geraamd op 250.000 euro. Er werd overigens ook een deskundig geneesheer aangesteld om de schade te evalueren.

Samenwerking na sociale acties of een vakbondsklacht

Slachtoffers kunnen via de vakbond of na sociale acties geïnformeerd worden over het slachtofferstatuut en doorverwezen worden naar een gespecialiseerd opvangcentrum. Meestal verloopt dit via de eerstelijnsdiensten die door middenveldorganisaties of instanties gealarmeerd worden.

74 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 137: Corr. Antwerpen, afdeling Turnhout, 9 december 2015, k. TC1 (beroep bevestigd door het Hof van beroep van Antwerpen in een arrest van 31 mei 2017, zie *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, p. 106).

75 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig, in hoogste nood*, p. 80.

76 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 95-98.

77 www.dsb-spc.be/doc/pdf/Mensenhandel-Ziekenhuis-NL.PDF

78 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 142-143.

In een bouwdoosier⁷⁹ kwamen de feiten aan het licht nadat de vakbond een klacht had neergelegd in verband met een van haar leden. Op basis van deze klacht voerde de federale gerechtelijke politie samen met de diensten Toezicht op de Sociale wetten en de Sociale inspectie (intussen hervormd tot de Inspectiedienst van de RSZ) ter plaatse een controle uit. Een onderzoek naar mensenhandel werd opgestart en de slachtoffers werden geïnformeerd over het bestaan van het slachtofferstatuut en doorverwezen naar een gespecialiseerd opvangcentrum. De slachtoffers waren vooral Roemenen en Bulgaren die geen Nederlands spraken en niet vertrouwd waren met de sociaalrechtelijke en verblijfsrechtelijke procedures. Uit hun verklaringen bleek dat de slachtoffers nauwelijks betaald werden en in caravans of een bus op het erf, soms zonder water of elektriciteit, verbleven. Bij arbeidsongevallen kregen ze geen medische zorgen. De beklaagden werden veroordeeld maar geen enkel slachtoffer stelde zich burgerlijke partij.

In een ander bouwdoosier⁸⁰ met **gedetacheerde schijnzelfstandigen** werd een onderzoek voor mensenhandel opgestart na een collectief protest van de Bulgaarse en Bosnische werknemers waarbij de ambassade tussenkwam en hen aanraadde een klacht neer te leggen bij de politie. De slachtoffers werden geïnformeerd en doorverwezen naar een gespecialiseerd centrum. Vijf slachtoffers stelden zich tijdens het proces burgerlijke partij. In totaal waren er 19 gekende slachtoffers maar volgens het strafdoosier zouden er in de loop der jaren nog meer geweest zijn. Uit de slachtofferverklaringen bleek dat ze slechts gedeeltelijk betaald werden en lange uren moesten werken. Toen enkele arbeiders hierover een conflict hadden met de werkgever dreigde deze om enkele mannen op hen af te sturen om hen te laten afranselen en uit de woning te zetten. Bij een zwaar arbeidsongeval had de werkgever ook de noodzakelijke hulp geweigerd en dit niet aangegeven.

3. Problemen met de effectieve toegang tot gespecialiseerde slachtofferhulpcentra

3.1. | Detectie van slachtoffers uit de gesloten centra

Wanneer een slachtoffer van mensenhandel niet wordt gedetecteerd, loopt het een risico in een gesloten centrum te worden geplaatst met het oog op repatriëring. Dit probleem doet zich vooral voor in het kader van controleacties door de politiediensten en is al aan bod gekomen.⁸¹

Toch bestaan er ook positieve voorbeelden van detectie van vermoedelijke slachtoffers in gesloten centra.

De gespecialiseerde centra worden soms gecontacteerd voor vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel die opgesloten zitten voor een repatriëring. De bron van de aanmelding kan wel variëren per gesloten centrum. Deze praktijk vindt ingang in sommige gesloten centra, maar niet overal en daar moet de informatie eerder van een organisatie, een individuele bezoeker of een advocaat komen.

Na een aanmelding evalueert het gespecialiseerd centrum de situatie zoals bij andere spontane meldingen, en zal bij mogelijke indicatoren van mensenhandel met een tolk ter plaatse gaan.

In sommige dossiers werden **best practices** vastgesteld waarbij slachtoffers van mensenhandel in een gesloten centrum gedetecteerd en doorverwezen werden naar een gespecialiseerd centrum.

In een **dossier van een wokrestaurant**⁸² werden verschillende Chinese slachtoffers bij een controleactie van de eerstelijnsdiensten geïntercepteerd. De slachtoffers legden gedetailleerde verklaringen af bij de lokale politie en brachten de nacht door in de doorgangscel van de politie. Na tussenkomst

79 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017*, Online, p. 113.

80 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017*, Online, p. 114.

81 Zie ook supra, punt 1.2. informatieplicht in de praktijk.

82 CGKR, *Jaarverslag Mensenhandel en -smokkel 2008, Bestrijden met mensen en middelen*, pp. 46-47.

van DVZ werden ze de volgende dag overgebracht naar het gesloten centrum van Vottem. De medewerkers van dit gesloten centrum contacteerden zélf een gespecialiseerd centrum mensenhandel omdat ze vermoedden dat er zich mogelijke slachtoffers van mensenhandel onder deze Chinezen bevonden. *Best practice*: het personeel van de gesloten centra wordt getraind om slachtoffers van mensenhandel te kunnen identificeren en detecteren en hiervoor nauw samen te werken met de opvangcentra.

In een **Nigeriaans dossier**⁸³ werd een slachtoffer bij een controleactie administratief aangehouden in Nederland en dreigde daar naar Nigeria gerepatrieerd te worden. De referentiemagistraat van Tongeren nam toen contact op met DVZ om het slachtoffer aan België over te dragen en in het Belgische slachtofferstatuut te plaatsen. Via een telefoontap had de politie vastgesteld dat één van de slachtoffers zich samen met een beklagde in administratieve hechtenis bevond in Nederland. Aanvankelijk zaten ze opgesloten in de gevangenis, later in een gesloten asielcentrum in het kader van de Nederlandse vreemdelingenwetgeving. Via EPICC⁸⁴ (Euregionaal Politie Informatie en Coördinatiecentrum) kon de identiteit van beiden vastgesteld worden en het detentiecentrum in Nederland waar het slachtoffer opgesloten zat gelokaliseerd worden. België heeft toen tweemaal een rogatoire commissie naar Nederland gestuurd om het slachtoffer te verhoren. Met behulp van en via gesprekken met medewerkers van een gespecialiseerd opvangcentrum kon het slachtoffer toch overtuigd worden om naar België gebracht te worden om in het slachtofferstatuut te stappen.⁸⁵

3.2. | Transport naar en toegang tot de gespecialiseerde centra

Een ander probleem is de effectieve toegang van slachtoffers tot hulpdiensten omwille van de afstand tussen de plaats waar het slachtoffer is aangetroffen en de locatie van de opvangcentra.

Slachtoffers van mensenhandel die in de nabije omgeving van een gespecialiseerd centrum gedetecteerd worden, krijgen vlot fysieke toegang tot de gespecialiseerde centra en kennen geen bijkomende drempel tot het slachtofferstatuut omwille van transportproblemen. Slachtoffers die in afgelegen regio's gedetecteerd worden, moeten gelijke kansen krijgen om doorverwezen te worden naar de gespecialiseerde centra. In de praktijk kunnen over de uitvoering van het transport soms discussies ontstaan tussen de eerstelijnsdiensten en de gespecialiseerde centra. Slachtoffers die op een verre afstand van een van de centra gedetecteerd worden, maken volgens sommigen veel minder kans om in het slachtofferstatuut terecht te komen dan slachtoffers die gedetecteerd worden in Brussel, Antwerpen of Luik, waar zulke centra gevestigd zijn.

Dit blijkt duidelijk uit sommige dossiers. In **twee vergelijkbare dossiers van Thaise massagesalons te Ieper en Mechelen** werden de slachtoffers op totaal verschillende wijze behandeld. In tegenstelling tot het Mechelse dossier⁸⁶ waar de meesten in het slachtofferstatuut zaten en vier ervan zich burgerlijke partij hadden gesteld, werden alle slachtoffers van het Ieperse dossier⁸⁷ gerepatrieerd naar hun herkomstland.

In een **dossier van een horecazaak** dat verder ter sprake komt in de dossieranalyse⁸⁸ was er een voorbeeld van een *best practice* voor het transport van een slachtoffer. Het slachtoffer legde hierin relevante verklaringen af en werd via de politiediensten in contact gebracht met PAG-ASA te Brussel. De politiediensten transporteerden het slachtoffer vanuit Brugge naar Brussel bij PAG-ASA, waar ze zijn vertrouwen konden winnen. Op deze manier werd hij toch als een slachtoffer van mensenhandel geïdentificeerd en is hij in het statuut gestapt.

83 CGKR, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2011, Het geld dat telt*, p. 92-93.

84 "Euregionales Informations- und Kooperationszentrum - EPICC" (Euregionaal Politie Informatie en Coördinatie Centrum). Dit gemeenschappelijke centrum is belast met grensoverschrijdende samenwerking. Het centrum streeft naar betere samenwerking tussen de verschillende deelnemende landen en naar meer veiligheid voor de burgers in de hele Euregio Maas-Rijn (EMR). De doelstellingen van het EPICC zijn de uitwisseling van informatie en de ondersteuning van grootschalige grensoverschrijdende acties (verkeerscontroles, observaties, kantschriften, gemeenschappelijke patrouilles, ...). De Euregio Maas-Rijn (EMR) is een in 1976 opgericht grensoverschrijdend samenwerkingsverband en daarmee een van de oudste grensoverschrijdende instellingen in Europa. Volgende provincies en regio's maken er deel van uit: de Nederlandse provincie Limburg (Zuid-Limburg), de Belgische provincies Limburg en Luik en de Duitse regio's Aken, Heinsberg, Düren en Euskirchen. (bron: <https://euregio-mr.info/nl/themen/sicherheit/nebedeagpol.php>). Zie ook het *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2008* van het Centrum, *Bestrijden met Mensen en Middelen*, p. 96.

85 CGKR, *Jaarverslag Mensenhandel 2013, Bruggen slaan*, p. 75.

86 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 87-90.

87 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 90-92.

88 Zie verder deel 3, hoofdstuk 2 dossieranalyse, punt 1.2. economische uitbuiting - Dossier Horeca, punt 1.2.5. slachtofferstatuut.

Volgens de gespecialiseerde centra is het de rol van de eerstelijnsdiensten om het slachtoffer te transporteren naar de gebouwen van de gespecialiseerde centra in Brussel, Antwerpen of Luik. Meestal gebeurt dit ook, maar soms stelt er zich een probleem van middelen omdat een transport vanuit de kust of Limburg heen en weer een volledige dag in beslag kan nemen. De medewerkers van de gespecialiseerde centra mogen zich ook 's nachts niet meer verplaatsen omwille van de veiligheid. De enige uitzondering is een geplande verplaatsing.

De gespecialiseerde centra kunnen ook niet opereren als een zogenaamde vliegende brigade die over het hele land actief is omdat ze hiervoor onvoldoende personeel hebben. Volgens een van de gespecialiseerde centra zou idealiter een centrum opgericht moeten worden met een capaciteit voor 200 vermoedelijke slachtoffers waarbij de eerste indicatoren van mensenhandel aanwezig kunnen zijn. Zo vertoonden volgens een getuigenis de helft van hun aanmelders van 2018 de eerste indicatoren van mensenhandel, maar konden ze die onmogelijk allemaal opvangen en een reflectieperiode opstarten wegens een gebrek aan personeelsmiddelen en capaciteit. Dit probleem stelt zich nog steeds. Hierdoor wordt het gespecialiseerd centrum verplicht om de slachtoffers pragmatischer te selecteren in functie van de aanwezige capaciteit, wat ze sterk betreuren. Vooral de vermoedelijke slachtoffers van economische uitbuiting, die soms zeer ruim of heel strikt kan geïnterpreteerd worden, kunnen volgens hen hiervan de gevolgen dragen. Volgens andere gespecialiseerde centra was capaciteit dan zeker geen criterium bij de discussie over de opvang van vermoedelijke slachtoffers en het opstarten van de reflectieperiode.

Een groot probleem waardoor veel slachtoffer nog steeds geen toegang krijgen tot de slachtofferhulporganisaties is de gebrekkige sensibilisering van sommige eerstelijnsdiensten zoals de lokale politiediensten in ver afgelegen regio's. Soms moeten de gespecialiseerde centra in de krant lezen dat er ergens een controleactie heeft plaatsgevonden met slachtoffers, maar hebben zij hiervan geen aanmelding voor een slachtoffer gekregen. In bepaalde dossiers kon dit soms ook op een schrijnende manier vastgesteld worden.

In een dossier van seksuele uitbuiting⁸⁹ had de lokale politie uit een ver afgelegen regio na een controleactie een Nigeriaans slachtoffer administratief aangehouden. Hierover werd aanvankelijk een proces-verbaal voor illegaal verblijf opgesteld. In het proces-verbaal over het gerepatrieerde slachtoffer schreef de politie: "X werd in opdracht van de Dienst Vreemdelingenzaken te Brussel ter beschikking gehouden om haar te laten repatriëren naar Lagos om redenen dat zij op het Schengengrondgebied verblijft zonder geldig visum. Zij respecteert de reglementeringen niet. Het is dus weinig waarschijnlijk dat zij gevolg zal geven aan een bevel om het grondgebied te verlaten dat aan haar afgeleverd zal worden. Gezien betrokkene in aanmerking kan komen om vervolgd te worden voor aanzetten tot ontucht bestaat er een risico tot nieuwe schending van de openbare orde. Gezien betrokkene zonder arbeidskaart aan het werk was, bestaat er een risico dat zij haar illegale praktijken verderzet."

Conclusies

In dit hoofdstuk is benadrukt hoe slachtoffers worden geïnformeerd over het bestaan van gespecialiseerde hulpdiensten en de specifieke procedure voor slachtoffers van mensenhandel. Ook de meerwaarde van de meertalige informatiebrochure werd onderstreept. De informatieplicht mag dan wel effectief worden toegepast door diensten die het gewoon zijn om rond deze thematiek te werken, politie- of inspectiediensten die niet gespecialiseerd zijn of ver van de opvangcentra gevestigd zijn, doen dit niet altijd. Het slachtoffer wordt dan dus het recht op toegang tot een hulpdienst en, *a fortiori*, tot juridische bijstand, ontzegd.

Myria beveelt aan dat de inspanningen worden voortgezet en geïntensiveerd op het vlak van opleiding van alle diensten die mogelijk in contact kunnen staan met vermoedelijke slachtoffers.

89 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 90-92.

De informatieplicht kan enkel worden nagekomen als de politie- en inspectiediensten over voldoende middelen en budgetten beschikken.

Die informatieplicht kan uiteraard enkel worden nagekomen als de politie- en inspectiediensten over voldoende middelen en budgetten beschikken. Die schieten de afgelopen jaren echter ruimschoots tekort. Zo kunnen de politiediensten de laatste tijd bij controleacties geen bijstand meer geven aan de sociale inspectiediensten door capaciteitsgebrek. Ook de ECOSOC-teams van de inspectiedienst van de RSZ hebben onvoldoende middelen. De laatste jaren wordt het personeel dat de dienst verlaat niet meer vervangen.

Een federaal magistrate komt tot diezelfde vaststelling. Op de vraag of de strijd tegen mensenhandel en mensensmokkel nog steeds een prioriteit is in de praktijk, antwoordde zij recent in de *Juristenkrant*⁹⁰:

“In de praktijk ligt het iets moeilijker. We hebben de voorbije jaren de terroristische aanslagen gehad waar, volkomen begrijpelijk, heel veel politiecapaciteit naar gegaan is. Maar de politiemensen die doorgeschoven zijn, zijn niet vervangen. Als mensen en middelen beperkt zijn, moeten er prioriteiten bepaald worden en ik vrees dat de strijd tegen mensenhandel daar het grootste slachtoffer van geworden is. Mensensmokkel is erg zichtbaar. Je ziet het probleem letterlijk op de parkings, in het Noordstation ... Mensenhandel is dat veel minder. Dat is een fenomeen dat zich afspeelt in het geheim. Daar moet je dus zelf naar op zoek gaan. En er is het menselijk verschijnsel van iets wat niet te zien is, te beschouwen als onbestaande. Het tegendeel is waar. Het wordt tijd dat we daar terug op focussen.”

“Er blijft ook het gegeven dat de centrale diensten van de federale politie enorm lijden onder de besparingen. Hun capaciteit is zeer beperkt. Daardoor verdwijnt ook de expertise om zaken goed in beeld te krijgen. Ondanks de onderbemanning doen de mensen die daar nog zitten enorm hun best. Maar je kan natuurlijk maar roeien met de riemen die je hebt.”

Myria beveelt de regering aan om voldoende menselijke en financiële middelen vrij te maken en toe te kennen aan de politie- en inspectiediensten, om van de strijd tegen mensenhandel een echte prioriteit te maken, en niet alleen op papier.

Ook een betere kennis van de multidisciplinaire omzendbrief bij de eerstelijnsdiensten inzake hun informatieplicht, is noodzakelijk. Het zou nuttig zijn daarvoor een praktisch instrument te ontwikkelen.

Myria beveelt de Interdepartementale Coördinatieraad aan een praktische tool voor de eerstelijnsdiensten te ontwikkelen over de plicht om vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel te informeren.

90 Interview van Ann Lukowiak door Dirk Leestmans, *De Juristenkrant*, nr. 391, 12 juni 2019.

Hoofdstuk 3

Recht op juridische bijstand, deelname aan de strafprocedure en recht op bescherming

In dit hoofdstuk gaat Myria dieper in op de juridische begeleiding van slachtoffers van mensenhandel en hun toegang tot het Belgische systeem van juridische bijstand. Hoe het slachtoffer tijdens de strafprocedure zijn rechten kan laten gelden, komt aan bod in punt 2. Onder punt 3 volgt ten slotte een analyse van de bescherming van de slachtoffers tegen secundaire victimisatie in de loop van deze procedure. Aan de hand van concrete voorbeelden wordt ook aangetoond tot wat soort problemen het laattijdig aanstellen van een advocaat kan leiden.

1. Recht op juridische bijstand

Slachtoffers van mensenhandel moeten onmiddellijk toegang krijgen tot juridisch advies en, afhankelijk van de rol van de slachtoffers in het desbetreffende rechtssysteem, tot vertegenwoordiging in rechte, ook met het oog op een vordering tot schadeloosstelling. Beiden zijn kosteloos als het slachtoffer over onvoldoende financiële middelen beschikt.⁹¹ Juridisch advies om slachtoffers te informeren en te adviseren over hun mogelijkheden, wordt idealiter verstrekt door iemand die een passende juridische opleiding heeft gekregen, maar dat hoeft niet noodzakelijk een jurist te zijn.⁹²

1.1. | Belang van de juridische begeleiding door de gespecialiseerde opvangcentra

Wanneer een slachtoffer van mensenhandel in België wordt gedetecteerd en doorverwezen naar een opvangcentrum waarvan het de begeleiding en voorwaarden aanvaardt, kan het in aanmerking komen voor juridische begeleiding. Binnen de drie centra geven maatschappelijk werkers of criminologen het slachtoffer uitleg over zijn rechten en over de voorwaarden om in aanmerking te komen voor de specifieke procedure voor slachtoffers van mensenhandel. Ze zullen het slachtoffer helpen de feiten te onthullen en het zijn rechten uitleggen in het kader van de strafprocedure. Ze zien ook toe op de opvolging van het onderzoek, informeren het slachtoffer over de ontwikkeling ervan en begeleiden hem tijdens de verhoren. Ze zullen hem ook bijstand van een advocaat voorstellen met het oog op het indienen van een verzoek om een schadeloosstelling. Zoals vermeld door de ministeriële omzendbrief van 23 december 2016 inzake de multidisciplinaire samenwerking kadert deze begeleiding in een bredere samenwerking en overleg met de betrokken politiediensten en sociale inspectiediensten alsook bevoegde magistraten.⁹³

91 Art. 12, § 2 van de richtlijn 2011/36/EU. Zie ook artikel 7, § 4 van de richtlijn 2004/81/EG.

92 Considerans 19 van de richtlijn 2011/36/EU.

93 Omzendbrief van 23 december 2016 inzake de invoering van een multidisciplinaire samenwerking met betrekking tot de slachtoffers van mensenhandel en/of van bepaalde zwaardere vormen van mensensmokkel, BS, 10 maart 2017.

De gespecialiseerde centra bereiden het slachtoffer voor op de verhoren en leggen hen uit hoe deze verlopen. De medewerkers vervullen hierbij de rol van vertrouwenspersoon die het slachtoffer moreel ondersteunt.⁹⁴ Indien nodig voor het slachtoffer, kan het verhoor in de gebouwen van het gespecialiseerd centrum plaatsvinden. Zoals werd vastgesteld in een dossier⁹⁵ is dit een vertrouwde omgeving voor het slachtoffer. Bij meer kwetsbare personen kan het nuttiger zijn een videoverhoor te houden door gespecialiseerde politiemensen. Dat geldt voor minderjarige slachtoffers maar kan ook toegepast worden bij kwetsbare meerderjarigen.⁹⁶

Het belang van die juridische begeleiding bleek nog duidelijk in een dossier van mensenhandel met het oog op economische uitbuiting in een Chinees restaurant. In zijn motivering wees de rechtbank erop dat de verklaringen van de door de gespecialiseerde structuren opgevangen personen evolueerden in de loop van hun opvang: "dankzij het vertrouwen en de veiligheid die hun nieuwe statuut hen verleent, gaan ze meer vertellen over hun parcours en hun leefomstandigheden". Zo stelde de rechtbank een opvallende evolutie vast tussen de eerste verhoren op het ogenblik van de politie-interventie, waar de 'dreiging' nog altijd aanwezig was, en de latere verhoren na tussenkomst van de gespecialiseerde structuren.⁹⁷

94 Dit recht om te worden begeleid door een vertrouwenspersoon is in de slachtofferrichtlijn opgenomen 2012/29/EU (art. 13, c). In België wordt dit recht uitdrukkelijk erkend aan de minderjarige of de kwetsbare meerderjarige, die het slachtoffer of getuige is van sommige misdrijven, waaronder mensenhandel (art. 91 bis van het Wetboek van strafvordering (hierna: WSV)).

95 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017*, Online, p. 86; MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 143-144; Zie ook hierboven hoofdstuk 2: recht op informatie en toegang tot gespecialiseerde slachtofferorganisaties.

96 Volgens artikel 15, §4 van de richtlijn 2011/36/EU inzake mensenhandel, moeten de lidstaten de nodige maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat van de ondervraging van de minderjarige slachtoffers van mensenhandel video-opnamen kunnen worden gemaakt. Ook slachtofferrichtlijn 2012/29/EU (artikel 24) voorziet in zo'n mogelijkheid. In België voorziet artikel 92 van het Wetboek van strafvordering in de mogelijkheid om gebruik te maken van zo'n verhoor, zowel voor minderjarigen als voor kwetsbare meerderjarigen, die slachtoffer of getuige zijn van bepaalde misdrijven, waaronder mensenhandel.

97 Corr. Namen, 29 juni 2015 www.myria.be/nl/mensenhandel-smokkel/rechtspraak/correctie-rechtbank-van-namen-29-juni-2015. Zie ook MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 150 en *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017*, Online, p. 118-119.

1.2. | Aanstelling van een advocaat

Hoewel twee van de drie opvangcentra⁹⁸ er in het verleden voor kozen een specifiek budget te besteden aan de bezoldiging van advocaten die waren aangewezen om slachtoffers te vertegenwoordigen, is dit bij gebrek aan budgetten nu helaas niet langer het geval. De drie opvangcentra schakelen dan ook advocaten in die binnen het kader van de juridische bijstand optreden, op voorwaarde dat het slachtoffer voldoet aan de voorwaarden om ervan te kunnen genieten.

1.2.1. | Werking van het rechtsbijstandstelsel in België⁹⁹

Personen met een beperkt inkomen kunnen bij elke balie terecht voor een dienst van juridische bijstand.

Artikel 23 van de Belgische Grondwet bepaalt immers dat eenieder het recht heeft een menswaardig leven te leiden. Daarom is het recht op juridische bijstand gewaarborgd.¹⁰⁰

De wet¹⁰¹ maakt een onderscheid tussen twee types juridische bijstand:

- Juridische eerstelijnsbijstand omvat permanenties waarbij advocaten ter beschikking staan voor korte raadplegingen: een eerste juridisch advies, een vraag om informatie, enz. Iedereen, ongeacht zijn inkomen, krijgt toegang tot deze vorm van juridische bijstand.
- Via de juridische tweedelijnsbijstand kunnen personen die aan bepaalde financiële voorwaarden voldoen, of die zich in bepaalde situaties bevinden, een advocaat toegewezen krijgen om hen onder meer bij te staan in het kader van een gerechtelijke procedure. Die bijstand is, al naargelang de situaties, volledig of gedeeltelijk kosteloos. Die bijstand wordt georganiseerd door het Bureau voor Juridische Bijstand (BJB), dat in elk gerechtelijk arrondissement permanenties houdt.

98 Het derde opvangcentrum heeft steeds gebruik gemaakt van het systeem van pro-Deoadvocaten, die binnen het kader van de juridische bijstand optreden.

99 Bronnen: www.avocats.be; www.aidejuridiquebruxelles.be.

100 Art 23, §3, 2° van de Grondwet.

101 Zie artikels 508/1 tot 508/25 van het Gerechtelijk Wetboek.

Er wordt rekening gehouden met bijna alle bestaansmiddelen (beroeps- en roerende inkomsten, spaargeld, tekenen van welstand, enz.).

Om recht te hebben op volledig gratis bijstand moet het maandelijks netto-inkomen van een alleenstaande lager zijn dan 1.026 euro. Voor een samenwonende moet het maandelijks netto-inkomen van het gezin lager zijn dan 1.317 euro.¹⁰²

De gedeeltelijke gratis juridische bijstand wordt toegekend aan alleenstaanden met een netto-inkomen tussen de 1.026 en 1.317 euro. Voor een samenwonende moet het maandelijks netto-inkomen van het gezin tussen de 1.317 euro en 1.607 euro bedragen.

Een aantal personen komt bovendien in aanmerking voor volledig gratis juridische bijstand omwille van hun bijzondere situatie.¹⁰³ Het gaat hier met name om:

- begunstigden van een leefloon of maatschappelijke bijstand worden behoudens tegenbewijs beschouwd als personen van wie de bestaansmiddelen onvoldoende zijn;
- minderjarigen genieten van de volledige kosteloosheid ongeacht hun situatie;
- vreemdelingen, voor wat betreft de machtiging van verblijf, of van een beroep tegen een beslissing die genomen werd betreffende de toegang, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, worden behoudens tegenbewijs beschouwd als personen van wie de bestaansmiddelen onvoldoende zijn;
- asielzoekers of personen die een aanvraag indienen van het statuut van ontheemde worden behoudens tegenbewijs ook beschouwd als personen van wie de bestaansmiddelen onvoldoende zijn.

Een slachtoffer van mensenhandel dat recht heeft op sociale steun vanaf het begin van de begeleiding valt onder de eerste hierboven bedoelde categorie.

Sinds 2016 zijn de voorwaarden en de procedure voor de toegang tot juridische bijstand evenwel verstrengd.¹⁰⁴ Het schrappen van het onweerlegbare vermoeden van de staat van behoefte, behalve voor minderjarigen, impliceert dat de aanvragers heel wat documenten moeten voorleggen

om deze staat van behoefte aan te tonen. Terwijl een bewijs van inkomen vroeger volstond, moeten ze nu een bewijs voorleggen van alle bestaansmiddelen en inkomens waarover ze beschikken. De aanvrager moet dus een dossier samenstellen waarin hij behalve zijn inkomens en de goederen die hij bezit (huis, voertuig, bankrekening), ook de inkomens van de persoon die hem helpt of onderdak biedt, moet aangeven.

Daarom eist het Platform Recht voor iedereen¹⁰⁵, waarin Myria als waarnemer zetelt, een grondige hervorming van de juridische eerstelijns- en tweedelijnsbijstand en een effectief recht op toegang tot de rechtspleging voor iedereen.

Voorts werd er ook een financiële bijdrage of 'remgeld' ingevoerd voor personen die recht hebben op volledig gratis juridische bijstand.¹⁰⁶ Na beroep dat een aantal verenigingen hadden ingediend, heeft het Grondwettelijk Hof in een arrest van 21 juni 2018 geoordeeld dat dat remgeld ongrondwettelijk is.¹⁰⁷ Het Hof heeft geoordeeld dat het tegenstrijdig was om een financiële bijdrage te vragen aan personen die beroep doen op een pro-Deoadvocaat, net omdat ze geen middelen hebben om zelf een advocaat te betalen.

1.2.2. | Beleid inzake aanstelling van een advocaat door de opvangcentra

De drie gespecialiseerde centra hanteren elk hun eigen specifieke werkmethode en tijdsperiode om het slachtoffer in contact te brengen met een advocaat. De slachtoffers krijgen dan de mogelijkheid om zelf hun advocaat te kiezen. Zo niet zal het gespecialiseerd centrum een geschikte advocaat voor hen zoeken.

Het kan zijn dat een slachtoffer naar een opvangcentrum is doorverwezen en al een advocaat heeft (bijv.: voor een asielaanvraag). In dat geval kan die advocaat ook het strafrechtelijke luik opvolgen, of kan er voor dat luik een andere advocaat worden aangesteld.

¹⁰² Bedragen die van toepassing zijn in september 2019.

¹⁰³ Zie art. 1, § 2 van het KB van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand.

¹⁰⁴ Zie voor meer details MYRIA, *Myriadoc 6, Vreemdeling zijn in België in 2017*, december 2017, pp. 37-39 en *Myriadocs 2, Vreemdeling zijn in België in 2016*, december 2016, pp. 23-28.

¹⁰⁵ Dit platform is een feitelijke vereniging waarin actoren uit het Belgische middenveld en de gerechtelijke wereld zetelen: <https://pjpt-prvi.be/NL?lang=nl>.

¹⁰⁶ Bepaalde categorieën personen zijn vrijgesteld van deze bijdrage, met name: in strafzaken, in hoofde van personen die volledig kosteloze juridische tweedelijnsbijstand genieten, asielzoekers, vreemdelingen die een procedure tegen een terugkeerbeslissing of een inreisverbod hebben ingesteld, of nog de personen die "niet over enig bestaansmiddel beschikken" (zie Art. 508/17 §4 van het Gerechtelijk Wetboek).

¹⁰⁷ Grondwettelijk Hof, arrest nr. 77/2018 van 28 juni 2018. www.const-court.be/public/n/2018/2018-077n.pdf.

Voor een optimale opvolging van het dossier raden sommige centra het slachtoffer aan, en helpen ze het ook daarbij, om zich vooraf te registreren als 'benadeelde persoon', als persoon dus die verklaart schade te hebben geleden veroorzaakt door een misdrijf.¹⁰⁸ De persoon kan deze verklaring zelf afleggen of via een advocaat. De persoon die zich benadeelde persoon verklaart, krijgt een aantal rechten toegekend: hij mag ieder document dat hij nuttig acht, doen toevoegen aan het dossier, hij wordt op de hoogte gebracht van de seponering en de reden daarvan, het instellen van een gerechtelijk onderzoek en de bepaling van een rechtsdag voor het onderzoeks- en vonnisgerecht. De benadeelde persoon heeft het recht te verzoeken om inzage in het dossier te krijgen en er een afschrift van te verkrijgen.

Eén van de opvangcentra wees tijdens een interview erop dat omwille van organisatorische problemen en een gebrek aan middelen bij de parketten, de verklaring van benadeelde persoon in de praktijk niet altijd garanties biedt om op de hoogte te worden gebracht van het verloop van het dossier en van de bepaling van een rechtsdag.

Doorgaans stellen de centra het slachtoffer bijstand van een advocaat voor wanneer de zaak zich in de eindfase bevindt: ofwel omdat het onderzoek wordt afgesloten en er een zitting voor de raadkamer is gepland voor de regeling van de rechtspleging, ofwel zelfs nog wanneer de zaak op de rol wordt gesteld.¹⁰⁹ Dat laatste geval doet zich vooral voor wanneer de zaak nog niet is ingeleid, of wanneer het slachtoffer niet op de hoogte is gebracht van de regeling van de rechtspleging.

Bij een van de centra hangt de aanstelling van een advocaat soms af van het verloop van het onderzoek. Indien de verdachten aangehouden werden en in voorlopige hechtenis zitten, regelt het centrum onmiddellijk de aanstelling van een advocaat voor het slachtoffer. Als een dossier jaren aansleept kan er ook een advocaat aangesteld worden om te proberen de zaken te versnellen. Zo'n aanstelling gebeurt ook soms van bij het begin van het gerechtelijk onderzoek. Als een advocaat op dat moment wordt aangesteld, kan inzage in het dossier en ook bijkomende onderzoekshandelingen worden gevraagd (zie infra).

Het KB betreffende de voorwaarden voor juridische tweedelijnsbijstand moet aangepast worden zodat alle mensenhandelslachtoffers er gebruik van kunnen maken.

Een ander centrum erkende het belang van een snellere aanstelling in bepaalde gevallen.

Als het slachtoffer aan de voorwaarden van de juridische bijstand voldoet, kan hem bijstand van een pro-Deoadvocaat worden voorgesteld. Doorgaans zorgt het centrum voor het verzamelen van alle documenten die nodig zijn om het gebrek aan voldoende bestaansmiddelen (met name het attest van het OCMW als het slachtoffer nog steeds sociale steun ontvangt) aan te tonen. Door de verschillende vereisten van de Bureaus voor Juridische Bijstand kan dit soms tijdrovend zijn. Als het onderzoek en de procedure echter enkele jaren aansleept, is de kans groot dat het slachtoffer intussen werk heeft gevonden. Vaak komt het dan ook niet meer in aanmerking voor gratis (volledige of gedeeltelijke) juridische bijstand. Zelf een advocaat moeten betalen kan het slachtoffer dan afschrikken om op het proces te verschijnen en kan zo dus een struikelblok zijn om een schadeloosstelling te vragen¹¹⁰, ook al proberen de centra om met de advocaat een sociaal of forfaitair tarief af te spreken. Slachtoffers kunnen op dat moment ook andere financiële prioriteiten hebben, zoals het laten overkomen van de familie in het kader van een gezinshereniging, wat ook kosten met zich meebrengt.

Het Belgische systeem onderscheidt zich op dat punt van het Nederlandse systeem waar de vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel die dat wensen, in het kader van gratis juridische bijstand onmiddellijk kunnen rekenen op bijstand van een advocaat. Die advocaat zal dan optreden voor de verschillende aspecten van mensenhandel (strafprocedure, verblijfsrecht, enz.).¹¹¹

Een van de aanbevelingen van zowel een opvangcentrum als een bevraagde advocaat is om het koninklijk besluit aan te passen betreffende de voorwaarden voor juridische tweedelijnsbijstand zodat de slachtoffers van mensenhandel er gedurende de hele strafprocedure gebruik van kunnen maken, ongeacht de evolutie van hun financiële situatie, en dat wegens de bijzondere kwetsbaarheid van slachtoffers van mensenhandel.

¹¹⁰ Zie ook voor meer details hieronder punt 2.3.3. (burgerlijkpartijstelling) en hoofdstuk 4: compensatie voor slachtoffers van mensenhandel.

¹¹¹ <https://www.wegwijzermensenhandel.nl/organisatieprofielen/RaadvoorRechtsbijstand.aspx>. Het Nederlandse systeem combineert elementen van het Belgische systeem van burgerlijkpartijstelling en een aanpak die uitgaat van de noden: in Nederland wordt het slachtoffer beschouwd als een getuige met een bevoorrechte positie omwille van de geleden schade, de kwetsbaarheid en de daaruit voortvloeiende noden. Zie. FRA, Victims' rights as standards of criminal justice, Justice for victims of violent crime, Part I, pp. 41-42: <https://fra.europa.eu/en/publication/2019/justice-victim-crime-standards>.

¹⁰⁸ Artikel 5 bis van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering.

¹⁰⁹ Over de burgerlijkpartijstelling, zie hieronder punt 2.3 (recht op vergoeding voor geleden schade).

Bovendien zijn er situaties waarin de centra in de beginfase van het dossier, of in ieder geval ruim vóór de regeling van de rechtspleging, een advocaat voor het slachtoffer hadden moeten aanwijzen. Ook de bevroegde advocaten onderstrepen het belang van een snelle aanstelling.

Een vroegtijdige aanstelling zorgt er niet alleen voor dat het slachtoffer inzage krijgt in het dossier en desgevallend de onderzoeksrechter om bijkomende onderzoeksverrichtingen kan vragen (zie infra). Op die manier wordt ook vermeden dat de advocaat op de zitting van de raadkamer te horen krijgt dat het om een lijvig dossier gaat en hij dus geen tijd meer heeft om het op een behoorlijke manier in te studeren om de belangen van het slachtoffer optimaal te kunnen behartigen. Meer algemeen is het slachtoffer zo beter vertegenwoordigd in alle fases van de procedure en kan het een standpunt innemen, met name wanneer de dader van de feiten bijvoorbeeld om een confrontatie vraagt. Nadat de wet onlangs is gewijzigd¹¹², heeft elke verhoorde persoon, ongeacht in welke hoedanigheid, het recht om als hij of zij dit wenst, het initiatief te nemen om zich tijdens een verhoor door een advocaat te laten bijstaan.¹¹³

Steun advocaat bij confrontatie

De rol van de advocaat en het moment waarop die ingeschakeld moet worden is van groot belang. Een treffend voorbeeld is een dossier van seksuele uitbuiting¹¹⁴ waarin slachtoffers via het internet gerekruteerd werden. Een Palestijns slachtoffer was bereid om de confrontatie aan te gaan met haar uitbuiters nadat de advocaat van de beklagde dat officieel had gevraagd via de onderzoeksrechter. Het gespecialiseerd centrum dat het slachtoffer begeleidde had haar meegedeeld dat ze de confrontaties ten allen tijde kon weigeren. Ze hadden het echter expliciet moeten afraden. De twee confrontaties, die op dezelfde dag plaatsvonden, liepen niet zoals ze had verwacht. De daders ontkenden alles, waardoor het slachtoffer zich hulpeloos voelde. Tijdens de tweede confrontatie begon ze te roepen, omdat ze het niet meer aankon. De politie heeft deze confrontatie voortijdig moeten stopzetten omdat het slachtoffer niet meer in staat was te reageren. Ze gaf later aan van haar eigen reactie te zijn geschrokken. Deze situatie had vermeden kunnen worden indien reeds een advocaat

voor het slachtoffer aangesteld was. Ter psychologische ondersteuning was er enkel een medewerkster van het gespecialiseerd centrum om het slachtoffer te begeleiden. Het slachtoffer had bijgevolg geen enkele ondersteuning van een advocaat. Een advocaat van de uitbuiters was daarentegen wel aanwezig, waardoor de uitbuiters op dat moment volledige ondersteuning genoten. Indien een advocaat was aangesteld, had die de belangen van het slachtoffer beter kunnen verdedigen. Uit interviews met de gespecialiseerde centra bleek dat twee van de drie centra meestal pas op het einde van de procedure een advocaat aanstellen.

Slachtoffers van seksuele uitbuiting zullen in de praktijk echter zelden aan een confrontatie met hun pooier blootgesteld worden omdat de meeste onderzoeksrechters dit niet opportuun vinden. Wanneer het toch gebeurt moeten de slachtoffers wel maximaal beschermd worden. Bij dossiers van economische uitbuiting kunnen confrontaties tussen slachtoffers en beklagden meer voorkomen, zoals blijkt uit de dossieranalyse¹¹⁵. In dergelijke dossiers werd ook vastgesteld dat er geen advocaat aangesteld werd voor het slachtoffer.

Vrijwillige terugkeer slachtoffer naar herkomstland

Verschillende slachtoffers wensen op korte termijn of na hun interceptie snel terug te keren naar hun thuisland. Dit geldt vooral voor EU-onderdanen die niet altijd beseffen dat ze op basis van het slachtofferstatuut ook juridische bijstand en eventueel compensatie kunnen verkrijgen. Het is de rol van de gespecialiseerde centra om de slachtoffers hierover te informeren en ze in contact te brengen met een (pro Deo) advocaat die hun belangen in België verder kan behartigen zodat ze huiswaarts kunnen keren. De medewerkers van de gespecialiseerde centra leggen de slachtoffers wel expliciet uit dat het hun verantwoordelijkheid is om het contact met hun advocaat te blijven opvolgen en dat de centra hierin geen rol meer spelen. Problematisch is dat de procedure dikwijls vele jaren in beslag neemt en de slachtoffers het contact verliezen. Verschillende slachtoffers zijn ook niet meer geïnteresseerd omdat er dikwijls slechts een kleine kans is om later een effectieve schavergoeding te verkrijgen.

De slachtoffers die naar hun thuisland terugkeren, moeten in contact gebracht worden met een advocaat die hun belangen in België verder kan behartigen.

In enkele dossiers kon vastgesteld worden dat de gespecialiseerde centra een advocaat hadden aangesteld

¹¹² Wet van 21 november 2016 betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord, *BS.*, 24 november 2016.

¹¹³ Art. 47bis, §6, 7 WSV. Cfr. M.-A. BEERNAERT, H.D. BOSLY, D. VANDERMEERSCH, *Droit de la procédure pénale*, Tome I, Bruges, La Chartre, 2017, 8ème éd, p. 406.

¹¹⁴ MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2015, Schakels verbinden*, pp. 110-111; Zie ook verder punt 3 (recht op bescherming tegen secundaire victimisatie).

¹¹⁵ Zie deel 3, hoofdstuk 2, punt 1.2. (dossieranalyse: horecadossier).

voor slachtoffers die hun begeleiding hadden stopgezet omdat ze naar hun herkomstland teruggekeerd waren. In het voorbeeldossier (zie verder) leidde dit tot een succesverhaal met een effectieve schadevergoeding voor de slachtoffers. Dit is echter niet altijd het geval.

In een **dossier van economische uitbuiting in de bouwsector** met een uitspraak van de rechtbank in 2016¹¹⁶ werden de slachtoffers begeleid en opgevangen door Sürya en Payoke. Twee van de slachtoffers vroegen om vrijwillig naar Roemenië terug te keren. Na deze ontwikkeling werd hun betrokkenheid in de gerechtelijke procedure verzekerd door de aanstelling van een advocaat, die hen tijdens de rest van het onderzoek en het proces als burgerlijke partij vertegenwoordigde. Zo verkregen de slachtoffers toegang tot het gerecht, ook al verblijven ze niet langer in het land waar de uitbuiting plaatsvond. Spijtig is dat de betrokken firma tijdens de procedure het faillissement had aangevraagd en er geen belangrijke verbeurdverklaringen uitgesproken werden zodat de slachtoffers niet effectief konden gecompenseerd worden.

Bescherming slachtoffer bij discussie tijdens procedure van slachtofferstatuut

Soms kunnen slachtoffers uit de procedure gezet worden omdat ze de opgelegde voorwaarden van de procedure niet respecteerden. In sommige gevallen kan het gaan over zaken waarin het gespecialiseerd centrum zelf betrokken partij is (bv: niet respecteren van de begeleidingsovereenkomst). In dergelijke gevallen zouden de belangen van slachtoffers ook beter kunnen gegarandeerd worden door een advocaat dan door een medewerker van een gespecialiseerd centrum.

In een **dossier van seksuele uitbuiting in een Thais massagesalon**¹¹⁷ werd een van de slachtoffers uit het statuut verwijderd wegens schending van de voorwaarden. Ze had telefonisch contact gehad met een beklagde wiens familie bevriend was met haar familie. De politie confronteerde haar met het geluidsfragment van de afgeluisterde gesprekken en verhoorde haar

hierover in aanwezigheid van twee medewerkers van het gespecialiseerd slachtoffercentrum mensenhandel.

Manipulatie van verdachte via aanstelling advocaat

Soms worden slachtoffers na hun interceptie gecontacteerd door hun uitbuiters. Deze probeert hen zagezegd te helpen via een advocaat. Uiteraard dient zo'n advocaat in een dergelijk geval enkel de belangen van de uitbuiters, en niet die van het slachtoffer. Het volgende voorbeeld toont nogmaals het belang aan van een snelle aanstelling van een advocaat om dergelijke risico's op manipulatie te vermijden.

In **dossier mama M.**¹¹⁸ verklaarde een Nigeriaans slachtoffer dat door PAG-ASA opgevangen werd, dat haar madam haar had gecontacteerd en had getracht haar een advocaat op te dringen: "U geeft mij kennis van het statuut voor slachtoffers van mensenhandel. Ik beschouw mezelf als slachtoffer en wens in dit statuut te stappen. Ik zal mijn volledige medewerking verlenen aan het onderzoek. U vraagt mij of ik zelf iets wil verklaren. Ik wil u zeggen dat X. mij via mijn gsm contacteerde. Ik kreeg eerst vele sms-berichten waarop ik niet reageerde. Eerst was dit om te vragen of ik vrijgelaten werd. Dan stuurde ze me dat ze iemand naar de politie gestuurd had en dat die gezegd hadden dat ik vrijgelaten was en dat ik dan terug bij haar kon komen werken. Mama, ik noem haar altijd zo, belde me dan op en ik heb opgenomen. Ze zei me toen dat ik terug kon komen werken, waarop ik zei dat ik dat niet meer wilde. Ze vroeg me dan of ik geen geld wilde verdienen? Ze liet me ook weten dat ze een advocaat had ingeschakeld die mij zou helpen en toen ze zei dat ik die zelf zou moeten betalen, heb ik haar geantwoord dat dit niet nodig was."

2. Deelname aan de strafprocedure

Het slachtoffer van mensenhandel geniet, zoals elk ander slachtoffer van een misdrijf, van rechten in het kader van de strafprocedure. Een aantal daarvan staan hieronder opgesomd.

116 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017*, Online, pp. 85-88: punt slachtofferstatuut p. 88.

117 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016*, *Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 89.

118 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018*, *Minderjarig in hoogste nood*, p. 81.

2.1. | Recht van het slachtoffer om te worden verhoord en informatie te geven

Artikel 10, §1 van de richtlijn 2012/29/EU bepaalt dat de lidstaten ervoor moeten zorgen dat het slachtoffer in de loop van de strafprocedure kan worden gehoord en bewijselementen kan aanvoeren.

Volgens artikel 3*bis* van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering dienen slachtoffers van misdrijven en hun verwanten zorgvuldig en correct te worden bejegend, in het bijzonder door hen de nodige informatie te verschaffen en hen, in voorkomend geval, in contact te brengen met de gespecialiseerde diensten. Slachtoffers moeten in het bijzonder alle nuttige informatie ontvangen over de regels voor de burgerlijkepartijstelling en de verklaring van benadeelde persoon.¹¹⁹

Een gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie en van het College van Procureurs-generaal over het slachtofferonthaal op parketten en rechtbanken¹²⁰ vermeldt ook de belangrijkste rechten van de slachtoffers, zoals het recht op het krijgen en geven van informatie.

Tijdens hun verhoor door de politiediensten gebeurt het regelmatig dat slachtoffers van mensenhandel informatie geven die als bewijs kan dienen, of dat die slachtoffers zelf bewijselementen aanvoeren. Dat kan een opname van een Skypegesprek zijn, een USB-stick met berichten of beeldmateriaal op Facebook.

In een **loverboydossier**¹²¹ met **Belgische meerderjarige slachtoffers** leverde een gespecialiseerd centrum een bijdrage aan het onderzoek door bijkomende info, mits toestemming van de slachtoffers, aan de politie te verschaffen die het van de slachtoffers ontvangen had. In een **Nigeriaans dossier**¹²² had het slachtoffer opgenomen (telefoon) gesprekken verzameld op een usb-stick.

In een **Hongaars mensenhandeldossier**¹²³ van Gent kon een slachtoffer via Skype bewijzen dat haar pooier

valse verklaringen had afgelegd. Ze beriep zich op een vriendin die het mondeling Skypegesprek met de pooier had opgenomen. De politie kon dit Skypegesprek bij haar vriendin opvragen en de inhoud ervan toetsen. Dit werd nadien als bewijselement tegen haar pooier in het vonnis¹²⁴ opgenomen.

In een **Belgisch loverboydossier**¹²⁵, gelieerd met polycriminaliteit, gaf een slachtoffer bij haar her-verhoor een USB-stick met Facebookberichten en -foto's aan de speurders. Hiermee kon ze bewijzen dat na haar klacht een beklagde haar bedreigd had. Op basis van de foto's en berichten konden nieuwe slachtoffers gedetecteerd en geïdentificeerd worden. In hetzelfde dossier gaf een minderjarig slachtoffer bij haar verhoor de politie een Facebookbericht dat aantoonde dat de beklagde gepoogd had haar via het profiel van een ander slachtoffer te contacteren. Omwille van mogelijke manipulaties is dit absoluut verboden.

2.2. | Recht op teruggave van voorwerpen

Artikel 15 van de richtlijn 2012/29/EU bepaalt dat de lidstaten erover moeten waken dat de goederen die tijdens de strafprocedure in beslag zijn genomen en voor teruggave vatbaar zijn onverwijld aan het slachtoffer moeten worden teruggegeven.

De teruggave van persoonlijk materiaal aan het slachtoffer kan een belangrijk psychisch genezingsproces inhouden voor het slachtoffer. Vooral voor de Nigeriaanse slachtoffers is dit heel belangrijk.

Veel Nigeriaanse meisjes leggen in Nigeria voor hun vertrek een eed af bij een voodoo- of juju-priester waarbij zij of hun familie verklaren de reiskosten en schulden te betalen aan hun 'madame'. Deze eedaflegging gaat gepaard met een reeks rituelen. Zo staat de vrouw nagels, bloed, haren en ander intiem materiaal af die zorgvuldig bewaard worden in een pakketje. Dat pakketje wordt bijgehouden door het criminele netwerk. Als de vrouw niet of niet langer voldoet aan haar verplichtingen, wordt er juju of voodoo aangewend op het slachtoffer. Met dit pakketje kan men, volgens de voodoo, iemand ziek of gek maken

119 Artikel 5*bis* van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering.

120 Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie en van het College van Procureurs-generaal nr. 16/2012 van 12 november 2012 over het slachtofferonthaal op parketten en rechtbanken.

121 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 83-87.

122 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, p. 105-106.

123 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017, Online*, p. 110.

124 Corr. Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 31 maart 2017, k.G28m (beroep).

125 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017, Online*, p. 80-84.

en zelfs laten sterven. Zo boezemen de ‘madammen’ hun meisjes angst in en wordt er een band gecreëerd die ze niet ongestraft kunnen verbreken. Om zichzelf en hun familie te sparen verkiezen veel slachtoffers in de prostitutie te blijven werken en hun schulden af te betalen.

De vrouw voelt zich pas bevrijd van haar vloek als ze zelf de controle heeft over haar pakketje. Dit impliceert dat politiemensen tijdens het onderzoek dat pakketje best proberen te bemachtigen zodat de vrouw weet dat ze zich van haar bezwering kan bevrijden. Op die manier wint de politie het vertrouwen van het slachtoffer. Myria heeft in Nigeriaanse dossiers vastgesteld dat het slachtoffer aan de rechtbank vroeg om haar pakketje bij de griffie te kunnen ophalen zodat ze het kon vernietigen en de vloek kon opheffen.¹²⁶

2.3. | Recht op vergoeding voor geleden schade¹²⁷

Artikel 12, § 2 van de mensenhandelrichtlijn 2011/36/EU bepaalt dat de slachtoffers van mensenhandel onmiddellijk toegang moeten krijgen tot juridisch advies en, afhankelijk van de rol van de slachtoffers in het betroffen rechtssysteem, tot vertegenwoordiging in rechte, ook met het oog op een vordering tot schadeloosstelling. Artikel 16, §1 van de slachtofferrichtlijn 2012/29/EU bepaalt dat het slachtoffer het recht heeft om in de loop van de strafprocedure binnen een redelijke termijn een beslissing te verkrijgen over de door de dader te betalen schadevergoeding. Artikel 15, §3 van het Verdrag van de Raad van Europa inzake de bestrijding van mensenhandel bepaalt dan weer dat elke partij in zijn interne recht voorziet in het recht voor de slachtoffers om door de daders van de misdrijven te worden vergoed.

Als het slachtoffer in België voor een strafrechter het herstel van zijn schade wil vorderen, dan moet het de hoedanigheid van burgerlijke partij verkrijgen door zich burgerlijke partij te stellen. Het slachtoffer wordt dan partij bij het strafproces waardoor het op tal van punten over

dezelfde rechten beschikt als de inverdenkinggestelde of de beklaagde.¹²⁸

Slachtoffers van mensenhandel die zich burgerlijke partij willen stellen doen dit doorgaans wanneer het Openbaar Ministerie al een onderzoek heeft ingesteld. Dit wordt een tussenkomst via burgerlijke partijstelling genoemd. Dat is de goedkoopste procedure. Ze kunnen zich burgerlijke partij stellen op elk moment van het geding, tot de sluiting van de debatten voor de rechter ten gronde die in eerste aanleg uitspraak doet.¹²⁹ Een slachtoffer kan zich dus burgerlijke partij stellen voor de onderzoeksrechter, wanneer de onderzoeksrechter al is gevat voor de aangeklaagde feiten, bij de regeling van de rechtspleging aan het einde van het onderzoek voor het onderzoeksgerecht (raadkamer) of ook nog tijdens de zitting van het vonnisgerecht.

Als partij in het geding heeft de burgerlijke partij een aantal rechten. Tijdens het onderzoek kan ze toegang tot en een afschrift van een dossier vragen¹³⁰ en ook vragen dat bijkomende onderzoekshandelingen worden uitgevoerd¹³¹. Bij afsluiting van het onderzoek kan ze inzage van het dossier hebben en er een kopie van opvragen, en heeft ze ook het recht te verzoeken om bijkomende onderzoekshandelingen.¹³² In het stadium van het vonnis kan ze inzage in het dossier hebben en beschikt ze over de aan de partijen in het geding erkende rechten.

In dossiers van mensenhandel wordt doorgaans, na de aanvankelijke informatiefase onder het gezag van de procureur des Konings of de arbeidsauditeur, een onderzoek gestart. Het slachtoffer kan zich dan vanaf het begin van het onderzoek burgerlijke partij stellen. Soms zijn arbeidsauditeurs belast met dossiers van mensenhandel met het oog op economische uitbuiting weinig vertrouwd met de werking van de strafrechtspleging. Ze verkiezen dan de controle over het dossier te behouden zonder een onderzoek te starten, of ze menen dat het leveren van het bewijs dat niet vereist. De wet legt immers geen algemene criteria vast voor het bepalen van het soort zaken dat moet worden onderzocht.¹³³ Wanneer zij van mening zijn dat het dossier in orde is, gaan zij over tot een rechtstreekse dagvaarding voor de correctionele rechtbank. In dat geval mag het slachtoffer, als het de hoedanigheid van benadeelde persoon heeft,

126 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel 2013, Bruggen slaan*, pp. 21-22. De teruggave gebeurt op basis van artikel 43bis § 3 van het Strafwetboek dat bepaalt dat als de geconfisqueerde goederen toebehoren aan de burgerlijke partij, ze aan haar worden teruggegeven.

127 Zie ook hierna hoofdstuk 4: compensatie voor slachtoffers van mensenhandel.

128 M.-A. BEERNAERT, H.D. BOSLY, D. VANDERMEERSCH, *Droit de la procédure pénale*, Tome I, Bruges, La Chartre, 2017, 8ème éd, p. 286.

129 Art. 67 WSV.

130 Art. 61ter WSV.

131 Art. 61quinquies WSV.

132 Art. 127, §2 en 3 WSV.

133 M.-A. BEERNAERT, H.D. BOSLY, D. VANDERMEERSCH, *Droit de la procédure pénale*, Tome I, Bruges, La Chartre, 2017, 8ème éd, p. 636.

te allen tijde naargelang de stand van de procedure, de procureur des Konings of de arbeidsauditeur verzoeken om inzage te verlenen in het dossier of er een afschrift van te verkrijgen.¹³⁴ Het slachtoffer kan in dit geval niet om bijkomende onderzoekshandelingen vragen (zie infra).

2.3.1. | Seponering van het dossier

Artikel 11 van de slachtofferrichtlijn 2012/29/EU somt verschillende rechten van het slachtoffer op in geval van beslissing tot niet-vervolgving, met name het feit in kennis te worden gesteld van zijn recht om voldoende informatie te ontvangen, om te beslissen of hij al dan niet verzoekt om de herziening van zo'n beslissing.

In sommige gevallen wordt een dossier in de loop van het vooronderzoek geseponerd en dreigt het slachtoffer uit het statuut mensenhandel gezet te worden. Volgens een van de centra zal dit eerder het geval zijn bij dossiers van economische uitbuiting met een ruimere interpretatiemogelijkheid van 'werken beneden de menselijke waardigheid' dan bij dossiers van seksuele uitbuiting. Dikwijls zijn er in dergelijke dossiers onvoldoende elementen voor mensenhandel aanwezig om tot vervolgving over te gaan. In deze gevallen is de seponering voorspelbaar en kunnen de medewerkers de slachtoffers hierop voorbereiden. Vaak is de motivering wel heel algemeen en moeten de centra de magistratuur contacteren voor bijkomende uitleg. Een ander probleem is dat magistraten soms heel laat de seponering bekendmaken zodat in een bepaald geval het centrum al de volgende dag een einde moest maken aan de begeleiding van het slachtoffer.

Soms zijn er hiaten in het onderzoek en/of heeft de behandelende referentiemagistratuur weinig ervaring met onderzoeken naar mensenhandel. Als de beslissing tot seponering onterecht is, zal het centrum voorstellen om een advocaat aan te stellen voor het slachtoffer. Deze kan dan het dossier raadplegen en/of met de magistratuur overleggen om de elementen uit het dossier te onderbouwen. Als er gemotiveerde redenen zijn, zal aan het slachtoffer voorgesteld worden om het dossier te laten heropenen via een burgerlijkpartijstelling bij een onderzoeksrechter, met de mogelijkheid om later bijkomende onderzoeksdaden te vragen.

2.3.2. | Verzoek om bijkomende onderzoekshandelingen te verrichten

Naast het recht om toegang tot het onderzoeksdossier te vragen, kunnen partijen de onderzoeksrechter verzoeken een bijkomende onderzoekshandeling te verrichten.¹³⁵ Dat begrip moet in brede zin worden opgevat: het omvat alle handelingen die bedoeld zijn om gegevens over de feiten te verzamelen of om de schuld of aansprakelijkheid van de verdachte of de geloofwaardigheid van een getuige of slachtoffer vast te stellen.¹³⁶

Uit interviews blijkt dat een van de drie centra in vergelijking met de andere centra tijdens het verloop van het onderzoek sneller een advocaat aanstelt. Deze advocaat kan dan het dossier raadplegen om mogelijke tekortkomingen vast te stellen en in overleg met het slachtoffer aan de onderzoeksrechter vragen om een bijkomend slachtofferverhoor af te nemen. Volgens dit centrum stemt de onderzoeksrechter hiermee bijna altijd in.

Een ander centrum kreeg steeds een negatief antwoord van de onderzoeksrechter. Volgens dat centrum was het dan ook niet zinvol om reeds in de loop van de gerechtelijke procedure (dus voor de zaak behandeld wordt voor de raadkamer) een advocaat aan te stellen voor het slachtoffer.

Een derde centrum stelt bij lang aanslepen van een dossier een advocaat aan. Door inzage te vragen en bijkomende onderzoeksvragen te stellen probeert deze dan het onderzoek terug in beweging te brengen. Dit centrum maakt weinig gebruik van deze procedure maar is eventueel wel bereid om hier lessen uit te trekken, beseffende dat hier misschien meer aandacht aan zou moeten besteed worden, zeker in dossiers met een grote slaagkans.

Ook de bevraagde advocaten benadrukten het belang om zo snel mogelijk een advocaat aan te stellen, onder meer om inzage te krijgen in het dossier en, indien nodig, om bijkomende onderzoekshandelingen te vragen. Een laattijdige aanstelling maakt het niet langer mogelijk om dat soort handelingen te vragen. Het bewijsmateriaal om de schade van het slachtoffer te beoordelen ligt dan ook vast. Een advocaat gaf het

Een snelle aanstelling van een advocaat laat toe om inzage te krijgen in het dossier en bijkomende onderzoeksvragen te stellen.

¹³⁵ Art. 61quies, §1er, WSV.

¹³⁶ M.-A. BEERNAERT, H.D. BOSLY, D. VANDERMEERSCH, *Droit de la procédure pénale*, Tome I, Bruges, La Chartre, 2017, 8ème éd, p. 838.

¹³⁴ Art. 21bis WSV.

voorbeeld van een jonge Albanese prostituee die hem had verteld dat de beklagde met de opbrengst van haar prostitutie een hotel in Albanië had gekocht. Met een vroegtijdige aanstelling kan worden nagegaan of dit aspect is onderzocht (bijvoorbeeld of er een rogatoire commissie naar Albanië is gestuurd).

Uit sommige dossiers waarin Myria burgerlijke partij was, blijkt dat de onderzoeksrechter op verschillende bijkomende onderzoeksdadens van de burgerlijke partij (een slachtoffer en/of Myria) positief antwoordde. In sommige gevallen was het resultaat nochtans niet altijd een volledig succes.

In het **dossier van de prinsessen van de Verenigde Arabische Emiraten**¹³⁷ werden de slachtoffers als huishoudslaven uitgebuit in een Brussel luxehotel. Een volledige verdieping van het hotel werd maandenlang exclusief verhuurd aan de prinsessen. Deze laatste werden voor mensenhandel veroordeeld. Ze hadden een bewakingsfirma ingehuurd om het huishoudpersoneel te bewaken. De slachtoffers passeerden telkens systematisch in begeleiding van hun bewakers aan het onthaal van het hotel. Het personeel moest dit wel opgemerkt hebben. De hoteldirectie voor wie dit een lucratieve activiteit was en, volgens de burgerlijke partijen van de misbruiken op de hoogte geweest moest zijn, werd hiervoor nooit vervolgd. Tijdens het verloop van het gerechtelijk onderzoek hebben de advocaten van de burgerlijke partijen van Myria en een slachtoffer op basis van precieze onderzoeksvragen de onderzoeksrechter verzocht om de hoteldirecteur, de verantwoordelijke van de bewakingsfirma en sommige getuigen te verhoren. De onderzoeksrechter stemde hiermee in en gaf de politie hiertoe de opdracht. Maar ondertussen waren verschillende getuigen reeds samen met de prinsessen vertrokken naar het buitenland of werden ontslagen door het hotel. De verhoren van de betrokkenen leverden weinig nieuwe gegevens op. De speurders hadden ook geen verdere opdrachten gekregen in deze onderzoekspiste. Naast de verzochte verhoren werden geen nieuwe bijkomende onderzoeken verricht naar de rol van het hotelmanagement in dit dossier.

Het gebruik maken van de mogelijkheid om bijkomende onderzoeksdadens te vragen was wel een succes in een **dossier van een clandestien textielatelier**¹³⁸ met Syrische slachtoffers waarin de zaakvoerder werd veroordeeld voor mensenhandel. In het kader van een verzoek tot het stellen van bijkomende onderzoeksdadens, vroeg Myria dat experts konden getuigen. Dit leverde belangrijke bijkomende bewijselementen op, naast de verhoren, het telefonie-onderzoek (Zoller¹³⁹ en berichten) en financiële analyses. Deze experts verklaarden in hun getuigenis op basis van hun ervaringen dat er duidelijk sprake was van ernstige werkoverlast die tot een uitbuitingsituatie had geleid. Normaal zijn er voor het dagelijks sorteren van 2.000 kilogram kleding vijf of zes personen nodig, in dit dossier moest één tewerkgestelde alleen deze hoeveelheid werk verrichten.

2.3.3. | Burgerlijkepartijstelling

Een aantal slachtoffers stellen zich burgerlijke partij en laten zich door een advocaat vertegenwoordigen, onder meer met het oog op schadevergoeding (zie hoofdstuk 4). Verschillende voorbeelden uit de rechtspraak in deze focus tonen dit aan. Volgens een van de centra is dit eerder het geval bij slachtoffers van economische uitbuiting dan seksuele uitbuiting. Daarnaast stellen er zich belangrijke struikelblokken bij de slachtoffers om zich burgerlijke partij te stellen.

Struikelblokken

Verschillende slachtoffers van seksuele, maar soms ook van economische uitbuiting, hebben angst voor represailles omdat de daders afkomstig kunnen zijn uit dezelfde regio van het slachtoffer. Ze willen hun familie in het thuisland niet in gevaar brengen. In landen zoals Nigeria en Thailand zijn er nauwelijks of geen beschermingsmaatregelen.

Het financiële aspect vormt ook een groot struikelblok. Slachtoffers die een job gevonden hebben, kunnen geen beroep meer doen op het pro-deo systeem en moeten hun advocaat zelf betalen terwijl ze beseffen dat de beklagde later niet meer solvabel is om hun schadevergoeding te kunnen betalen. Dit werkt sterk ontmoedigend.

¹³⁸ CGKR, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2012, Bouwen aan vertrouwen*, pp. 58-59 en 76; Corr. Bergen, 26 juni 2012, 10de k.

¹³⁹ De netwerkoperaator bezorgt de onderzoeksrechter een lijst van telefoonnummers die met een toestel (vast of mobiel) zijn gevormd en die met dat toestel contact hebben opgenomen. De inhoud van die in- en uitgaande gesprekken wordt niet opgenomen. Registratie van de telefoonnummers kan tot een jaar in de tijd teruggaan.

¹³⁷ MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017, Online*, pp. 124-127.

Verschillende slachtoffers hebben geen belangstelling voor een burgerlijkepartijstelling omdat ze emotioneel zo snel mogelijk afstand willen nemen van de traumatiserende gebeurtenis.

In een **dossier van economische uitbuiting in de bouwsector**¹⁴⁰, verklaarden bijvoorbeeld enkele slachtoffers dat ze geen interesse hadden om verder te gaan met de zaak, omdat ze dit hoofdstuk wilden afsluiten en hun betrokkenheid met de Belgische zakenman wilden vergeten: "Ik werk nu als leraar lichamelijke opvoeding en ben (...) getrouwd ... Ik heb geen contact meer met [X] en wil er ook niets meer over horen."

Er zijn ook slachtoffers die als burgerlijke partij afhaken en tijdens het proces niet meer vertegenwoordigd worden door een advocaat. De reden is de lengte van de procedure waardoor het proces pas vele jaren later plaatsvindt en/of alle beklagden uit voorhechtenis zijn en de slachtoffers zich nog meer bedreigd voelen.¹⁴¹

De gespecialiseerde centra stellen dat de slachtoffers op zijn minst de mogelijkheid moeten krijgen om zich burgerlijke partij te stellen. Dat is ook belangrijk voor de verdediging van hun belangen tijdens het proces. De advocaten van de tegenpartij gebruiken tijdens hun pleidooi geregeld argumenten die niet altijd steekhouden. Als er geen burgerlijke partij is, is er geen tegengewicht, dus hoort de rechtbank enkel een eenzijdig verhaal.

Een van de gespecialiseerde centra stelde dat het wenselijk is om in een aantal gevallen sneller een advocaat aan te stellen voor een burgerlijkepartijstelling van een slachtoffer. Volgens dit centrum moeten de toegangsvoorwaarden voor de juridische bijstand van slachtoffers van mensenhandel soepeler gemaakt worden.

Slachtoffer buiten het formele slachtofferstatuut als burgerlijke partij tijdens proces mensenhandel

Soms zijn er slachtoffers die niet in het slachtofferstatuut mensenhandel gezeten hebben en jaren later burgerlijke partij zijn tijdens een proces van mensenhandel, zoals aangetoond in het dossiervoorbeeld¹⁴² aan het eind van dit hoofdstuk. Daarnaast zijn er nog enkele andere voorbeelden uit de rechtspraak.

In een **dossier van economische uitbuiting in een naaiatelier**¹⁴³ deden verschillende slachtoffers via hun raadsman aangifte bij de arbeidsauditeur van feiten van schijnzelfstandigheid met betrekking tot mensenhandel. Uit het onderzoek, dat gevoerd werd door de Sociale Inspectie (ondertussen hervormd tot RSZ-Inspectiedienst) op vraag van de arbeidsauditeur, bleek dat verschillende slachtoffers dachten dat ze onder het statuut van werknemer voor de vennootschap werkten. In werkelijkheid waren ze schijnzelfstandigen. Drie slachtoffers stelden zich burgerlijke partij tijdens het proces, maar de rechtbank weerhield enkel sociaalrechtelijke inbreuken, maar sprak wel een bijzondere verbeurdverklaring uit van 100.000 euro voor elk van de twee veroordeelden. De rechtbank heeft de burgerlijke partijen 1 euro provisioneel toegekend en heeft de latere behandeling van de zaak sine die uitgesteld om een uitspraak te doen over de burgerlijke belangen.

In een **dossier van economische uitbuiting**¹⁴⁴, in een fabriek waar papieren servetten en verpakkingsmateriaal vervaardigd werd, werd de hoofdbeklaagde en zijn vennootschap veroordeeld voor mensenhandel. Vier werknemers hadden zich burgerlijke partij gesteld en bevonden zich niet in het slachtofferstatuut mensenhandel. De rechtbank kende hen een schadevergoeding toe tussen de 21.963,50 en 88.241,79 euro. Het dossier werd opgestart na een controle van de Inspectie Werk en Sociale Economie van het Vlaamse Gewest. Deze trof er het volgende aan: "verschillende machines, waarvan er een draaide, twee personen aan het werk en achterin de fabriek, een woonruimte waarin een Bulgaarse minderjarige van 14 jaar lag te slapen omdat een van de machines niet werkte". Volgens de inspectiedienst waren 11 Bulgaarse werknemers aan het werk, zonder dat ze bij de sociale zekerheid waren aangemeld, waarvan er 7 illegaal op het grondgebied waren. Ook de 14-jarige was in dienst, tegen alle bepalingen inzake kinderarbeid in. Een van de tewerkgestelde gezinnen (3 personen) was overigens gehuisvest in een ruimte te midden van de fabriek, die helemaal niet geschikt was voor de huisvesting van personen.

140 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 88.

141 Zie volgend punt over secundaire victimisatie.

142 Zie verder dossiervoorbeeld: Palettenbedrijf.

143 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, pp. 124-125.

144 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 154-155.

3. Recht op bescherming tegen secundaire victimisatie

Wat behelst de secundaire victimisatie van zowel volwassenen als minderjarigen en andere kwetsbare groepen? Enkele sprekende voorbeelden maken de problemen duidelijk.

3.1. | Secundaire victimisatie

Secundaire victimisatie betekent dat slachtoffers een tweede maal slachtoffer worden van hetzelfde misdrijf omdat ze stuiten op negatieve sociale reacties, functionarissen en instanties die hen niet willen of kunnen helpen, en slopende of dure bureaucratische en rechterlijke procedures. Voor het slachtoffer verergert dat het leed of de schade die door het oorspronkelijke misdrijf (primaire victimisatie) is toegebracht. In essentie houdt dat een gevoel van hernieuwd slachtofferschap in.¹⁴⁵

Er zijn verschillende factoren die een invloed uitoefenen op het daadwerkelijke extra leed van het slachtoffer. In de eerste plaats is dat het optreden van de betrokken autoriteiten bij het strafproces. Vervolgens spelen de aard en ernst van het misdrijf, de persoonlijke eigenschappen van het slachtoffer en de aanwezigheid van een ondersteunend sociaal netwerk een grote rol.¹⁴⁶

Het is belangrijk om te weten welke factoren de kans op secundaire victimisatie vergroten (risicofactoren) of verkleinen (beschermende factoren). Zo verkleinen een goede informatieverschaffing en juridische en psychologische bijstand de kans, terwijl een onnodig lang strafproces of confrontaties met daders ze dan weer vergroten. Uit onderzoeken uit de literatuur¹⁴⁷ blijkt dat die factoren kunnen ingedeeld worden onder vier centrale thema's: voorspelbaarheid, veiligheid, beheersbaarheid/controle en rechtvaardigheid. Onder voorspelbaarheid wordt verstaan dat het slachtoffer weet waaraan het zich

kan verwachten. Bij controle gaat het om de vraag of het slachtoffer het gevoel heeft dat het invloed kan uitoefenen op de eigen situatie. Veiligheid heeft ten eerste betrekking op de fysieke veiligheid. Wanneer het slachtoffer bang is voor represailles van de uitbouter of een confrontatie met de dader, voelt het zich onveilig. Onder emotionele en sociale veiligheid worden andere factoren in acht genomen, voorbeelden hiervan zijn het respecteren van de privacy van het slachtoffer en het met respect behandelen. Factoren die negatief scoren op de bovengenoemde thema's vergroten de kans op secundaire victimisatie. Ze kunnen bijgevolg negatieve effecten op vertrouwen, re-traumatisering, belemmering van het herstel, een nieuw trauma en 'geen vertrouwen meer hebben in het rechtssysteem' creëren. Ten slotte kunnen slachtoffers de hoop verliezen in een rechtvaardige wereld.¹⁴⁸

Voorbeeld

Een Belgisch meisje van veertien jaar was slachtoffer geworden van een *loverboy* nadat ze uit een jeugdinstelling was weggelopen. Ze werd verliefd op een *loverboy* door wie ze later seksueel werd uitgebuit. Na het proces werd het meisje teruggestuurd naar dezelfde jeugdinstelling.¹⁴⁹ Dit is een vorm van secundaire victimisatie door justitie omdat er geen ander alternatief was. Het slachtoffer was herhaaldelijk uit de instelling ontvlucht wat een duidelijke indicatie was voor een problematische situatie. Haar terugsturen naar diezelfde plaats vormt daarom ook een *bad practice*.¹⁵⁰

Een andere vorm van secundaire victimisatie is de confrontatie tussen een slachtoffer en zijn uitbouter. In het Belgische systeem moeten slachtoffers in principe tijdens het proces niet op de rechtbank verschijnen om confronterende getuigenissen af te leggen in het bijzijn van de beklaagde. In verschillende dossiers werden in de loop van de procedure echter confrontaties vastgesteld tussen beklaagden en slachtoffers. Die confrontaties kwamen altijd tot stand op exclusieve vraag van de advocaat van de beklaagden aan de onderzoeksrechter.¹⁵¹

145 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2015, Schakels verbinden*, p. 69.

146 M. WIJERS, M. BOER, « Een keer is genoeg: verkennend onderzoek naar secundaire victimisatie van slachtoffers als getuigen in het strafproces », *Research and Documentation Centre (WODC) Ministry of Security and Justice (Nederland)*, 2010, pp. 135-147.

147 F.W. WINKEL, « Post traumatic anger. Missing link in the wheel of disfortune », Wolf Legal Publishers: Tilburg University, 2007.

148 M. WIJERS, M. BOER, « Een keer is genoeg: verkennend onderzoek naar secundaire victimisatie van slachtoffers als getuigen in het strafproces », *Research and Documentation Centre (WODC) Ministry of Security and Justice (Nederland)*, 2010, pp. 135-147; U. ORTH, « Secondary Victimization of Crime Victims by Criminal Proceedings », *Social Justice Research*, 2002, N° 15(4), pp. 313-325.

149 Zie hierover dit verslag, deel 3, hoofdstuk 2 (dossieranalyse), punt 1.1.

150 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 83 en 127-128.

151 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2013, Bruggen slaan*, pp. 58-59.

Myria stelt zich vragen over de meerwaarde van confrontaties tussen slachtoffers en beklagden in problematische dossiers. Dat is zeker het geval voor slachtoffers van seksuele uitbuiting die getraumatiseerd zijn door hun negatieve psychologische en fysieke ervaringen en opnieuw als slachtoffer in een proces van revictimisatie dreigen te verzeilen. De zeer specifieke socioculturele context van slachtoffers kan doorslaggevend zijn. Voor Nigeriaanse slachtoffers kunnen confrontaties tijdens het onderzoek aanleiding geven tot een nieuwe onderdrukkende voodoobezwinging van de beklagde tegenover het slachtoffer. Op die manier wordt de vloek tegenover het slachtoffer herbevestigd. In de praktijk vormen die confrontatieverzoeken van de beklagde dikwijls geen aanzet tot bijkomende objectieve onderzoeksvragen maar zijn ze eerder een manipulatieve poging van de beklagde om het slachtoffer te intimideren of het verklaringen te laten intrekken of wijzigen. Het is belangrijk dat de onderzoeksrechters dat voldoende beseffen en zeker niet onmiddellijk dergelijke confrontatieverzoeken inwilligen. Dergelijke

Confrontatieverzoeken van de beklagde zijn dikwijls een manipulatieve poging van de beklagde om het slachtoffer te intimideren.

blijken dikwijls zinloos of zelfs contraproductief voor het onderzoek te zijn en de bijkomende psychische schade voor het slachtoffer is meestal niet te verwaarlozen. Volgens Myria mogen slachtoffers van seksuele

uitbuiting nooit tot een confrontatie gedwongen worden. De meeste onderzoeksrechters geven tegenwoordig onmiddellijk een negatief antwoord bij een vraag van een advocaat van een beklagde tot confrontatie in het geval van seksuele uitbuiting. Dat is een voorbeeld van een *best practice* dat het tot een algemene praktijk heeft geschopt. Bij economische uitbuiting wordt deze vraag dikwijls gesteld. Hierbij is ook voorzichtigheid aangewezen zoals werd vastgesteld in een horecadossier.¹⁵² Een gespecialiseerd centrum haalde aan dat er in bepaalde situaties van economische uitbuiting ook een groot trauma door het slachtoffer ervaren kan worden. Op zo'n moment is het belangrijk dat een medewerker van het gespecialiseerd centrum benadrukt dat het geen verplichting is om de confrontatie aan te gaan. Slachtoffers moeten ook (kosteloos) een advocaat ter beschikking krijgen die hen over hun rechten moet informeren in het kader van een confrontatie.¹⁵³

¹⁵² Zie verder in dit verslag, deel 3, hoofdstuk 2 (dossieranalyse), punt 1.2.

¹⁵³ MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2013, Bruggen slaan*, pp. 57-58.

Zie ook inzake rechten van slachtoffers van misdrijven richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en van de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ van de Raad, *P.B.*, L315, 14 november 2012, p. 57.

Voorbeelden

In een dossier van seksuele uitbuiting¹⁵⁴ waarin slachtoffers via internet gerekruteerd werden, was een Palestijns slachtoffer bereid om de confrontatie aan te gaan met haar uitbuiters nadat de advocaat van de beklagde dat officieel had gevraagd via de onderzoeksrechter. Het gespecialiseerde centrum dat het slachtoffer begeleidde had haar meegedeeld dat ze de confrontatie te allen tijde kon weigeren. Ze hadden het echter expliciet moeten afraden. De confrontatie liep niet zoals ze had verwacht. De daders ontkenden alles, waardoor het slachtoffer zich hulpeloos voelde. Tijdens de confrontatie begon ze te roepen, omdat ze het niet meer aankon. De politie heeft de confrontatie vroeger moeten stopzetten omdat het slachtoffer niet meer in staat was te reageren. Ze gaf later aan zelf van haar reactie geschrokken te zijn. Het gespecialiseerde centrum had eerder een advocaat kunnen aanstellen zodat die de confrontatie kon afraden en de belangen van het slachtoffer tijdens het verhoor verdedigen.¹⁵⁵

In een Roemeens dossier¹⁵⁶ had de beklagde de beschuldigingen van het slachtoffer formeel ontkend en een confrontatie met haar gevraagd, wat de onderzoeksrechter tijdens het verhoor van de beklagde meteen had ingewilligd. Het slachtoffer werd onmiddellijk gecontacteerd en gevraagd zich naar het politiekantoor te begeven voor een confrontatie die op bepaalde punten resulteerden in een wijziging van de verklaring van het slachtoffer. Het slachtoffer was in deze situatie onbeschermd.

De reactie van de familie tegenover het slachtoffer is tevens een belangrijke factor dat voor een hernieuwd gevoel van slachtofferschap kan zorgen. In sommige culturen is het een schande om als prostituee te hebben gewerkt. Ondanks het feit dat ze in de prostitutie gedwongen werden of met listige kunstgrepen beïnvloed werden en allerlei verschrikkelijke situaties hebben meegemaakt.

¹⁵⁴ MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2015, Schakels verbinden*, pp. 110-111. Dit slachtoffer heeft zich nooit burgerlijke partij gesteld.

¹⁵⁵ Zie ook punt 1 in dit hoofdstuk (recht op rechtsbijstand).

¹⁵⁶ MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2012, Bouwen aan vertrouwen*, pp. 51-53.

Voorbeeld: In een Albanees *loverboy*dossier omtrent seksuele uitbuiting zien we secundaire victimisatie door de familie van het slachtoffer. Ze kon niet terugkeren naar haar thuisland omdat ze haar man had verlaten om vervolgens geld te verdienen als prostituee onder invloed van een *loverboy*. Bijgevolg wilde haar familie niets meer van haar weten. Daarbovenop was het meisje nog steeds verliefd op haar *loverboy*. De clan waarin de *loverboy* actief was, beheerste een volledige regio in Albanië, zowel op crimineel als op politiek niveau. De daders die in voorhechtenis zaten in België, werden allemaal vrijgelaten in de loop van de procedure. Het slachtoffer voelde zich bedreigd en had ook geen sociaal vangnet. Omdat ze geld nodig had om de advocaat van haar *loverboy* te betalen, zag ze geen andere mogelijkheid dan te werken voor een andere pooier van dezelfde familieclan.

Voorbeeld: In een dossier¹⁵⁷ werden verschillende Thaise slachtoffers uitgebuit. Ze werden met valse beloftes naar België gelokt en kwamen in massagesalons terecht, waar ze seksuele prestaties moesten leveren tegen betaling. Ze werden gelokt onder het voorwendsel dat ze als kokkin in een restaurant mochten werken. Een van de slachtoffers legde de volgende verklaring af: “Via mijn ouders heb ik nu al vernomen dat de beklaagde beweert dat ik alles aan de politie heb verteld waardoor zij nu in problemen zijn gekomen. Ik word nu beschouwd als de rotte appel van de familie. Ik kan echter aan mijn familie niet zeggen dat ik hier diende te werken in een massagesalon. Ze zouden mij niet geloven en het niet aanvaarden.” Dit is een ander treffend voorbeeld van secundaire victimisatie door de familie.

Voorbeeld: In een andere zaak¹⁵⁸ werden verschillende Marokkaanse slachtoffers in de prostitutie gedwongen en seksueel uitgebuit. De grootste vrees van een van de slachtoffers was dat haar ouders te weten zouden komen dat ze als prostituee gewerkt had. De omstandigheid was voor hen van geen enkel belang. Zo verklaarde een van de slachtoffers het volgende: “Eenmaal mijn familie te weten zou komen wat voor werk ik er gedaan heb zou dit ook een gevaar voor mij betekenen. Ik bedoel dat het in mijn cultuur niet vreemd is dat voor zo’n dingen iemand vermoord wordt.”

Ten slotte nog dit schrijnend voorbeeld van secundaire victimisatie in Hongarije. Uit een interview met een referentiemagistraat, vernam Myria naar aanleiding van een dossier van seksuele uitbuiting¹⁵⁹ dat vanuit België een

re-integratieprogramma voor slachtoffers in Hongarije opgestart werd. Dit Hongaars-Belgisch-Nederlands initiatief leidde rechtstreeks tot het Europese RAVOT-project.¹⁶⁰ De betrokken Belgische magistraat stelde op een bepaald moment vast dat slechts één Hongaarse vrouw (zonder kinderen) bereid was om in dit re-integratieprogramma te stappen. Toen ze hierover informeerde bij andere slachtoffers, bleek dat de vrouwen gestraft werden als ze in het programma stapten. Prostitutie is namelijk strafbaar in Hongarije en de Hongaarse autoriteiten bestempelden de prostitutieslachtoffers uit het programma als onbekwame moeders en namen hun kinderen af.¹⁶¹ Toen de Belgische magistraat hiervan op de hoogte werd gesteld, dreigde ze met de stopzetting van het project en wijzigde de Hongaarse autoriteiten hun positie volledig. Het ingrijpen van de magistraat is een *best practice*.

3.2. | Bescherming tegen intimidatie uitbuiters

Om secundaire victimisatie te voorkomen moeten de slachtoffers beschermd worden tegen intimidatie door hun uitbuiters. De uitbuiters zijn vaak prominente persoonlijkheden in een bepaalde machtspositie ten aanzien van het slachtoffer. Zo gaf een gespecialiseerd centrum in een interview aan dat er soms slachtoffers zijn die een ernstige mentale of fysieke beperking hebben. Dat maakt dat het centrum in bepaalde aangelegenheden een beslissing in plaats van het slachtoffer moet nemen omdat het hiertoe zelf niet in staat is. Ten opzichte van die personen gebruiken de uitbuiters hun machtspositie ten volle. Aan de hand van verschillende dossiers zullen *good* en *bad practices* worden aangehaald met betrekking tot de bescherming van slachtoffers.

Tijdens een interview vernam Myria dat in een Albanees dossier over seksuele uitbuiting een Albanees slachtoffer met de dood bedreigd werd nadat de Belgische politie via rogatoire commissie in Albanië informatie vroeg over de uitbuiters. Het slachtoffer werd in kader van het slachtofferstatuut door een gespecialiseerd centrum begeleid en heeft als beschermingsmaatregel toen haar kind opgehaald in Albanië en naar België overgebracht via gezinshereniging.

157 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 89.

158 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2011, Het geld dat telt*, p. 89.

159 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2015, Schakels verbinden*, p. 69.

160 Referral of and Assistance for Victims of Human Trafficking, ISEC-project onder leiding van Hongaarse ministerie van binnenlandse zaken waaraan ngo Payoke als Belgische partner heeft deelgenomen.

161 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2015, Schakels verbinden*, p. 96.

In een **dossier**¹⁶² waren twee jonge Albanese meisjes het slachtoffer van *loverboys*. De zaak kwam aan het licht toen de politiediensten het slachtoffer in shock en met een ribbenbreuk aantroffen. Ze was geslagen door haar pooier. Tijdens het onderzoek uitte de hoofdbeklaagde verschillende bedreigingen ten aanzien van het slachtoffer en haar familie in Albanië. Ze werden allen met de dood bedreigd. Hij bedreigde haar vader zodat hij samen met de vader van de hoofdbeklaagde naar België reisde om bij de politie te verklaren dat zijn dochter loog. De man bleek volledig verloren te zijn en na zijn verklaringen hielpen de politiediensten hem de terugreis naar Albanië te organiseren. De bedreigingen tegen het slachtoffer en haar familie bleven aanhouden. Het slachtoffer verbleef met de hulp van een gespecialiseerd opvangcentrum op een schuilplaats uit vrees voor de beklagde.

In de **zaak van Mama M.**¹⁶³ bracht een voormalig Nigeriaans slachtoffer een veertienjarig Nigeriaans meisje naar een gespecialiseerd centrum. Ze had haar huilend op straat gevonden. Het bleek een minderjarig Nigeriaans slachtoffer van seksuele uitbuiting te zijn. Ze had twee maanden in de straatprostitutie in Antwerpen gewerkt. Vermoedelijk was ze bij haar vertrek in Nigeria nog maar dertien jaar of pas veertien geworden. Het slachtoffer en haar familie werden bedreigd door de beklagden via voodoo. Uit angst was het slachtoffer pas later bereid om met de politie te praten en een verklaring af te leggen, nadat Esperanto, een gespecialiseerd centrum voor minderjarige slachtoffers van mensenhandel, erin geslaagd was het vertrouwen van het slachtoffer te winnen. De politie organiseerde een verhoor in de vertrouwde omgeving van het gespecialiseerd centrum Sürya. Dit gebeurde in overleg met haar voogd en ze werd bijgestaan door een psychosociaal medewerkster van een gespecialiseerd centrum.

Ten slotte wordt een laatste schrijnend voorbeeld gegeven over een vergaande intimidatie ten opzichte van het slachtoffer. In het Nigeriaans dossier Mama L.¹⁶⁴ was het veertienjarige slachtoffer R. gevlucht uit de vitrine waar ze moest werken. De moeder van R. had haar de raad gegeven te vluchten en terug naar Nigeria te vertrekken. Mama L. was de pooister van R. en was woedend dat ze gevlucht was. Tijdens de telefoontap stelden de speurders vast dat de moeder van R. zwaar werd aangepakt door gecorrumpeerde Nigeriaanse politieagenten. De agenten werden daarvoor door de broer van Mama L. betaald. Er werden gesprekken geregistreerd tussen een razende Mama L. en haar handlangers in Nigeria waarbij zij hen de opdracht gaf om de moeder van R. (en ook de andere kinderen) aan te pakken zoals ze zelf wilden voor het feit dat haar dochter bij haar weggelopen was. R.'s moeder werd gevangengenomen en zwaar mishandeld. Nadien werden er gesprekken geregistreerd waarin Mama L. op de hoogte gebracht werd dat de moeder van R. overleden zou zijn. Later heeft de politie nog van R. zelf vernomen dat het niet haar moeder maar haar broer was die op mysterieuze wijze om het leven was gekomen.¹⁶⁵

Men kan uit de verschillende voorbeelden en aangehaalde dossiers concluderen dat secundaire victimisatie heel vaak voorkomt. Uitbuiters intimideren niet alleen de slachtoffers in België maar vaak ook hun familie in hun land van herkomst. De familie van het slachtoffer is in veel gevallen ook een oorzaak van secundaire victimisatie. Op die manier is het nog moeilijker om hun (vaak zeer ingrijpende) ervaringen te verwerken.

Conclusies

Juridische begeleiding van slachtoffers door gespecialiseerde opvangcentra is essentieel: op die manier krijgt het slachtoffer uitleg over zijn rechten en begeleiding tijdens de strafprocedure (verhoren, informatie over de opvolging, enz.). De centra stellen het slachtoffer ook voor om met het oog op een vordering tot schadeloosstelling zich door een advocaat te laten bijstaan. Bij gebrek aan budgetten om advocaten te betalen, schakelen de opvangcentra advocaten in die optreden in het kader van de juridische bijstand. Het slachtoffer kan beroep doen op een pro-Deoadvocaat als het aan de voorwaarden

162 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017*, Online, p. 107.

163 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018*, *Minderjarig in hoogste nood*, p. 83.

164 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018*, *Minderjarig in hoogste nood*, p. 58-59.

165 In de focus van vorig jaar (2018) werd de thematiek van de kwetsbare minderjarige slachtoffers van mensenhandel uitgebreid behandeld.

voldoet (als het bijvoorbeeld sociale steun krijgt, wat het geval is bij het begin van de begeleiding). Doorgaans stellen de centra het slachtoffer bijstand van een advocaat voor wanneer de zaak zich in de eindfase bevindt: ofwel omdat het onderzoek wordt afgesloten en er een zitting voor de raadkamer is gepland voor de regeling van de rechtspleging, ofwel zelfs nog wanneer de zaak op de rol wordt gesteld. Wanneer dat nodig is, wordt de advocaat soms vroeger aangesteld (bijvoorbeeld wanneer er gedetineerden zijn en het dossier vermoedelijk snel zal worden afgesloten).

Onderzoeken naar mensenhandel zijn echter tijdrovend. Soms duurt het enkele jaren vooraleer een dossier wordt afgesloten en is de kans groot dat het slachtoffer intussen een baan heeft gevonden. Daardoor voldoet het niet langer aan de voorwaarden voor rechtsbijstand om in aanmerking te komen voor een pro-Deoadvocaat. Soms wil het slachtoffer ook gewoon de bladzijde omslaan of zijn er andere financiële prioriteiten.

De snelle aanstelling van een advocaat zorgt er niet alleen voor dat het slachtoffer inzage krijgt in het dossier. De onderzoeksrechter kan indien nodig

De advocaat moet zo snel mogelijk aangesteld worden.

dan ook om bijkomende onderzoeksverrichtingen worden gevraagd mocht het onderzoek onvolledig zijn gevoerd. Op die manier wordt ook vermeden dat de advocaat op de zitting van de raadkamer te horen krijgt dat het om een lijvig dossier gaat en hij dus geen tijd meer heeft om het op een behoorlijke manier in te studeren om de belangen van het slachtoffer optimaal te kunnen behartigen. Meer algemeen is het slachtoffer zo beter vertegenwoordigd in alle fases van de procedure en kan het een standpunt innemen, met name wanneer de dader van de feiten bijvoorbeeld om een confrontatie vraagt.

Ook wanneer er redenen bestaan om een geseponerd dossier te heropenen zoals tekortkomingen in het onderzoek of problemen met de onderzoekscapaciteit, is het belangrijk dat het slachtoffer op bijstand van een advocaat kan rekenen. Die zal desgevallend klacht met burgerlijkepartijstelling in de handen van een onderzoeksrechter kunnen indienen en daarna bijkomende onderzoekshandelingen kunnen vragen.

Daarom beveelt Myria de gespecialiseerde opvangcentra aan om tijdig een advocaat aan te stellen voor de slachtoffers die ze begeleiden.

De advocaat moet zo snel mogelijk na het opstarten van het gerechtelijk onderzoek worden aangesteld. Zo'n aanstelling kan in sommige gevallen ook nuttig zijn na het eerste verhoor van het slachtoffer in het kader van de

informatie. In dat verband kan worden gedacht aan een wijziging van de multidisciplinaire omzendbrief uit 2016.

Myria beveelt ook aan om voor elk slachtoffer van mensenhandel systematisch een verklaring van benadeelde persoon in te voeren om zijn rechten tijdens de strafprocedure te waarborgen.

Bovendien zitten de slachtoffers van mensenhandel aan het begin van de procedure, net als andere categorieën van rechtzoekenden zoals asielzoekers, in een bijzonder kwetsbare situatie.

Myria beveelt daarom aan om het koninklijk besluit van 18 december 2003 over de juridische tweedelijfsbijstand aan te passen om de slachtoffers van mensenhandel, van wie het statuut aanvankelijk was erkend na de eerste verklaringen voor justitie, in aanmerking te laten komen voor juridische tweedelijfsbijstand tot op het einde van de strafprocedure tegenover de daders

Bovendien moet in de belangrijkste Bureaus voor Juridische Bijstand in het land een lijst beschikbaar zijn van **vrijwillige advocaten die gespecialiseerd** zijn in bijstand aan slachtoffers van mensenhandel.

Een ander belangrijk thema behandeld door de Europese richtlijnen en de Conventie van de Raad van Europa is de preventie van secundaire victimisatie.

Confrontaties tussen slachtoffers van seksuele uitbuiting en beklagden worden afgeraden om risico's op secundaire victimisatie te voorkomen. Bij slachtoffers van economische uitbuiting is voorzichtigheid aangewezen en moet bij een confrontatie een advocaat aangesteld worden voor het slachtoffer.

Myria stelt zich vragen over de meerwaarde van confrontaties tussen slachtoffers en beklagden in problematische dossiers. Dat is zeker het geval voor slachtoffers van seksuele uitbuiting die getraumatiseerd zijn door hun negatieve psychologische en fysieke ervaringen en opnieuw als slachtoffer in een proces van secundaire victimisatie dreigen te verzeilen. In de praktijk vormen die confrontatieverzoeken van de beklagde dikwijls geen aanzet tot bijkomende objectieve onderzoeksvragen maar zijn ze eerder een poging tot manipulatie door de beklagde om het slachtoffer te intimideren of hen verklaringen te laten intrekken of wijzigen. Het is belangrijk dat de onderzoeksrechters dat voldoende beseffen en zeker niet onmiddellijk dergelijke confrontatieverzoeken inwilligen. Dergelijke confrontaties blijken dikwijls zinloos of zelfs contraproductief voor het onderzoek. De potentiële bijkomende psychische

schade voor slachtoffers is niet te verwaarlozen. Volgens Myria mogen slachtoffers van seksuele uitbuiting nooit tot een confrontatie gedwongen worden. De meeste onderzoeksrechters geven tegenwoordig onmiddellijk een negatief antwoord bij een vraag van een advocaat van een beklagde tot confrontatie in het geval van seksuele uitbuiting.

Bij economische uitbuiting wordt de vraag voor een confrontatie veel meer gesteld. Ook hier is voorzichtigheid geboden. Bepaalde situaties van economische uitbuiting worden door slachtoffers ervaren als een groot trauma. Slachtoffers moeten ook (kosteloos) beschikking krijgen over een advocaat die hen moet informeren over hun rechten en hen bijstaan in het kader van een confrontatie.

Hoofdstuk 4

Compensatie voor slachtoffers van mensenhandel

Dit hoofdstuk gaat dieper in op compensatie, een aspect waar slachtoffers van mensenhandel bijzonder mee gebaat kunnen zijn. Eerst situeren we de toegang tot compensatiemogelijkheden voor slachtoffers in het algemeen (punt 1). Vervolgens behandelen we de mogelijkheid om schadevergoeding te bekomen via de gerechtelijke weg (punt 2). Daarna komt de tussenkomst aan bod van Toezicht op de Sociale Wetten, een afdeling van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (WASO) die slachtoffers van economische uitbuiting zou kunnen bijstaan in het recupereren van achterstallige lonen, alsook de rol van de inspectiedienst van de RSZ (vroeger Sociale Inspectie bij FOD Sociale zekerheid) in kader van mensenhandel (punten 3 en 4). Ook Fedris wordt besproken, het Federaal agentschap voor beroepsrisico's dat mogelijk een piste is voor compensatie voor slachtoffers van een arbeidsongeval bij economische uitbuiting (punt 5). We werpen ook een blik op de Commissie voor Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden en aan de Occasionele redders¹⁶⁶, als een al dan niet adequaat compensatie-orgaan voor slachtoffers mensenhandel (punt 6). Ten slotte halen we een recente internationale studie van FRA aan over de compensatie van slachtoffers van gewelddadige inbreuken (punt 7).

Een slachtoffer van mensenhandel dat een compensatie wenst te bekomen moet zich burgerlijke partij stellen. Op die manier kan het een schadevergoeding vorderen. Zo'n beslissing veronderstelt een goede en tijdige juridische vertegenwoordiging van het slachtoffer.

Hoewel het verkrijgen van een vergoeding niet voor alle slachtoffers een prioriteit of doel op zich is, mag het belang ervan niet onderschat te worden. Een veroordeling die gepaard gaat met de toekenning van een schadevergoeding

kan immers het vertrouwen van het slachtoffer in justitie vergroten. Daarnaast kan de vergoeding het slachtoffer in staat stellen een nieuw leven uit te bouwen of een duwtje in de rug geven. Een schadevergoeding kan ook het risico verminderen om opnieuw slachtoffer van mensenhandel te worden.¹⁶⁷

Naargelang de situatie van het slachtoffer en de uitbuitingsvorm, kan de belangstelling in een schadevergoeding variëren. Sommige slachtoffers van gedwongen seksuele uitbuiting zullen omwille van emotionele en financiële redenen misschien eerder weigerachtig staan tegenover het vragen van een schadevergoeding van hun uitbuiters. Slachtoffers van seksuele uitbuiting in een zogenaamde win-winsituatie¹⁶⁸ en slachtoffers van economische uitbuiting kunnen hier helemaal anders tegenover staan. Hun initiële doelstelling was immers geld verdienen en pas daarna werden zij slachtoffer van mensenhandel. De slachtoffers zijn vrouwen die aanvankelijk bewust en vrijwillig voor prostitutie kiezen omdat ze zo op korte termijn geld willen verdienen. Ze moeten dikwijls in bijzonder slechte omstandigheden werken maar nemen dat erbij. Het zijn die slechte werkomstandigheden, naast het machtsmisbruik van de uitbuiters, die bepalen of de tenlastelegging mensenhandel van toepassing kan zijn.

De belangstelling zal bijgevolg veelal afhangen van de persoonlijke situatie van het slachtoffer, maar ook van de informatie die het hierover krijgt. In een bouwdoos staat een treffende illustratie van een slachtoffer dat interesse heeft in compensatie. Een Marokkaans slachtoffer van economische uitbuiting stelde tijdens zijn verhoor het volgende: "Ik zweer u dat ik naar hier ben gekomen om te werken. Ik wil hier geen problemen veroorzaken.

¹⁶⁶ Occasionele redders zijn personen die vrijwillig hulp hebben geboden aan slachtoffers.

¹⁶⁷ Joint UN Commentary on the EU Directive – A Human Rights-Based Approach, 2011, p. 86.

¹⁶⁸ Voor meer informatie zie MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2013, Bruggen slaan*, p. 27

Ik wil gewoon geld blijven verdienen door te werken. Zonder geld kan ik niet naar m'n land terug. Mijn ouders hebben alles opgegeven voor mij. Ik kan niet met lege handen thuiskomen. De [uitbuiters] moet me minstens terugbetalen wat hij me nog moet. Op die manier kan ik terugkeren zonder gezichtsverlies te lijden.”¹⁶⁹

Het effectief bekomen van een schadevergoeding gaat echter gepaard met vele obstakels. Zo zal de daadwerkelijke betaling van de uitgesproken schadevergoeding in hoge mate afhangen van de solvabiliteit van de dader en een succesvolle opsporing van de geldstromen, inbeslagnames en verbeurdverklaringen – al dan niet met toewijzing aan de burgerlijke partij.

1. Toegang tot compensatie voor slachtoffers van mensenhandel

Diverse internationale instrumenten schrijven de toegang tot compensatie voor slachtoffers van opzettelijke gewelddaden voor. Het gaat hier om instrumenten die specifiek gericht zijn op de strijd tegen mensenhandel, de strijd tegen georganiseerde misdaad en slachtoffers van gewelddaden.

Het VN-verdrag inzake transnationale georganiseerde criminaliteit verwacht van de ondertekenaars dat ze gepaste procedures voorzien om slachtoffers toegang te verlenen tot compensatie en schadevergoeding, en ook de slachtoffers in staat stellen zich te laten vertegenwoordigen in de verschillende stadia van een strafrechtelijke procedure.¹⁷⁰ Het aanvullende protocol inzake mensenhandel specificeert dat iedere verdragsstaat zich ervan moet vergewissen dat er in zijn rechtsstelsel maatregelen bestaan die aan een slachtoffer van

mensenhandel de mogelijkheid bieden het herstel van de geleden schade te verkrijgen.¹⁷¹

Op het niveau van de Raad van Europa voorziet het Europees Verdrag inzake de Schadeloosstelling van Slachtoffers van Gewelddaden een subsidiair systeem van schadeloosstelling aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden. De verdragsstaat moet bijdragen aan de schadeloosstelling als die niet volledig uit andere bronnen kan worden verzekerd.¹⁷² Het solidariteitsprincipe van dat Verdrag vinden we ook terug bij het Fonds voor Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden en aan de Occasionele redders (zie verder punt 6). Meer specifiek voor slachtoffers van mensenhandel veronderstelt het Verdrag van de Raad van Europa inzake de bestrijding van mensenhandel dat elke verdragspartij de wetgevende of andere maatregelen neemt die nodig kunnen zijn om schadeloosstelling voor slachtoffers te waarborgen overeenkomstig de voorwaarden voorzien in haar nationale recht, bijvoorbeeld door het instellen van fondsen voor schadeloosstelling van slachtoffers of maatregelen of programma's gericht op sociale ondersteuning en integratie van slachtoffers. Het voegt daar aan toe dat de opbrengsten van de vermogensbestanddelen die in beslag worden genomen kunnen bijdragen tot de financiering daarvan.¹⁷³

Op het niveau van de Europese Unie kunnen we niet enkel de richtlijn inzake de compensatie van slachtoffers van gewelddaden¹⁷⁴ in aanmerking nemen, maar geldt ook de EU mensenhandel richtlijn 2011/36/EU. In de preambule wordt duidelijk de link gelegd tussen inbeslagname en confiscatie van opbrengsten van misdrijven en het aanwenden daarvan voor de vergoeding van slachtoffers.¹⁷⁵ Volgens die richtlijn moeten de lidstaten ervoor zorgen dat slachtoffers van mensenhandel toegang hebben tot bestaande regelingen voor schadevergoeding van slachtoffers van opzettelijke gewelddaden.

Het effectief bekomen van een schadevergoeding gaat gepaard met vele obstakels.

169 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2011, Het geld dat telt*, pp. 50 en 94-96; Zie rechtspraak: *Jaarverslag Mensenhandel en -smokkel 2010, Sociale fraude bestrijden is mensenhandel voorkomen*, p. 76: Corr. Charleroi, 18 maart 2011, 7de k. (bevestigd door Hof van Beroep van Bergen, 26 juni 2015) (beschikbaar op www.myria.be).

170 Art. 25 VN-verdrag inzake transnationale georganiseerde criminaliteit.

171 Art. 6, § 6 Aanvullend protocol inzake de preventie, bestrijding en bestraffing van mensenhandel, in het bijzonder vrouwenhandel en kinderhandel, bij het Verdrag van de Verenigde Naties tegen transnationale georganiseerde misdaad, New York, 15 november 2000.

172 Art. 2 Europees Verdrag inzake de schadeloosstelling van slachtoffers van gewelddaden van 24 november 1983.

173 Art. 15 inuncto art. 23 verdrag van de Raad van Europa inzake bestrijding van mensenhandel.

174 Richtlijn 2004/80/EG van de raad van 29 april 2004 betreffende de schadeloosstelling van slachtoffers van misdrijven, *P.B.*, 6 augustus 2008, L261/15.

175 Overweging 13 Richtlijn 2011/36 van het Europees Parlement en van de Raad van 5 april 2011 inzake voorkoming en bestrijding van mensenhandel en bescherming van slachtoffers en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad, *P.B.*, 15 april 2011, L101.

Op Europees niveau geldt daarnaast een richtlijn tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten en de bescherming van slachtoffers van misdrijven en voor slachtofferhulp.¹⁷⁶ Die richtlijn versterkt de rechten van slachtoffers in de Europese Unie. Artikel 16 geeft slachtoffers het recht op een beslissing inzake de schadevergoeding door de dader in het kader van de strafprocedure. Het slachtoffer heeft het recht om in het kader van de strafprocedure binnen een redelijke termijn een beslissing te verkrijgen inzake schadeloosstelling door de dader, tenzij het nationale recht erin voorziet dat de beslissing voor een schadevergoeding in een andere gerechtelijke procedure moet genomen worden. De lidstaten moeten maatregelen treffen om de dader ertoe aan te zetten het slachtoffer op passende wijze de schade te vergoeden.

In al deze instrumenten wordt bijgevolg een bepaling opgenomen om slachtoffers toegang te verlenen tot de mogelijkheid om een schadevergoeding of compensatie te bekomen, hetzij via gerechtelijke weg, hetzij via fondsen. Het blijft aan de verdragstaten of lidstaten om hieraan invulling te geven.

In welke mate hebben slachtoffers van mensenhandel dergelijke toegang daadwerkelijk en op welke obstakels kunnen zij stuiten om effectief een schadevergoeding te bekomen? Dat behandelen we in de volgende punten.

Mevrouw Joëlle Milquet is speciaal adviseur voor President Juncker met betrekking tot de compensatie voor slachtoffers van misdrijven. Ze heeft in maart 2019 een verslag uitgebracht, met name: "Strengthening victim's rights: from compensation to reparation"¹⁷⁷. Uit het verslag blijkt dat slachtoffers vaak moeilijk toegang kunnen verkrijgen tot justitie en compensatie. De oorzaken hiervan zouden de volgende zijn: geen of weinig informatie, onvoldoende ondersteuning, strikte toelatingscriteria of procedurele obstakels. Mensen die het slachtoffer zijn geworden van een misdrijf die heeft plaatsgevonden in een ander land dan hun thuisland, hebben het doorgaans moeilijker om compensatie te bekomen.

Mevrouw Milquet geeft aan dat er een strategische benadering nodig is om het compensatieprobleem op te lossen. Als slachtoffers geen toegang krijgen tot de

gerechtelijke procedure omdat zij bijvoorbeeld te bang zijn om een misdrijf aan te geven, of geen schadevergoeding kunnen vorderen in burgerlijke zaken omdat ze geen middelen hebben of niet weten dat ze recht hebben op compensatie, dan zal hun toegang tot het verkrijgen van compensatie altijd verhinderd worden. Om deze redenen stelt de Speciaal Adviseur een holistische aanpak voor.

Ze stelt vier veranderingen voor:

- vooreerst een shift van compensatie naar herstel. Zo moet men rekening houden met de formele vergoeding van een slachtoffer en compensatie vanuit een breder perspectief benaderen met name de erkenning van het slachtoffer, de vergoeding, de ondersteuning en als laatste de zorg.
- Er moet een shift gebeuren naar de onmiddellijke uitbetaling van de staat, dit houdt in dat de staat het slachtoffer direct betaalt en op zijn beurt de compensatie van de dader probeert te bekomen.
- Er moet ook een shift plaatsvinden van ongelijkheden en een tekort aan samenwerking naar een nauwere samenwerking, coördinatie en geharmoniseerde minimumstandaarden.
- Als laatste een shift van een aanpak gebaseerd op noden naar een aanpak gebaseerd op rechten. Het is een recht van het slachtoffer om compensatie te verkrijgen en de staat moet zien dat de rechten gerespecteerd worden.

2. Schadevergoeding via gerechtelijke procedure

Eenzelfde feit kan zowel aanleiding geven tot een strafvordering, bij inbreuk op de strafwet, als tot een burgerlijke vordering, bijvoorbeeld een vordering tot schadevergoeding overeenkomstig artikel 1382 Burgerlijk Wetboek. Een burgerlijke rechtsvordering voor de arbeidsrechter om achterstallige lonen terug te vorderen, behoort ook tot de mogelijkheden.

De doeleinden van die vorderingen zijn echter fundamenteel verschillend. Zo beoogt de strafvordering de toepassing van de strafwet en niet de vergoeding van het slachtoffer.¹⁷⁸ De burgerlijke vordering daarentegen beoogt de toepassing van de schade die uit het misdrijf voortvloeit.¹⁷⁹ In het Belgische rechtssysteem kan de schade uit het misdrijf zowel voor de burgerlijke

¹⁷⁶ Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ van het Europees Parlement en de Raad, *P.B.*, 25 oktober 2012, L315/57.

¹⁷⁷ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strengthening_victims_rights_-_from_compensation_to_reparation_rev.pdf.

¹⁷⁸ Art. 1 voorafgaande titel Wetboek van strafvordering.

¹⁷⁹ Art. 3 voorafgaande titel Wetboek van strafvordering.

rechter als voor de strafrechter – door middel van een burgerlijkepartijstelling – worden uitgevoerd. Goede en tijdige juridische bijstand aan het slachtoffer is essentieel in zijn keuze om zich al dan niet burgerlijke partij te stellen. Vordert men echter afzonderlijk voor de burgerlijke rechter, dan wordt de burgerlijke vordering geschorst zolang niet definitief beslist is over de strafvordering die voor of gedurende de burgerlijke vordering is ingesteld.¹⁸⁰

In zaken van mensenhandel zal het slachtoffer de schadevergoeding meestal vorderen door zich burgerlijke partij te stellen bij de strafvordering. Het voordeel van een burgerlijkepartijstelling is dat het slachtoffer de procesvoering en het gerechtelijk onderzoek mee kan sturen door onder andere bijkomende onderzoeksdaten te vragen aan de onderzoeksrechter.¹⁸¹ Anderzijds is het niet altijd evident om zich burgerlijke partij te stellen. Slachtoffers zullen soms bepaalde hindernissen moeten overwinnen. De grootste struikelblokken voor een slachtoffer om zich burgerlijke partij te stellen zijn, volgens de drie gespecialiseerde centra, angst voor represailles ten aanzien van zichzelf en de familie en geen beschermingsmaatregelen in het land van herkomst. Het financiële aspect is eveneens een groot probleem omdat de kosten voor een advocaat hoog kunnen oplopen.¹⁸²

De Europese richtlijn rond mensenhandel¹⁸³ bepaalt eveneens maatregelen over de behandeling van slachtoffers voor de preventie van secundaire victimisatie en de verplichting om hen de toegang te geven tot juridisch advies. De richtlijn stelt bovendien dat lidstaten – afhankelijk van de rol die slachtoffers krijgen in het rechtssysteem – de slachtoffers een vertegenwoordiging in rechte moeten garanderen, onder meer met het oog op het instellen van een schadevordering. In België wordt het juridisch advies momenteel verleend ofwel door de sociale werkers in de gespecialiseerde opvangcentra, ofwel door een advocaat aangesteld door het opvangcentrum of het slachtoffer.

Het slachtoffer kan voor de rechtbank de materiële en morele schadevergoeding vorderen. In zijn jaarverslag van 2006 wees Myria erop dat personen die voor mensenhandel waren veroordeeld heel vaak hun onvermogen veinsden, waardoor een effectieve vergoeding zelden mogelijk was.

In het jaarverslag van 2016¹⁸⁴, tien jaar later, komt dat opnieuw aan bod en ook vandaag is het probleem nog altijd actueel. Het is dan ook belangrijk dat een financieel onderzoek aan het begin van een onderzoek wordt gestart zodat men een volledig beeld krijgt over de financiële toestand van de uitbuiters.

Voorbeeld

In een dossier moest een Marokkaanse zakenman een aanzienlijke schadevergoeding betalen aan zijn slachtoffers. Het bedrag was in totaal 215.189,99 euro. Hoewel de slachtoffers ter compensatie aanzienlijke geldsommen toegewezen kregen, heeft de dader voldoende tijd gehad om ervoor te zorgen dat er geen activa meer overbleven. Hiermee had men hem nochtans kunnen verplichten de door de rechtbank gelaste compensaties te betalen. Inbeslagnames zijn er niet gebeurd. We kunnen ervan uitgaan dat de schadevergoeding aan de slachtoffers nooit is uitbetaald doordat de man zijn zaak failliet heeft laten verklaren.

Uit de analyse van rechtspraakbeslissingen blijkt dat er soms aanzienlijke compensaties worden toegekend aan slachtoffers. Drie Nigeriaanse slachtoffers van seksuele uitbuiting werden in een vonnis van de correctionele rechtbank van Brugge op 20 september 2017, morele schadevergoedingen toegekend van 6.500 tot 12.000 euro.¹⁸⁵ In een zaak rond Chinese privé-prostitutie kreeg het slachtoffer een gemengde materiële en morele schadevergoeding van 10.000 euro toegewezen.¹⁸⁶ De correctionele rechtbank van Namen kende in een zaak betreffende economische uitbuiting in de horeca 5.000 euro morele schadevergoeding en 37.763,73 euro materiële schadevergoeding toe aan het slachtoffer.¹⁸⁷

Het blijft echter mogelijk dat de veroordeelde, ondanks de beslissing van de rechter, het slachtoffer toch niet effectief zal vergoeden. Dat bleek ook uit de interviews met de gespecialiseerde centra. Eens de beslissing definitief¹⁸⁸ is, kan men zich wenden tot de gerechtsdeurwaarder om een tenuitvoerlegging af te dwingen. Er kan dan eventueel beslag worden gelegd op goederen van de veroordeelde.

180 Met name toepassing van 'le criminel tient le civil en état', art. 4 Voorafgaande Titel Wetboek van strafvordering.

181 Art. 61 *quinquies* Wetboek van strafvordering. Zie hierover hoofdstuk 3, punt 2.3.2. van deze focus.

182 Zie hierover ook hoofdstuk 3, punt 1 en 2.3.3 van deze focus.

183 Richtlijn 2011/36/EU van het Europees Parlement en de Raad van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad, *P.B.*, 15 april 2011, L101/1.

184 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 95-96.

185 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, p. 107

186 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, pp. 110-111.

187 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, p. 118: Corr. Namen, afdeling Namen, 22 november 2017, 12e kamer (beroep).

188 Met andere woorden in kracht van gewijsde is getreden.

Dat is echter een tijdrovende procedure met bijkomende kosten voor het slachtoffer. Sommige slachtoffers zien er om die reden dan ook van af. Volgens de gespecialiseerde centra hebben slachtoffers waarvan de uitbouter Belg is of al lange tijd geldig in België verblijft meer kans om effectief vergoed te worden.

Voorbeeld

Een van de gespecialiseerde centra gaf het voorbeeld van een Belgische uitbouter die de volledige schadevergoeding van 200.000 euro heeft betaald. Het huis van de veroordeelde werd in beslag genomen. Het slachtoffer had een deurwaarder betaald omdat de beklagde de schadevergoeding niet wilde betalen. De dag van het finale bod, op het moment voor de verkoop van het huis, is de veroordeelde binnengekomen en heeft het slachtoffer volledig uitbetaald. Dergelijke gevallen zijn zeer zeldzaam.

Voorbeeld

In een dossier van economische uitbuiting en huisjesmelkerij was de hoofdbeklaagde de zaakvoerder van een palettenfabriek die ook werd vervolgd.¹⁸⁹ De slachtoffers kregen het minimumloon van 135 euro per maand en werkten hiervoor 12 uur per dag, 6 dagen per week. Ze werden gehuisvest in erbarmelijke omstandigheden. De feiten dateren van 2009-2011, de straffen werden pas in 2019 definitief uitgesproken. Het hof van beroep van Antwerpen heeft in zijn arrest¹⁹⁰ aanzienlijke schadevergoedingen toegewezen aan de slachtoffers. Twee slachtoffers hebben elk 4.000 euro materiële schadevergoeding en 750 euro morele schadevergoeding toegewezen gekregen, het derde slachtoffer heeft een materiële schadevergoeding van 2.199 euro en een morele schadevergoeding van 500 euro toegewezen gekregen. Hoewel de veroordeelde het proces zo lang mogelijk heeft gerekt, bestaat de firma nog. Het is een Belgisch bedrijf wat de kans tot effectieve vergoeding van de slachtoffers vergroot.¹⁹¹

Wanneer verbeurdverklaringen worden uitgesproken, kan de rechter de burgerlijke partij de verbeurdverklarde zaken die haar toebehoren of de per equivalent verbeurdverklarde sommen toewijzen (artikel 43bis,

alinea 3 van het Strafwetboek). De teruggave is een burgerrechtelijke maatregel die kan gevraagd worden via een burgerlijkepartijstelling en zij is in principe verplicht, namelijk wanneer daardoor de door het misdrijf veroorzaakte schade wordt hersteld.¹⁹² Om de rechten van derden te vrijwaren, vermeldt artikel 43bis, alinea 3 dat: “Ingeval de verbeurdverklarde zaken aan de burgerlijke partij toebehoren, zullen zij aan haar worden teruggegeven. De verbeurdverklarde zaken zullen haar eveneens worden toegewezen ingeval de rechter de verbeurdverklaring uitgesproken heeft omwille van het feit dat zij goederen en waarden vormen die door de veroordeelde in de plaats gesteld zijn van de zaken die toebehoren aan de burgerlijke partij of omdat zij het equivalent vormen van zulke zaken in de zin van het tweede lid van dit artikel”.

De memorie van toelichting¹⁹³ geeft hierbij meer verduidelijking: “het is opportuun gebleken om de verbeurdverklarde zaken te bestemmen voor de schadeloosstelling van het slachtoffer, ingeval deze zaken het vervangmiddel of het equivalent vormen van de goederen die hem ter gelegenheid van het misdrijf ontnomen zijn.” Hetzelfde geldt voor geldsommen die in beslag worden genomen en die – minstens gedeeltelijk – aan de burgerlijke partijen als vergoeding kunnen worden toegewezen. Er zijn verschillende voorbeelden in de rechtspraak met betrekking tot dit gedeelte.

Voorbeeld

Een treffend voorbeeld waarin de verbeurdverklarde geldsommen prioritair aan het slachtoffer zijn toegewezen is een vonnis van de correctionele rechtbank van Luik van 2 oktober 2017.¹⁹⁴ In dit dossier van economische uitbuiting in de bouwsector kregen de slachtoffers lage lonen (onder minimumbarema), voor abnormaal lange arbeidstijden. De werknemers waren afhankelijk van hulp van buitenaf voor voedsel en kregen geen medische zorg bij arbeidsongevallen. De rechtbank besliste om een gebouw verbeurd te verklaren en de verbeurdverklaring per equivalent van de som van bijna 24.000 euro in hoofde van die beklagde toe te wijzen. Verder werd de beklagde veroordeeld tot de uitbetaling van een provisionele som van 10.120 euro voor de materiële schade en de definitieve som van 1.250 euro voor de morele schade.

189 Zie ook deze focus, dossiervoorbeeld (palettenbedrijf).

190 Zie deel 3, hoofdstuk 3 (overzicht van de rechtspraak): Hof van beroep Antwerpen, 24 januari 2019, kamer C6.

191 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017*, Online, pp. 116-117.

192 E. FRANCIS, ‘Algemene principes van de bijzondere verbeurdverklaring en het beslag in strafzaken’, *T.Strafr.* 2011, afl. 5, p. 319.

193 Memorie van toelichting van het wetsontwerp tot wijziging van de artikelen 42, 43 en 505 van het Strafwetboek en tot invoeging van een artikel 43bis in hetzelfde wetboek, *Parl.St.*, Kamer, zitting 1989-1990, nr. 987/1, p. 6.

194 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018*, *Minderjarig in hoogste nood*, pp. 114-115. Het vonnis is definitief.

Myria moedigt het gebruik aan van de mogelijkheid om verbeurdverkleerde zaken en vermogensvoordelen toe te wijzen aan de burgerlijke partij teneinde deze te vergoeden voor de geleden schade.

Voor slachtoffers die beslissen niet in het statuut te stappen en/of slachtoffers die terug huiswaarts keren of zich niet langer in België bevinden, is het moeilijk om een compensatie te bekomen. Hoewel het slachtoffer zich in theorie kan laten bijstaan door een advocaat om hier zijn belangen te behartigen, zal de drempel voor veel slachtoffers te hoog zijn als zij niet de juridische begeleiding krijgen, in tegenstelling tot de slachtoffers die in het statuut stappen en wel begeleid worden.

Sommige gespecialiseerde opvangcentra waar slachtoffers in begeleiding zijn, proberen de juridische begeleiding voort te zetten wanneer het slachtoffer terug huiswaarts keert. Het betreft dan voornamelijk slachtoffers voor wie de gerechtelijke procedure al ver gevorderd is en vaak nog wachten op de toekenning van de schadevergoeding en de tenuitvoerlegging ervan. Andere gespecialiseerde opvangcentra zullen het slachtoffer dat huiswaarts wenst te keren en bijgevolg ook niet meer in het statuut zit de nodige contactgegevens verschaffen zodat zij zich kunnen laten bijstaan door een advocaat. Het blijft echter aan het slachtoffer om zelf de concrete stap te zetten en contact te blijven houden met de advocaat. Die drempel kan ertoe leiden dat dergelijke slachtoffers hun belangen en rechten niet laten verdedigen door een advocaat of het contact verliezen met een aangestelde advocaat.

3. De rol van Toezicht op de Sociale Wetten bij het recupereren van achterstallige lonen

De Algemene Directie Toezicht op de Sociale Wetten (hierna TSW) van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg heeft de opdracht om de individuele en collectieve rechten van de werknemers te verdedigen, in het bijzonder de essentiële arbeidsvoorwaarden van het recht op loon en andere geldelijke voordelen en de naleving van de wettelijke, reglementaire en conventionele arbeidsvoorwaarden.

In navolging van andere diensten werkt de TSW samen in de strijd tegen sociale fraude en mensenhandel. De wettelijke opdracht van TSW vertrekt eerder vanuit een benadering van sociaalrechtelijke inbreuken. Voor wat betreft mensenhandel is het vooral de inspectiedienst van RSZ die in de praktijk op het terrein hierover onderzoeken uitvoert.

Recupereren van achterstallige lonen¹⁹⁵

De recuperatie van achterstallige lonen is een belangrijke opdracht van de TSW. Bij vaststellingen van achterstallige lonen wordt in principe geprobeerd om de situatie te regulariseren door de werkgever ze te laten terugbetalen. Voor de werknemer zou dat betekenen dat hij hiervoor geen burgerlijke vordering moet instellen en zo ook sneller zijn achterstallige lonen kan bekomen. Ongeacht de regularisatie van de inbreuk kan de arbeidsauditeur nog steeds vervolgen. Het regulariseren van de vastgestelde inbreuken heeft dus geen gevolg op de strafvordering maar kan wel een invloed hebben op de strafmaat van de beklagde. Eens de werkgever akkoord is met een betaling van de achterstallige lonen, kunnen er zich voor de teruggave diverse scenario's voordoen. Naargelang de nationaliteit (derdelander of EU-burger) en het verblijfsstatuut van het slachtoffer kan de daadwerkelijke teruggave van de lonen bemoeilijkt worden. Als het gaat om personen met een wettig verblijf in België, is het geen probleem om de gerecupereerde lonen te bekomen. Als het gaat om werknemers zonder wettig verblijf, dan is dat veel moeilijker. Werkgevers gaan vaak niet akkoord om de achterstallige lonen te betalen. Het verlies van contact met de werknemer maakt de teruggave van lonen bijna onmogelijk.

Als de werkgever de achterstallige lonen wil terugbetalen maar hij de werknemer niet kan vinden, dan meldt hij dit aan TSW. Om EU-burgers op te sporen kan TSW een beroep doen op het Internal Market Information System (IMI)¹⁹⁶ om de contactgegevens van de betrokkene in zijn thuisland proberen te bekomen. Lukt dat, dan wordt een brief verzonden naar de betrokkene om zijn gegevens te vragen voor de betaling van de achterstallige lonen. Slaagt TSW er niet in via IMI de EU-burger te bereiken of gaat het om een derdelander van wie men geen contactinformatie

¹⁹⁵ TSW heeft ook een specifieke opdracht in kader van de sanctierichtlijn (wet van 11 februari 2013 tot vaststelling van sancties en maatregelen voor werkgevers van illegaal verblijvende onderdanen van derde landen, B.S. 22 februari 2013).

¹⁹⁶ Meer informatie over Internal Market Information System kan gevonden worden op http://ec.europa.eu/internal_market/imi-net/index_nl.htm; zie ook: MYRIA, Jaarverslag Mensenhandel en -smokkel 2010, *Sociale fraude bestrijden is mensenhandel voorkomen*, p. 94 en *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2011, Het geld dat telt*, p. 55.

heeft, dan vraagt TSW dat de werkgever de betaling stort aan de Deposito en Consignatiekas.¹⁹⁷

De werkgever moet bij de storting aan de kas vermelden wie de opdrachtgever was voor de storting (bijvoorbeeld TSW), de gegevens van de werknemer vermelden en de reden van storting opnemen. Die gelden blijven doorgaans staan (en komen na 30 jaar toe aan de staat). Er wordt vanuit de deposito- en consignatiekas immers geen actie ondernomen om de rechthebbende op te sporen. In het jaarverslag van FAIRWORK Belgium van 2017 werd vastgesteld dat er op een bepaald moment 35 Poolse werknemers waren tewerkgesteld in België via het systeem van detachering. Slechts 4 van hen konden hun achterstallig loon onmiddellijk innen. De 31 anderen waren al teruggekeerd naar hun thuisland. Het totaalbedrag aan achterstallig loon bedroeg 61.739,08 euro. FAIRWORK Belgium heeft samengewerkt met een inspecteur en contacteerde een collega-organisatie in Polen via het PICUM Netwerk. Door die samenwerking werden 25 werkrachten teruggevonden en terugbetaald.¹⁹⁸

4. De rol van de inspectie-dienst van RSZ

De inspectiedienst van de RSZ kan eveneens een rol spelen bij het recupereren van achterstallige lonen. Zij bezorgen geregeld vermogensvoordeelberekeningen aan de arbeidsauditeur, waarin wordt meegedeeld welke voordelen de werkgever heeft geput uit de illegale tewerkstelling van de slachtoffers. Deze voordelen bestaan met name uit de lonen en de socialezekerheidsbijdragen die niet werden betaald. In de beslissingen van de rechtbank worden die berekeningen vaak als basis gebruikt door rechters om de materiële schadevergoeding voor het slachtoffer te berekenen. Op basis van die berekeningen kan namelijk afgeleid worden hoeveel het slachtoffer had moeten verkrijgen. Ook wordt er enorm veel aandacht geschonken aan mensenhandel binnen de inspectiedienst van de RSZ. De centrale themadirectie mensenhandel van de RSZ-inspectiedienst gaf in 2018 basisvormingen over mensenhandel aan zijn niet-gespecialiseerde inspecteurs.

¹⁹⁷ De Deposito- en Consignatiekas is een van de vijf operationele diensten van de Algemene Administratie van de Thesaurie (AAThes), een algemene administratieve dienst van de FOD financiën. Meer informatie over de Deposito- en Consignatiekas kan gevonden worden op <https://financien.belgium.be/nl/betalingen>.

¹⁹⁸ FAIRWORK BELGIUM, *Jaarverslag Werknemers zonder wettig verblijf 2017*, p. 9.

De gespecialiseerde teams mensenhandel binnen de RSZ-inspectie (ca. 40 inspecteurs) zijn opgeleid en hebben een jarenlange expertise. Met deze basisvormingen werd beoogd ook de andere inspecteurs te sensibiliseren voor het fenomeen van economische uitbuiting, hen vertrouwd te maken met de indicatoren van economische uitbuiting en hen te informeren over de actie die best wordt ondernomen wanneer zij bij hun controles worden geconfronteerd met mogelijke slachtoffers van mensenhandel. Ze geven vormingen met betrekking tot mensenhandel om zijn inspecteurs op de indicatoren van economische uitbuiting te wijzen. Bij die vormingen hebben zij ook aandacht voor het vergoedingsaspect van de slachtoffers. Zo benadrukken ze dat het belangrijk is om zoveel mogelijk elementen te verzamelen zodat de door de slachtoffers geleden schade kan berekend worden met het oog op een latere financiële vergoeding. Ten slotte wijzen ze op het belang van het optimaal informeren van potentiële slachtoffers over hun situatie en hun rechten en worden de inspecteurs aangespoord alles in het werk te stellen opdat slachtoffers naar een opvangcentrum worden verwezen, omdat de dienst ervan overtuigd is dat een dergelijke verwijzing de beste garantie is op een recuperatie van achterstallige lonen. De Themadirectie mensenhandel van de RSZ-inspectiedienst gaf ook een dergelijke basisopleiding aan niet-gespecialiseerde inspecteurs van andere inspectiediensten, met name aan de inspecteurs van het Brusselse Gewest (Sociale Inspectie en Wooninspectie), de Vlaamse Sociale Inspectie en de inspectiedienst van het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ).

5. Federaal agentschap voor beroepsrisico's (Fedris)

Fedris is een federale socialezekerheidsinstelling. Het agentschap werd opgericht op 1 januari 2017 als een fusie tussen het Fonds voor arbeidsongevallen en het Fonds voor de beroepsziekten.¹⁹⁹ Daarvoor ging een werknemer zonder wettig verblijf die slachtoffer werd van een arbeidsongeval, klacht neerleggen bij de diensten van de sociale inspectie. Tegenwoordig moet dat bij Fedris. De procedure is op 1 juli 2017 veranderd.

¹⁹⁹ Meer info over Fedris kan gevonden worden op <https://fedris.be/nl/over-het-fonds/wie-zijn-we>.

Procedure

Een individu die slachtoffer werd van een arbeidsongeval en waarbij de tewerkstelling niet vaststaat, moet eerst een afspraak maken met Toezicht Welzijn op het Werk (TWW) in Brussel, ongeacht waar het arbeidsongeval zich in België voordeed. Het dossier wordt daarna doorgestuurd naar de lokale directie TWW van de plaats waar de werkgever is gevestigd. Een andere inspecteur van TWW voert dan het onderzoek. De aangifte moet binnen een termijn van drie jaar na het arbeidsongeval worden ingediend.²⁰⁰

Als een slachtoffer van mensenhandel compensatie wilde bekomen voor een arbeidsongeval moest hij eerst, van het voormalig Fonds voor Arbeidsongevallen, een aparte procedure opstarten voor de arbeidsrechtbank. Deze aparte procedure zorgde voor een lange en tijdrovende periode voor het slachtoffer. Tegenwoordig moet dit van Fedris niet meer. Het is momenteel al voldoende dat het vonnis van de correctionele rechtbank relevante bewijselementen bevat over een arbeidsongeval in de erkende tewerkstellingsperiode. In sommige gevallen worden slachtoffers geïnterviewd, dit gebeurt echter niet systematisch.

De laatste werkwijze wordt recent meer gebruikt en heeft bijgevolg enkele voordelen voor de slachtoffers van mensenhandel. Op die manier kan er sneller een beslissing worden genomen, bijgevolg zullen slachtoffers sneller uitbetaald worden door Fedris. Er is geen overbodige en tijdrovende gerechtelijke procedure nodig, waardoor de advocaat- en gerechtskosten ook beperkt zullen zijn. Twee gespecialiseerde centra hebben al enkele positieve beslissingen ontvangen van Fedris.

6. Fonds voor Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden en aan de Occasionele redders

Een laatste piste die slachtoffers van mensenhandel kunnen bewandelen met het oog op de effectieve vergoeding van geleden schade is het indienen van

een verzoek tot financiële hulp bij de Commissie voor Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden en aan de Occasionele redders (hierna: de Commissie). De financiële hulp die de Commissie kan toekennen uit het Fonds voor Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden en aan de Occasionele redders (hierna: het Fonds) is slechts van subsidiaire aard²⁰¹ en is onderworpen aan diverse voorwaarden. De informatie over het Fonds wordt verschaft door de slachtoffercentra of de advocaten, op het einde van de gerechtelijke procedure.

Met de wet van 1 augustus 1985²⁰² werd het stelsel voor financiële hulpverlening ingevoerd. De wet vermeldt wie een beroep kan doen op de financiële hulp, de verschillende soorten hulp en ook de voorwaarden. Dat wordt verder uitgebreider besproken. De wet spreekt doelbewust van hulp en niet van schadevergoeding. De beperkte financiële tegemoetkoming door de overheid ten voordele van het slachtoffer (of hun nabestaanden) berust immers niet op het vermoeden van schuld van de staat omdat zij het misdrijf niet heeft kunnen voorkomen, maar stoelt op het principe van collectieve solidariteit tussen de leden van eenzelfde gemeenschap. Eenzelfde gedachte ligt ten gronde aan het Europees Verdrag inzake de Schadeloosstelling van Slachtoffers van Gewelddaden van 24 november 1983.²⁰³ De wet verplicht daders die door de rechter veroordeeld zijn tot een criminele of een correctionele hoofdstraf, om een bepaalde geldsom te betalen als bijdrage aan het Fonds. Deze verplichte bijdrage is geen straf en wordt altijd opgelegd. De bijdrage is momenteel 25 euro, te verhogen met de opdecimen op de strafrechtelijke geldboeten, wat betekent dat het bedrag anno 2019 vermenigvuldigd moet worden met factor acht.

Wie kan een beroep doen op financiële hulp?²⁰⁴

Opdat een slachtoffer een beroep kan doen op de financiële hulp, moet het drie dingen aantonen: dat er een opzettelijke gewelddaad werd gepleegd, dat het ernstige

201 Hiermee wordt bedoeld dat eerst alle andere mogelijke pistes bewandeld moeten worden. Enkel in het geval dat er geen andere mogelijkheden meer zijn om vergoeding te verkrijgen kan er beroep gedaan worden op het Fonds (zie infra).

202 Wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen, B.S. 6 augustus 1985.

203 P. VERHOEVEN en L. VULSTEKE, *Het Fonds voor Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden en Occasionele Redders*, Bibliotheek Strafrecht, Larcier, nr.4, Gent, 2011, p. 27.

204 Art. 31 en art. 31bis Wet 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen.

FOD Justitie, *Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden en aan de Occasionele redders*, 2019, beschikbaar op www.justitie.belgium.be. Sinds een wet van 15 januari 2019 gelden een aantal bijzondere bepalingen met betrekking tot slachtoffers van terroristische daden (art. 42 bis tot sedecies van de wet van 1 augustus 1985).

lichamelijke of psychische schade heeft geleden en dat de schade het rechtstreeks gevolg is van die opzettelijke gewelddaad.²⁰⁵ Justitie heeft een onderscheid gemaakt tussen de verschillende rechthebbenden.

- In de eerste plaats zijn er de **rechtstreekse slachtoffers**, wanneer iemand persoonlijk een gewelddaad heeft ondergaan. Vervolgens kunnen verwanten van een overleden slachtoffer en verwanten van een niet-overleden slachtoffer of van een vermist slachtoffer beroep doen op het Fonds.
- Als volgt zijn er de **occasionele redders**, dat zijn mensen die vrijwillig hulp bieden aan slachtoffers. Bij een occasionele redder is de hulp dus niet het gevolg van de uitoefening van zijn beroep die verband houdt met veiligheid of de deelname aan een gestructureerde vereniging die hulp en bijstand verleent aan derden. De financiële hulp wordt toegekend aan de occasionele redder (en zijn verwanten) als deze actie heeft ondernomen op het Belgische grondgebied. Als deze schade heeft ondervonden door bijvoorbeeld vrijwillig hulp te bieden aan een slachtoffer van een opzettelijke gewelddaad.
- Ten slotte kunnen **slachtoffers van onopgeloste zaken** ook beroep doen op het Fonds. Hier gaat het om rechtstreekse slachtoffers of verwanten van overleden of niet-overleden slachtoffers van feiten waarvan de dader onbekend blijft. Evengoed gaat het over feiten waarvoor er geen beslissing tot seponering (de beslissing om niet of niet verder te vervolgen) is geweest en waarvoor er geen beslissing tot buitenvervolginstelling is geweest omdat de dader niet kon worden geïdentificeerd en er een twijfel blijft bestaan met betrekking tot de zaak. In die gevallen kan uitzonderlijke hulp aangevraagd worden voor de uitzonderlijke schade die het gevolg is van de langdurige onzekerheid over de identiteit en de motieven van de dader(s).

Aanvankelijk was het toepassingsgebied beperkt tot slachtoffers die op het moment van de gewelddaad in het bezit waren van de Belgische nationaliteit, of gerechtigd waren België binnen te komen, er te verblijven of er zich te vestigen. In 2004 werd het toepassingsgebied uitgebreid tot slachtoffers die nadien van de Dienst Vreemdelingenzaken een verblijfsvergunning van onbepaalde duur verkregen in het kader van een onderzoek wegens mensenhandel. Sinds een bijkomende wetswijziging in 2009²⁰⁶ wordt ook niet langer een onderscheid gemaakt tussen slachtoffers

die al dan niet in wettig verblijf zijn.²⁰⁷ Voortaan kunnen dus ook personen in onwettig verblijf een beroep doen op het Fonds. In de praktijk zouden maar weinig personen in onwettig verblijf effectief een verzoek indienen. Dat zou onder meer te wijten kunnen zijn aan het gebrek aan kennis over het Fonds en problemen bij het vervullen van de formele vereisten, waaronder de vereiste om een klacht bij de politie in te dienen of zich burgerlijke partij te stellen.

Welk soort hulp?²⁰⁸

Er zijn vier soorten hulp: hoofdhulp, noodhulp, aanvullende hulp en uitzonderlijke hulp. De Commissie kent de hulp pas toe als de schade meer dan 500 euro bedraagt. Men spreekt hier over zowel fysieke als over psychologische schade.

- Onder **hoofdhulp** wordt de financiële tegemoetkoming die de Commissie voor alle geleden schade kan toekennen verstaan. Het bedrag voor hulp is verhoogd van 62.000 tot maximaal 125.000 euro, sinds de wetwijziging in 2016. De hulp kan worden toegekend aan een slachtoffer of aan zijn verwant.
- **Noodhulp** kan toegekend worden wanneer een vertraging bij de toekenning van de hulp een aanzienlijk nadeel zou berokkenen²⁰⁹ aan de verzoeker. Om noodhulp toe te kennen moet de Commissie het einde van het gerechtelijk onderzoek en de gerechtelijke procedure niet afwachten. Als het slachtoffer klacht heeft neergelegd of zich burgerlijke partij heeft gesteld, is dat voldoende. De Commissie houdt rekening met het feit dat strafrechtelijke vervolging niet altijd mogelijk is, bijvoorbeeld in het geval dat de dader minderjarig is. Er is sprake van hoogdringendheid als het slachtoffer de oplopende medische kosten kan aantonen. De bovengrens om noodhulp te verlenen is verhoogd van 15.000 euro tot 30.000 euro.
- Wanneer de schade is toegenomen binnen de tien jaar na de toekenning van de hoofdhulp, kan het slachtoffer **aanvullende hulp** vragen. Het feit dat er nieuwe kosten

²⁰⁵ Misdrijven uit nalatigheid of onvoorzichtigheid (zoals verkeersmisdrijven) en vermogensdelicten (zoals diefstal zonder geweld of bedreiging) komen bijgevolg niet in aanmerking.

²⁰⁶ Art. 10 van de wet van 30 december 2009 houdende diverse bepalingen betreffende justitie.

²⁰⁷ Die wetwijziging kwam er na beroering in de zaak Van Themsche. Naast het uitzitten van een gevangenisstraf, dient hij de (families van de) drie slachtoffers te vergoeden. Door zijn onvermogenheid, konden de families zich tot het Slachtofferfonds wenden voor de schadevergoeding, met uitzondering van de familie van O. Deze familie kon geen aanspraak maken op het Fonds omdat O. op het moment van de moord onwettig in ons land verbleef. Zie ook Jaarverslag Migratie 2011, 'Kunnen rechthebbenden van een persoon in onwettig verblijf een schadevergoeding krijgen na het overlijden van deze laatste?', pp. 161-162.

²⁰⁸ FOD Justitie, Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden en aan de Occasionele redders, 2019, beschikbaar op www.justitie.belgium.be.

²⁰⁹ Bijvoorbeeld als de verzoeker een bescheiden inkomen heeft en door de gewelddaad met hoge medische kosten geconfronteerd wordt.

zijn voor geneeskundige verzorging, is geen bewijs dat de schade is verergerd. De toename van de schade moet met medische stukken of expertises worden bewezen. Het maximumbedrag voor aanvullende hulp is 125.000 euro.

- De **uitzonderlijke hulp aan slachtoffers van niet-opgehelderde feiten** kan worden aangevraagd door een slachtoffer als meer dan tien jaar verstreken zijn sinds de feiten en nadat al hoofdhulp werd toegekend. De bovengrens van de uitzonderlijke hulp is 125.000 euro.

In geval van minderjarigheid legt de Commissie de voorwaarden voor de toekenning van de hulp vast. Ze kan eisen om (een deel van) de toegekende hulp vast te zetten op een spaarboekje dat op naam van het kind is geopend. Zodra het kind meerderjarig is, zal het spaarboekje beschikbaar zijn.

Hulp voor geleden schade door een rechtstreeks slachtoffer kan aangevraagd worden voor morele schade; de medische kosten en de tijdelijke of blijvende invaliditeit; een verlies of vermindering aan inkomsten door de tijdelijke of blijvende arbeidsongeschiktheid; esthetische schade; de procedurekosten; de materiële kosten; de schade die voortvloeit uit het verlies van één of meer schooljaren.²¹⁰

Voorwaarden²¹¹

De Commissie kan een billijke hulp toekennen, maar garandeert geen volledige schadevergoeding. De wet bepaalt een aantal voorwaarden die moeten voldaan worden vooraleer beroep kan uitgeoefend worden op het Fonds.

- Zo vereist het **territorialiteitsbeginsel** dat de gewelddaad in België gepleegd dient te zijn. Voor slachtoffers van feiten die hebben plaatsgevonden in een lidstaat van de Europese Unie bestaat er ook een procedure. Die procedure voorkomt de mogelijke praktische en taalkundige problemen waarmee het slachtoffer als aanvrager van financiële hulp kan te maken hebben. Als een opzettelijke gewelddaad is gepleegd op het grondgebied van België en de verzoeker zijn gewone verblijfplaats in een andere lidstaat van de Europese Unie heeft, kan de verzoeker zich laten bijstaan door een instantie die specifiek is aangeduid door de desbetreffende lidstaat.

- Een tweede voorwaarde heeft betrekking op de **strafrechtelijke procedure**. Om een aanvraag voor hoofdhulp te kunnen indienen moet het onderzoek afgerond zijn. Er zijn bijgevolg twee mogelijke pistes, bij de eerste is de dader bekend. In dat geval kan de hulp worden toegekend na de veroordeling van de dader door de gerechtelijke overheden. De beslissing moet definitief zijn, dat wil zeggen dat er geen beroep meer mogelijk is. Bij de tweede mogelijke piste is de dader onbekend, in dat geval kan de hulp worden toegekend na de beslissing tot seponering van de zaak om die reden, voor zover de eiser vooraf een klacht heeft ingediend of de hoedanigheid van benadeelde persoon heeft bekomen. Dat kan ook zodra een jaar verstreken is sinds de burgerlijkepartijstelling.
- De derde voorwaarde legt de **termijn om een aanvraag in te dienen** vast. Het slachtoffer moet een aanvraag voor hoofdhulp indienen binnen de drie jaar vanaf de datum van de definitieve gerechtelijke uitspraak. Dezelfde termijn geldt bij een seponering als de dader of daders onbekend zijn.
- De vierde voorwaarde houdt in dat als de **dader bekend** is, het slachtoffer alles heeft geprobeerd om een schadevergoeding te krijgen. Er is een bewijs nodig dat het slachtoffer zich burgerlijke partij heeft gesteld, dat een vordering voor een burgerlijke rechtbank is ingesteld of dat eventueel is overgegaan tot een rechtstreekse dagvaarding.
- Delaatste voorwaarde is de **subsidiariteitsvoorwaarde**. Dat betekent dat de aanvrager geen andere mogelijkheden mag hebben om een vergoeding van de schade te verkrijgen. Hierbij wordt rekening gehouden met verschillende factoren. Ten eerste de solvabiliteit en de eventuele afbetalingen van de dader. Ten tweede de tussenkomst van het ziekenfonds en ten slotte de tussenkomst van verschillende mogelijke verzekeringen (werkongevallenverzekering, familiale verzekering...). De subsidiariteitsvoorwaarde is echter niet absoluut. Men verwacht wel van de verzoeker dat hij of zij zijn of haar rechten maximaal uitoefent ten aanzien van de aansprakelijke persoon of de verzekeringsinstelling. De Commissie benadrukt echter dat het slachtoffer niet eerst dure en langdurige procedures moet afwerken vooraleer hij financiële hulp kan aanvragen. Er moet dus geen absolute onmogelijkheid zijn om de vergoeding op de daders te verhalen. Anderzijds is een vonnis tot schadevergoeding onvoldoende. Het slachtoffer moet ook aantonen dat hij redelijkerwijze het nodige gedaan heeft om een effectieve schadevergoeding te bekomen door alle nuttige middelen van tenuitvoerlegging, zoals bewarend en uitvoerend beslag, aan te wenden.²¹² Wanneer de dader echter manifest onvermogen is,

²¹⁰ Art. 32, §1 wet 1 augustus 1985.

²¹¹ Art. 31bis van de wet van 1 augustus 1985. FOD Justitie, Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden en aan de Occasionele redders, 2019, beschikbaar op www.justitie.belgium.be.

²¹² P. VERHOEVEN en L. VULSTEKE, *op. cit.*, p. 71.

wordt van het slachtoffer niet verwacht dat het eerst overgaat tot een gedwongen tenuitvoerlegging van de schuldvordering.²¹³

De Commissie stelt ook dat ze meestal niet zal wachten met een financiële tegemoetkoming wanneer de dader maar kleine afbetalingen kan verrichten die niet in verhouding staan met de totale schuldvordering. Desalniettemin verwacht de Commissie wel dat de verzoeker maximale inspanningen levert om van de dader de schadevergoeding te bekomen, ook al gaat het om kleinere afbetalingen.

Een adequaat compensatiemiddel voor slachtoffers mensenhandel?

Sinds 2004 kunnen slachtoffers mensenhandel ook een beroep doen op het Fonds. De wet preciseerde echter dat het om de slachtoffers gaat die naderhand van de Dienst Vreemdelingenzaken een verblijfsvergunning van onbepaalde duur gekregen hadden in het kader van een onderzoek wegens mensenhandel. Dat impliceert dat enkel slachtoffers die in het slachtofferstatuut stapten, aanspraak konden maken op het Fonds (met uitzondering van de slachtoffers die op het moment van de gewelddaad gerechtigd waren België binnen te komen, er te verblijven of er zich te vestigen of de Belgische nationaliteit hadden).

Met de verruiming van het toepassingsgebied door de wet van 30 december 2009 kunnen personen in onwettig verblijf zich ook tot het Fonds richten. Bijgevolg kunnen ook slachtoffers van mensenhandel die niet van het statuut genieten²¹⁴, een beroep doen op het Fonds. Er moet eveneens voldaan worden aan de hierboven genoemde voorwaarden.

De subsidiariteitsvereiste houdt echter geen rekening met slachtoffers die zich uit angst voor represailles geen burgerlijke partij hebben gesteld. Die slachtoffers komen dan ook niet in aanmerking voor hulp van het slachtofferfonds. De voorwaarde voor burgerlijkepartijstelling kan bijgevolg problematisch zijn in sommige gevallen van mensenhandel.

De subsidiariteitsvereiste houdt geen rekening met slachtoffers die zich uit angst voor represailles geen burgerlijke partij hebben gesteld.

213 De Commissie kan zelf alle nuttige onderzoeken uitvoeren of gelasten om de financiële toestand van de dader na te gaan. Ze kan hiervoor iedere overheid om inlichtingen vragen betreffende zijn beroepssituatie en financiële, sociale en fiscale toestand, zonder dat die overheid zich kan beroepen op haar plicht tot geheimhouding. P. VERHOEVEN en L. VULSTEKE, *op. cit.* p. 69.

214 Dus geen verblijfsvergunning van onbepaalde duur bekomen hebben in het kader van een onderzoek wegens mensenhandel.

Voorbeelden

In een zaak van seksuele uitbuiting werden minderjarige meisjes online geronseld via jobaanbiedingen voor een job als hostess. Eenmaal aangekomen werden ze gemanipuleerd om seksuele diensten aan te bieden.²¹⁵ In totaal waren er meer dan 25 slachtoffers. Toch heeft er zich maar één slachtoffer burgerlijke partij gesteld: het destijds minderjarige slachtoffer. Angst voor de daders speelt vaak een grote rol en weerhoudt de slachtoffers ervan om zich burgerlijke partij te stellen. De andere slachtoffers kregen nooit de mogelijkheid om een vergoeding te bekomen terwijl een vergoeding hen nochtans terug op weg kan zetten naar een beter leven.

Een ander voorbeeld is het dossier van het Nigeriaanse prostitutienetwerk rond Mama L. De feiten wogen zwaar: meer dan dertig slachtoffers, vaak minderjarig, werden met geweld gedwongen zich te prostitueren. Ze werden bedreigd en in hun macht gehouden door middel van vooedoopraktijken.²¹⁶ Van al die slachtoffers heeft er zich geen enkele burgerlijke partij gesteld.

De verzoeker moet slachtoffer zijn van een opzettelijke gewelddaad en hierdoor ernstige lichamelijke of psychische schade ondervinden. Noch de voorbereidende werken, noch de wettekst definiëren echter 'gewelddaad'. Bij de beoordeling ervan baseert de Commissie zich voornamelijk op artikel 483 van het Strafwetboek dat geweld omschrijft als "daden van fysieke dwang gepleegd op personen".²¹⁷ Die vereiste vormt een groot struikelblok voor slachtoffers van economische uitbuiting. We kunnen dat ook afleiden uit de beslissingen van de Commissie. De Commissie heeft Myria vijf geanonimiseerde beslissingen overgemaakt van 2015 tot 2018.²¹⁸ Er werd in drie zaken van seksuele uitbuiting hulp toegewezen (zie verder) en in een zaak van economische uitbuiting en een van smokkel hulp afgewezen. Het is moeilijk om in een geval van economische uitbuiting het element van opzettelijke gewelddaad te bewijzen. Uit de interviews van Myria met de drie gespecialiseerde centra is dat ook gebleken.

215 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensenmokkel 2017*, Online, pp. 29-30.

216 MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensenmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, p. 52.

217 P. VERHOEVEN en L. VULSTEKE, *op. cit.*, p. 99.

218 In de database van het Fonds werd de classificatie-code 'mensenhandel' opgenomen. Deze code wordt echter weinig gebruikt. Om de reden dat er weinig dossiers mensenhandel zijn, maar de voornaamste oorzaak lijkt het feit te zijn dat er slechts 1 classificatie kan gegeven worden en dat dit de code is van de belangrijkste feiten. Zo zal bijvoorbeeld een moord gerelateerd aan mensenhandel verwerkt worden als overlijden/moord of doodslag en niet als mensenhandel. Daarenboven komt het ook voor dat een verkeerde classificatie ingegeven wordt.

Voorbeelden

In een beslissing van 2018²¹⁹ met betrekking tot feiten van uitbuiting van huishoudpersoneel binnen een ambassade, was de Commissie van oordeel dat de eis van het slachtoffer niet gegrond was. De eiser, een Burkinese, was het slachtoffer van mishandeling toen hij in dienst was van een ambassadeur. Het gerechtelijk onderzoek toonde het bestaan aan van constitutieve elementen voor mensenhandel en dus van de tewerkstelling van de eiser in omstandigheden die in strijd waren met de menselijke waardigheid. Hij moet werken van 6 uur 's ochtends tot middernacht, zeven dagen op zeven, kreeg geen loon, sliep in een onverwarmde kelder zonder bed noch beddengoed, kreeg onvoldoende voedsel, zijn paspoort werd hem afgenomen en hij moest beledigingen ondergaan. Het dossier werd zonder gevolg geseponeerd omwille van de diplomatieke onschendbaarheid van de ambassadeur en de onmogelijkheid om hem strafrechtelijk te vervolgen.

Zonder de schade die de eiser heeft geleden door de agressie waarvan hij het slachtoffer werd te willen minimaliseren, overweegt de Commissie in haar gebruikelijk rechtspraak de toekenning van financiële hulp pas nadat een medisch expertiseverslag de invaliditeit of het permanente onvermogen heeft vastgesteld die rechtstreeks verbonden zijn aan de aard van de agressie. In dit geval bevatte het dossier geen enkel document die die invaliditeit of dat permanente onvermogen vaststelde. De Commissie oordeelde dan ook dat aangezien de eiser geen enkel permanent gevolg had overgehouden dat door een expertise kon geattesteerd worden, hij geen slachtoffer was in de zin van artikel 31, 1° van de wet van 1 augustus 1985.

In een andere beslissing van 2005, ook met betrekking tot economische uitbuiting, achtte de Commissie het verzoek van het slachtoffer ongegrond. Zij stelde dat “de feiten van uitbuiting op het werk van verzoeker strafbaar waren en zware gevolgen hadden voor verzoeker maar desondanks niet voldoende waren om het bestaan aan te tonen van een opzettelijke daad van geweld in de zin van artikel 31, 1° van de wet 1 augustus 1985”²²⁰

De Commissie moet steeds nagaan of de feiten waarvan de persoon het slachtoffer werd, ondergebracht kunnen worden onder de categorie ‘dadens van fysieke dwang gepleegd op personen met ernstig lichamelijke of psychische schade tot gevolg’. Het gelijkschakelen van de misdrijven mensenhandel met een opzettelijke gewelddaad om aan deze struikelblok tegemoet te komen, acht de Commissie echter moeilijk te verzoenen met de interpretatie die de Commissie aan ‘gewelddaad’ geeft. De voorwaarde van een opzettelijke gewelddaad impliceert immers niet dat er sprake moet zijn van een misdrijf. Voor een ander geval (*mutatis mutandis*) leidt de Commissie omgekeerd af dat het overtreden van een strafrechtelijk gesanctioneerde bepaling op zich nog geen opzettelijke gewelddaad uitmaakt. Myria pleit ervoor om enige openheid aan de dag te leggen bij de interpretatie van het begrip ‘opzettelijke gewelddaad’ voor slachtoffers van economische uitbuiting.

Myria pleit voor een ruime interpretatie van het begrip ‘opzettelijke gewelddaad’ voor slachtoffers van economische uitbuiting.

In de praktijk blijkt dat maar weinig slachtoffers van mensenhandel een beroep doen op het Fonds. Er zijn echter weinig concrete cijfergegevens voorhanden. Het gegeven ‘mensenhandel’ was tijdelijk meer zichtbaar doordat artikel 31*bis*, § 1, 2° een uitzondering voorzag op de voorwaarde ‘geldig in België verblijven/geldige toegang tot België’ voor slachtoffers die een verblijfsvergunning van onbepaalde duur verkregen hadden in het kader van een onderzoek wegens mensenhandel. Weinig slachtoffers deden hierop echter een beroep en de voorwaarde werd afgeschaft met de wet van 30 december 2009 zodat het al dan niet wettig in België verblijven niet langer relevant is om een beroep te kunnen doen op het Fonds.

Een bijkomende lacune van het Fonds is de budgettaire capaciteit na terroristische aanslagen. Uit een interview met een gespecialiseerd centrum is gebleken dat na de terroristische aanslag in de luchthaven van Zaventem en het metrostation Maelbeek slachtoffers van seksuele uitbuiting een zeer lage compensatie hebben verkregen. De omstandigheden waren schrijnend. Toch heeft het slachtoffer maar 5.000 euro gekregen hoewel in vergelijkbare zaken de slachtoffers veel meer toegekend kregen. De mogelijke oorzaak hiervan zou, volgens het gespecialiseerd centrum, zijn dat de aanvraag kort na de terroristische aanslagen was ingediend. Op dat moment moest aan veel terreurslachtoffers een bedrag worden toegekend waardoor het gecompenseerde bedrag voor het slachtoffer van seksuele uitbuiting wellicht uitzonderlijk lager lag. De gespecialiseerde opvangcentra stellen dat de procedure voor financiële hulp van het Fonds tijdrovend en psychisch belastend kan zijn voor het slachtoffer. Toch

219 Commissie, 3 juli 2018, nr. M17-2-1450, www.juridat.be.

220 Commissie, 26 juli 2005, nr. M3778, www.juridat.be. In casu betrof het een Bulgaars slachtoffer met een verblijfsvergunning van onbepaalde duur gekregen in het kader van een onderzoek wegens mensenhandel. De rechtbank van eerste aanleg in Luik veroordeelde de dader voor de uitbuiting van werknemers in illegaal verblijf tot een gevangenisstraf van 6 maanden en schadevergoeding van 7.355,54 euro.

achten de drie gespecialiseerde opvangcentra de procedure – wanneer succesvol – de moeite waard. Ze geven daarbij tegelijk aan dat het enkel een adequaat compensatiemiddel voor seksuele uitbuiting is maar niet voor economische uitbuiting. Tot dusver heeft Myria enkel kennis van succesvolle verzoeken van slachtoffers seksuele uitbuiting en niet van slachtoffers van economische uitbuiting.

Voorbeeld

In een beslissing van 2018 kende de Commissie 45.000 euro toe aan een Georgische eiseres die haar land was ontvlucht en na haar aankomst in België was gedwongen om zich te prostitueren door Albanezen. Die hadden haar verkocht. Ze moest regelmatig geweld ondergaan.²²¹

Datzelfde jaar kende de Commissie 20.000 euro toe aan een Belgisch slachtoffer van seksuele uitbuiting. Ze was gerekruteerd door een van de daders om uitgebuit te worden in de prostitutie in de streek van Luik. Ze werd naar verschillende werkplaatsen gebracht en werd constant in de gaten gehouden. Ook zij moest regelmatig bedreigen en geweld ondergaan.²²²

Zoals hierboven aangehaald kende de Commissie in 2017 dan weer slechts 5.000 euro morele schadevergoeding toe aan een Roemeense eiseres die tot prostitutie was gedwongen door haar liefde, een *loverboy*. Ze werd regelmatig geslagen. De slagen leidden tot een voortijdige bevalling. Ze werd ook verplicht tot een abortus.²²³

Slachtoffers die niet langer in België wensen te verblijven

Dat een slachtoffer niet in het statuut stapt en niet in België wenst te blijven, staat een verzoek aan het Fonds in principe niet in de weg. De situatie is echter verschillend naargelang het slachtoffer in de EU zal verblijven of in een derde land. Heeft de verzoeker zijn gewone verblijfplaats in een andere EU-lidstaat dan kan hij zijn verzoekschrift aan de Commissie richten via de instantie die door de betrokken lidstaat specifiek is belast om het slachtoffer bij te staan in zijn aanvraag door middel van een standaardformulier opgesteld door de Europese Commissie.²²⁴

Een dergelijk mechanisme voor slachtoffers die terugkeren naar niet EU-landen is niet voorhanden. Het indienen van een verzoek wordt dan bemoeilijkt aangezien het Koninklijk Besluit van 18 december 1986 betreffende de Commissie voor Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden en aan de Occasionele Redders vereist dat de woonplaatskeuze in België gedaan wordt.²²⁵

Besluit

Het Belgisch juridisch kader voorziet diverse mogelijkheden voor slachtoffers van mensenhandel om een compensatie te bekomen. Er zijn echter wettelijke beperkingen aan het vorderen van een schadevergoeding of een verzoek om financiële hulp uit het Fonds. Het daadwerkelijk verkrijgen van de compensatie zal ook afhangen van de solvabiliteit van de dader en de effectieve tenuitvoerlegging van de uitspraak. Bovendien zullen slachtoffers die via de gerechtelijke weg compensatie proberen te bekomen vaak lange tijd moeten wachten op de gerechtelijke uitspraak waarin ook de vordering tot schadevergoeding al dan niet wordt toegekend. Wegens het subsidiaire karakter zal een tussenkomst uit het Fonds nog meer tijd in beslag nemen (met uitzondering van de toekenning van noodhulp). Slachtoffers kunnen hierdoor ontmoedigd worden en bijgevolg ook hun interesse verliezen in de mogelijkheid om een schadevergoeding te verkrijgen. De interviews met de verschillende centra bevestigden dat.

Voor slachtoffers die niet langer in België verblijven is het praktisch onmogelijk om compensatie vanuit het buitenland te bekomen. In principe kunnen zij hun belangen door een Belgische advocaat laten behartigen. Een van de gespecialiseerde slachtoffercentra heeft op die manier een slachtoffer een advocaat toegewezen.²²⁶ Het slachtoffer is door zijn advocaat verwittigd en tijdens de rechtszaak teruggekomen naar België. Op die manier werd er toch nog een schadevergoeding aan het slachtoffer toegewezen, dit is een voorbeeld van een *best practice*. Zonder de juiste begeleiding en informatieverstrekking zullen zij namelijk moeilijk hun weg vinden en bovendien zijn de financiële kosten die hiermee gepaard kunnen gaan een belangrijke barrière voor het slachtoffer. Sommige slachtoffers die later in de procedure huiswaarts keren, krijgen echter wel nog juridische begeleiding door het

225 Art. 49 KB van 18 december 1986 over de commissie voor financiële hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden en aan de occasionele redders.

226 Voor meer uitleg over dit dossier zie MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, pp. 143-144: Corr. Henegouwen, afdeling Bergen, 21 april 2016, 8de k (definitief); voor dossieranalyse zie MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017, Online*, pp. 85-88.

221 Commissie, 24 september 2018, nr. M17-2-0243, www.juridat.be.

222 Commissie, 19 oktober 2018, nr. M14-4-0674, niet-gepubliceerd.

223 Commissie, 23 januari 2017, nr. M13-2-0998, niet-gepubliceerd.

224 Art. 40bis wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen.

gespecialiseerd opvangcentrum in de afronding van de gerechtelijke procedure en de effectieve toekenning van de uitgesproken schadevergoeding.

Het gebruik van Fedris als compensatiemiddel voor slachtoffers van economische uitbuiting die een arbeidsongeval hebben gehad is volgens enkele centra succesvol. Twee van de drie gespecialiseerde centra maakten namelijk reeds gebruik van dit Fonds en hebben tot op heden al enkele positieve beslissingen verkregen. Ze waren tevreden over de bedragen. Hoewel de procedure eerst tijdrovend was is dit tegenwoordig niet meer het geval, doordat Fedris wil tussenkomen op basis van een vonnis van de correctionele rechtbank.

In het licht van deze bevindingen geven we toch graag de aanzet om na te denken over nog alternatieve compensatiemogelijkheden, zodat alle slachtoffers van mensenhandel in aanmerking kunnen komen om een effectieve schadevergoeding te verkrijgen. De tijdrovende processen die gepaard gaan met sommige alternatieve compensatiemiddelen moeten ook herzien worden.

Het bestaan van de mogelijkheden om compensatie te bekomen is op zich onvoldoende om slachtoffers er ook effectief toegang tot te verlenen. Om een daadwerkelijke toegang te waarborgen moeten slachtoffers van in het begin geïnformeerd worden over de relevante mogelijkheden in een taal die zij kunnen begrijpen. Ook een zo snel mogelijke opstart van de juridische bijstand door een advocaat kan bijdragen tot een correcte kennis van het slachtoffer over de mogelijkheden, de slaagkansen en de tijdspannes die hiermee gepaard gaan.²²⁷

Slachtoffers die geen interesse hebben in het statuut en er niet willen instappen, blijven doorgaans in de kou staan. Het slachtoffer kan zich dan in theorie wel laten bijstaan door een advocaat om zijn belangen te behartigen, toch zal de drempel voor vele slachtoffers te hoog zijn als zij niet de juridische begeleiding genieten zoals slachtoffers die in het statuut stappen. Hiermee willen we graag de aanzet geven om na te denken hoe slachtoffers die geen interesse hebben in het slachtofferstatuut in zijn huidige vorm, toch hun rechten en belangen verdedigd kunnen zien.

7. Internationaal vergelijkend perspectief met betrekking tot compensatie voor slachtoffers van geweldsmisdrijven

Het Fundamental Rights Agency (FRA) van de Europese Unie heeft een rapport opgesteld over de rechtssystemen voor slachtoffers van geweldsmisdrijven. De kennis over de toepassing van de rechten van slachtoffers in de praktijk is schaars. Het rapport is gebaseerd op vorige onderzoeken zoals een FRA-onderzoek uit 2017 over de situatie van de rechten van slachtoffers van geweldsmisdrijven in het strafrechtstelsel van Oostenrijk, Frankrijk, Duitsland, Nederland, Polen, Portugal en het Verenigd Koninkrijk. Er zijn ook verschillende interviews afgenomen. We maken een korte vergelijking van de positie van een slachtoffer in de strafrechtssystemen van de bovenvermelde landen. Vervolgens snijden we het onderwerp van de compensatie aan en de sleutelbevindingen van FRA hieromtrent.²²⁸

De strafrechtssystemen zijn opgedeeld in drie verschillende modellen of types waaronder de deelnemende landen worden verdeeld. Elk model heeft een eigen kijk op het concept 'slachtoffer van een misdrijf'. Hoewel het doel van het strafrecht van type 2 en 3 hetzelfde is, zit het verschil hem in de verschillende posities van het slachtoffer.

In België is een slachtoffer van een misdrijf een persoon dat schade heeft geleden dat veroorzaakt is door een misdrijf.²²⁹ Een slachtoffer van een geweldsmisdrijf wordt gedefinieerd als personen die ernstige lichamelijke of psychische schade ondervinden als rechtstreeks gevolg van een opzettelijke gewelddaad.²³⁰ Het slachtoffer heeft in België recht om op te treden in de strafrechtelijke procedure als burgerlijke partij. België valt eerder onder type 3.

228 FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, *Victims' rights as standards of criminal justice- Justice for victims of violent crime Part I*, Publications Office of the European Union, 2019, pp. 42-43. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-justice-for-victims-of-violent-crime-part-1-standards_en.pdf.

229 Art. 3 Voorafgaande titel van het wetboek van strafvordering.

230 Wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen, *BS*, 6 augustus 1985.

227 Zie hierover de vorige hoofdstukken van deze focus.

Kenmerk	Type 1	Type 2	Type 3
Doel van het strafrecht	Beschermt de rechten van het individu	Beschermt de publieke belangen	Beschermt de publieke belangen
Definitie van een slachtoffer van een geweldsmisdrijf	De persoon die onrecht is aangedaan: het individu van wie de rechten zijn geschonden door de dader(s)	De persoon die specifieke behoeften heeft door de geleden schade als gevolg van het gewelddadige misdrijf	De persoon die schade heeft geleden als gevolg van het gewelddadige misdrijf
Positie van het slachtoffer	Recht om op te treden als een partij bij de strafrechtelijke procedure	Kan als getuige worden opgeroepen	Kan optreden als burgerlijke eiser
Landen die deel uitmaakten van het onderzoek	Oostenrijk, Duitsland, Polen en Portugal	Nederland en het Verenigd Koninkrijk	Frankrijk

Bron: FRA, 2019

In dit punt wordt de compensatie van slachtoffers besproken en wat de sleutelbevindingen van FRA zijn in zijn onderzoek. Op die manier kan men zien waar het knelt in de andere landen en welke aanbevelingen FRA hierover doet.²³¹ Op de mogelijkheden en knelpunten in België zijn we eerder ingegaan. We stellen vast dat ze grotendeels overeenstemmen met de knelpunten die FRA opnoemt.²³²

Een groot knelpunt is dat schadevergoeding niet erkend wordt als een deel van het strafrecht. Daders zijn verplicht om hun slachtoffers te compenseren op basis van artikel 13 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM)²³³. Volgens FRA zou schadevergoeding een onderdeel moeten zijn van het strafrecht en niet van het burgerlijk recht. De strafrechtelijke instanties moeten schadevergoeding vorderen en bevoegde overheidsinstanties zouden de beslissingen van de rechtbanken moeten uitvoeren. De overheid moet ervoor zorgen dat de slachtoffers effectief worden gecompenseerd voor alle (niet-)geldelijke nadelen die het gevolg zijn van het gewelddelict. De verwachtingen van de ondervraagde slachtoffers zijn een essentieel aspect van wat het strafrecht betekent vanuit hun perspectief.

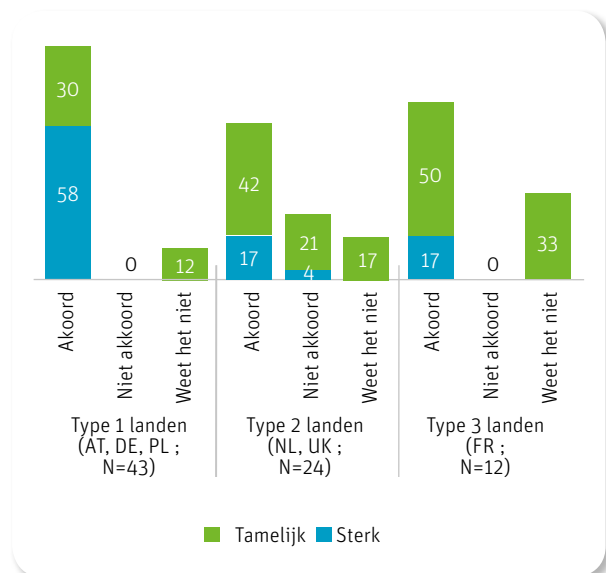
231 FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, *Sanctions that do justice - Justice for victims of violent crime Part III*, Publications Office of the European Union, 2019, pp. 9-11: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-justice-for-victims-of-violent-crime-part-3-sanctions_en.pdf.

232 Zie de eerste punten van dit hoofdstuk.

233 Artikel 13 van het EVRM gaat over het daadwerkelijk rechtsmiddel. Dat stelt dat "Eenieder wiens rechten en vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld, zijn geschonden, heeft recht op een daadwerkelijk rechtsmiddel voor een nationale instantie, ook als deze schending is begaan door personen in de uitoefening van hun ambtelijke functie."

Slachtoffers die via een rechter een schadevergoeding eisen van de beklagde (%)

Bron: FRA, 2019

De overheid behandelt de schadevergoeding van het slachtoffer als een privézaak. Zo moet het slachtoffer de schadevergoeding eisen via de burgerlijke rechtbank ofwel als burgerlijke partij in de strafrechtelijke procedure. In de plaats daarvan zou het mogelijk moeten zijn om door middel van een strafrechtelijke uitspraak ambtshalve te beslissen over schadevergoeding in procedures betreffende misdrijven tegen een persoon. Zo zou inspiratie kunnen gehaald worden uit de wetgeving die recent is aangenomen en in werking getreden in Polen en Portugal.²³⁴ Die hervormingen hebben schadevergoeding geleidelijk losgekoppeld van haar burgerrechtelijke

234 Voortbouwend op de wetgeving die in Polen is aangenomen, moet worden overwogen om de positie van compensatie als strafrechtelijke sanctie te versterken door het toevoegen van punitieve schadevergoedingen. Dit zou de berekening van de schadevergoeding vereenvoudigen.

basis en omgezet in een instrument van strafrechtelijke veroordeling.

Dat is vergelijkbaar met het model dat in het Verenigd Koninkrijk bestaat. Zo werd de last voor slachtoffers om als burgerlijke partij op te treden in beide landen verlicht.²³⁵ Strafrechters zouden in de loop van de strafrechtelijke procedure moeten beslissen over de schadevergoeding van slachtoffers van geweldsmisdrijven. Bij het ontwerpen van een eis tot schadevergoeding kunnen de lidstaten rekening houden met de ervaringen die in andere lidstaten zijn opgedaan, waaronder het Verenigd Koninkrijk, Polen en Portugal.

Een ander knelpunt is de vaststelling dat de lidstaten meer inspanningen moeten leveren om ervoor te zorgen dat slachtoffers worden geïnformeerd over de mogelijkheid tot het verkrijgen van compensatie van de dader. De informatie die gegeven wordt moet ook duidelijk zijn. Zo krijgen slachtoffers in Oostenrijk en Duitsland een brochure met informatie over compensatie.²³⁶ Er bestaat echter grote twijfel over de begrijpbaarheid van de brochure voor slachtoffers. In het Verenigd Koninkrijk hangt het per regio af: in sommige regio's vullen de agenten soms de aanvraag tot compensatie in, op andere plaatsen geven ze aan dat het niet de taak van de agenten is om die informatie te verschaffen.

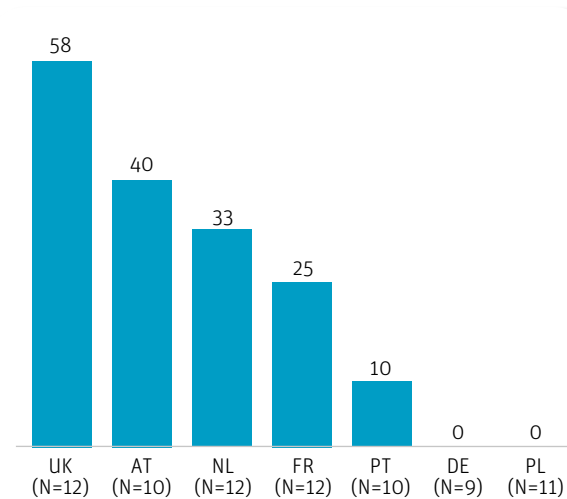
Het volgende probleem heeft betrekking op de aanvraag tot compensatie. Een van de hoofdredenen dat slachtoffers niet genieten van schadevergoeding is het feit dat relatief weinig slachtoffers een aanvraag indienen. Volgens de interviews met de slachtoffers en ervaringsdeskundigen zijn de voornaamste redenen voor het niet aanvragen:

- Slachtoffers worden niet op een effectieve manier geïnformeerd over de mogelijkheid om een schadevergoeding aan te vragen. Dat is in alle onderzochte lidstaten verreweg de belangrijkste reden voor slachtoffers om geen aanvraag in te dienen;
- Lange en bureaucratische procedures die het slachtoffer ontmoedigen;
- Sommige slachtoffers hebben angst voor represailles. Dat blijkt uit deze quote uit een interview met een Portugees slachtoffer: “No, because why should I be asking for that, for what? Then I would get even more confrontation with them [...] that may make things worse, and then I have retaliation.” (Victim, Portugal);
- Enge randvoorwaarden die ervoor zorgen dat slachtoffers van geweldsmisdrijven in bepaalde gevallen

niet in aanmerking komen voor compensatie. Dat werd benadrukt door de geïnterviewden in Oostenrijk, Duitsland en Polen. In België is uit de interviews met de gespecialiseerde centra ook gebleken dat slachtoffers van economische uitbuiting zich zelden of nooit kunnen beroepen op compensatie door een overheidsinstelling. De notie van ‘geweld’ wordt in die gevallen niet voldoende aangetoond, ook al wordt het slachtoffer beschouwd als een slachtoffer van mensenhandel.²³⁷

Slachtoffers die een verzoek om schadeloosstelling indienen bij de staat (%)

Bron: FRA, 2019

Ten slotte is het verkrijgen van compensatie van de dader ook een groot knelpunt. In de praktijk profiteren slachtoffers slechts zelden en met aanzienlijke vertragingen van de schadevergoeding door de dader. Volgens FRA zouden alle slachtoffers van geweldsmisdrijven in dat geval een effectieve en snelle toegang moeten krijgen tot staatscompensatie. Dat zou moeten gezien worden als een voorschot van de schadevergoeding die verschuldigd is door de schuldige. Een slachtoffer zou bij het aangeven van het misdrijf aan de politie onmiddellijk op zijn recht tot schadevergoeding door de dader of door de staat moeten gewezen worden. Als het slachtoffer een aanvraag tot compensatie indient, mag het niet lang duren tot de effectieve vergoeding plaats vindt.

De rechtbank dient het bedrag dat de staat heeft voorgesloten aan het slachtoffer van de dader te vorderen. Vervolgens vordert de staat ook de betaling van de rest van de compensatie dat het slachtoffer moet krijgen.

²³⁵ FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, *Sanctions that do justice - Justice for victims of violent crime Part III*, Publications Office of the European Union, 2019, p. 27.

²³⁶ Ook in België bestaan hierover brochures.

²³⁷ Zie hierover punt 6 in dit hoofdstuk.

Volgens verschillende slachtoffers die in het onderzoek werden geïnterviewd, moeten lange wachttijden voor een schadevergoeding vermeden worden. De staat moet ingrijpen als de dader het slachtoffer niet snel vergoedt. Het zou de taak van de overheid moeten zijn om ervoor te zorgen dat de betalingen effectief worden doorgevoerd en het niet aan de slachtoffers overlaten.

“Having spoken to the [...] enforcement courts, [...]

she said I'd be lucky to receive anything because you only get it if he pays [...]

That to me says he has influence on my life, and he does, because I've got no money [...]

I think there should be a fund where it's paid to me and he pays back the fund.”

(Victim, United Kingdom)²³⁸

238 FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, *Sanctions that do justice - Justice for victims of violent crime Part III*, Publications Office of the European Union, 2019, p. 30: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-justice-for-victims-of-violent-crime-part_3-sanctions_en.pdf.

Hoofdstuk 5

Het belang en de finaliteiten van een financieel onderzoek

Hoewel de rechtbank geregeld schadevergoedingen toekent aan slachtoffers, is dit vaak een maat voor niets. Zoals uit het vorige hoofdstuk blijkt, is de beklagde in de praktijk immers dikwijls onbemiddeld (geworden). Om een effectieve schadevergoeding van slachtoffers

mogelijk te maken, is het van belang om reeds tijdens het onderzoek beslag te leggen op het crimineel vermogen van de verdachten. Alleen op die manier kan de rechtbank bij de uitspraak het verbeurdverklarde geld als schadevergoeding toekennen aan slachtoffers die zich burgerlijke

De drooglegging van de geldstromen is het ultieme wapen om het crimineel systeem te ontmantelen en een effectieve compensatie van slachtoffers te verzekeren.

partij gesteld hebben. Daarom is het essentieel dat in de loop van de gerechtelijke procedure ook een grondig financieel onderzoek gevoerd wordt. Dit laatste vormt een van de basispijlers van een kwaliteitsvol gerechtelijk onderzoek en heeft vier verschillende finaliteiten. Naast afname van het geld om;

1. de compensatie van het slachtoffer te verzekeren²³⁹,
2. het netwerk financieel droog te leggen,
3. het volledige netwerk in beeld te brengen,
4. belangrijke bewijselementen te verwerven voor een veroordeling voor mensenhandel.

1. Geldafname met het oog op compensatie en financiële drooglegging

De drijfveer van mensenhandelaars is maximaal profijt te verwerven. Dikwijls zijn het heuse criminele ondernemers die hun illegale activiteiten bedrijfsmatig beheren. Grootschalige netwerken opereren als multinationals.

Mensenhandel is voor de georganiseerde misdaad big business. Om mensenhandel effectief te kunnen bestrijden moet men het hart van het misdaadsysteem zelf treffen; zijn geldstromen. Een gedegen financiële analyse is onontbeerlijk. Op deze wijze kan het misdaadnetwerk van en rond mensenhandel uitgeplozen en geneutraliseerd worden. De drooglegging van de geanalyseerde geldstromen is dan ook het ultieme wapen om het crimineel systeem in zijn hart te treffen en lam te leggen. Het is daarnaast ook een belangrijke manier om een effectieve compensatie van slachtoffers mogelijk te maken.

²³⁹ Dit komt aan bod in vorig hoofdstuk.

1.1. | Witwasmelding voor de start van het financieel onderzoek

De Cel voor de Financiële Informatieverwerking (CFI)²⁴⁰ speelt als administratieve instantie, voorafgaand aan de opsporing van het crimineel vermogen, een belangrijke rol in de financiële analyse van mensenhandeldossiers. In het preventieve luik van de strijd tegen het witwassen van geld is de CFI belast met het centraliseren, verwerken en, desgevallend, overdracht van informatie aan de gerechtelijke autoriteiten voor de bestrijding van het witwassen van kapitalen. Wanneer uit de operationele analyse ernstige aanwijzingen blijken van witwassen van kapitalen moet de CFI alle informatie waarover zij beschikt overmaken aan de bevoegde procureur des Konings. Wanneer het gaat om misdrijven die te maken hebben met de handel in clandestiene werkrachten of met mensenhandel, informeert de CFI ook de arbeidsauditeur.²⁴¹

Verschillende mensenhandeldossiers en financiële onderzoeken werden opgestart op basis van een witwasmelding van de CFI, en gaven nadien aanleiding tot gerechtelijke uitspraken met verbeurdverklaringen en schadevergoedingen voor slachtoffers. Dit was het geval in een dossier van seksuele uitbuiting rond een Thais massagesalon²⁴² met verdachte geldtransfers die door Western Union aangemeld werden aan de CFI. Later sprak de rechtbank verbeurdverklaringen uit ten belope van 51.861 euro en 20.598,40 euro en kende aan vier slachtoffers die zich burgerlijke partij hadden gesteld, schadevergoedingen toe tussen 4.000 en 8.000 euro.

Een dossier van economische uitbuiting²⁴³, met Poolse en Roemeense schijnzelfstandigen en gedetacheerden in de bouwsector, werd opgestart door vaststellingen door de CFI van verdachte transacties bij een onderneming. De CFI merkte op dat er een groot bedrag in contant geld was opgenomen van de rekening van een bouwfirma. In de loop van het strafonderzoek deed de CFI een aanvullende melding aangezien zij nog meer verdachte transacties

had vastgesteld. Dit resulteerde in een vonnis waar de rechtbank een verbeurdverklaring uitsprak voor een totaal van 359.877,29 euro ten aanzien van twee zaakvoerders en twee ondernemingen. Drie slachtoffers die zich burgerlijke partij hadden gesteld kregen een schadevergoeding van 2.500 euro.

1.2. | Start onderzoek

Bij aanvang van een mensenhandeldossier moet er onmiddellijk een financieel onderzoek worden opgestart. Immers, zodra de verdachten vermoeden dat er een onderzoek loopt, proberen ze hun goederen te verbergen of te verplaatsen, of laten ze hun bedrijf failliet gaan zodat inbeslagname van goederen in een latere fase van de procedure onmogelijk wordt. Daarom is het belangrijk bij de start van een onderzoek een “plukteam”²⁴⁴ in te zetten en zoveel mogelijk goederen in beslag te nemen.

Bij aanvang van een mensenhandeldossier moet er onmiddellijk een financieel onderzoek worden opgestart om te voorkomen dat het crimineel vermogen verdwijnt of verplaatst wordt.

Het woord “plukteam” komt van het Nederlandse woord “kaalplukken” en betekent letterlijk het financieel plukken van criminelen. Deze term is afkomstig uit de kaalplukwetgeving, de wetgeving inzake inbeslagname en verbeurdverklaring van goederen van criminelen. Het plukteam wordt belast met de inventarisering van een crimineel vermogen met het oog op een latere inbeslagname.

De inzet van een plukteam bij een vermogensonderzoek zorgt voor meer inbeslagnames van opbrengsten van misdrijven. Reeds in de aanvangsfase zal het plukteam trachten alle roerende en onroerende goederen te traceren. Bij de eerste huiszoekingen moet het verder alle sporen naar het crimineel vermogen ter plaatse kunnen onderzoeken en bevriezen zodat verdachten niet de kans krijgen deze te laten verdwijnen. Dit maakt het mogelijk om maximale inbeslagnames te organiseren. In verschillende dossiers werd het nut van de plukteams bewezen zoals in een eerder geanalyseerd Hongaars Romadossier²⁴⁵.

240 J.-C. DELEPIERE et P. DE COSTER, “Le rôle de la cellule de traitement des informations financières (CFI) et le dispositif préventif dans le cadre de la lutte contre le blanchiment d’argent et le financement du terrorisme — analyse opérationnelle et grandes tendances du blanchiment de capitaux et du financement du terrorisme”, *Droit pénal de l’entreprise*, 2011/1.

241 CGKR, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2011, Het geld dat telt*, p. 16.

242 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 88-89.

243 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 143.

244 Federaal Migratiecentrum, *Jaarverslag Mensenhandel 2013, Bruggen slaan*, pp. 44-56.

245 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2015, Schakels verbinden*, pp. 66-70.

Een Roemeens dossier²⁴⁶ met een inbeslagname van 512.066 euro toont duidelijk de rol en meerwaarde van plukteams voor een vermogensonderzoek. Een PV van de speurders van dit team aan de onderzoeksrechter luidde als volgt:

“Vanuit deze vaststellingen lijkt het bestaan van een crimineel vermogen reëel. Met uw akkoord zal door onze diensten een verder doorgedreven financieel onderzoek gebeuren op de relevante entiteiten uit het dossier. Teneinde zo snel mogelijk zicht te krijgen op de omvang en locatie van het crimineel vermogen, met het oog op inbeslagname om onttrekking door beklagden te voorkomen, lijken volgende onderzoeksverrichtingen nuttig:

- nazicht nationaal kadaster op het bestaan van eigendommen op naam van B, ...;
- nazicht van het fiscaal dossier naar legale inkomsten van B, ...;
- navraag bij alle financiële instellingen naar het bestaan van rekeningen op naam van B, ...;
- nazicht bij de agentschappen voor geldtransfers naar ontvangen of verzonden gelden;
- via de geijkte kanalen nazicht te verrichten of B, ... over gelden of waarden beschikken in Roemenië en Portugal.”

1.3. | Geld opsporen

Het crimineel vermogen van de verdachten kan opgespoord worden met verschillende onderzoeksmiddelen zoals telefoontap en het analyseren van geldtransfers.

De telefoontap kan gebruikt worden om vastgoed en illegale geldkoeriers te traceren. Zo opereren de professionele Nigeriaanse netwerken met een eigen financieringssysteem. Het Nigeriaanse criminele milieu vermijdt officiële geldtransfermaatschappijen gezien de mogelijke tracering van identiteiten, bedragen en bestemmingen. Het heeft een eigen systeem om cashgeld over te maken aan begunstigden in hun thuisland zonder sporen achter te laten: het zogenaamde Black Western Union.

In het dossier Mama M.²⁴⁷ werd door middel van telefoontap vastgesteld dat een Afrika Shop, een winkel met typische Afrikaanse producten, gebruikt werd als draaischijf voor frequente verzendingen van cashgeld naar Nigeria. Concreet betekende dit dat personen uit het Nigeriaanse milieu contact opnamen met de zoon van Mama M. of zijn tante om cashgeld af te geven in deze Afrika Shop met de vraag om het overeenstemmende bedrag over te maken aan een begunstigde in Benin City. De zoon nam nota van de bedragen en deelde geïnteresseerden de eventuele wisselkoers mee, al naargelang het bedrag aan de begunstigde werd uitbetaald in Euro of in Naira, de Nigeriaanse munt. Naderhand werd het bedrag in deze Afrika Shop overhandigd. Er werden ook gesprekken geregistreerd waaruit bleek dat de zoon gelden ging ophalen in opdracht van de tante. Op zeer regelmatige tijdstippen (vermoedelijk om de twee weken) reisde de tante of haar vriend met het verzamelde cashgeld (vermoedelijk sommen tussen de 25.000 en 35.000 euro, verborgen in hun bagage) naar Nigeria. In Nigeria beheerde de tante een winkel waar de begunstigden zich aanboden en de overeengekomen som uitbetaald kregen. Ze rekende een commissie aan van 10% op elk verzonden bedrag. Op basis van de afgeluisterde gesprekken stelde de rechtbank vast dat op deze wijze minstens driemaal illegaal geld werd getransfereerd: “onder meer 11.000 euro (tapesprek van 19 maart 2016), 15.000 euro (tapesprek van 19 maart 2016) en 25.000 euro (tapesprek van 19 maart 2016).” De rechtbank sprak hierop een verbeurdverklaring uit van 27.500 euro.

In meerdere dossiers stellen we vast dat de Belgische autoriteiten goed samenwerken met de geldtransferagentschappen die, na formele vragen met een mandaat, steeds hun volledige medewerking verlenen aan de Belgische justitie.²⁴⁸ Om verdoken geldtransfers te verrichten worden ook soms slachtoffers ingezet. De slachtofferverklaringen spelen een belangrijke rol in de detectie hiervan, wat ook gebleken is uit het Hongaars Romadossier. Een van de slachtoffers legde tijdens haar verklaring uit hoe ze het geld voor de beklagde via een kantoor naar Hongarije moest transfereren: “Ik heb dit gedaan op mijn eigen naam en niet altijd op zijn naam, soms voor zijn zus, of soms voor een verwante of een kennis van hem. Deze bedragen zijn toch duidelijk naar hem gegaan... Hij heeft me in de avond zeer hard geslagen want volgens hem loog ik, omdat ik geen geld naar hem thuis stuurde voor zijn terugreis.”²⁴⁹

²⁴⁶ Federaal Migratiecentrum, *Jaarverslag Mensenhandel 2013, Bruggen slaan*, pp. 17-18 en 51 en 108.

²⁴⁷ MYRIA, *Jaarlijks evaluatieverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2018, Minderjarig in hoogste nood*, p. 79.

²⁴⁸ MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 88-89.

²⁴⁹ MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2015, Schakels verbinden*, pp. 66-70.

In het eerder vermelde dossier van seksuele uitbuiting rond het Thaise massagesalon kwam de informatie over vastgoed in het buitenland aan het licht door analyse van een computer.²⁵⁰ De politie vond in de computer van de beklagde verschillende foto's van een bouwwerf waarop de beklagde en zijn echtgenote toezicht hielden. Geconfronteerd met deze foto's verklaarde de beklagde dat zijn vrouw in Thailand een achttal huisjes had laten bouwen om ze te verhuuren. De rechtbank verwees hiernaar in haar vonnis voor het witwassen van hun prostitutieopbrengsten.

1.4. | Internationale samenwerking

Een goede internationale samenwerking en een uitgebreid financieel onderzoek zijn de meest effectieve manieren om de netwerken te treffen en financieel droog te leggen. Zo'n aanpak past in een internationale ketenaanpak waarbij alle schakels hun rol moeten spelen. Indien een schakel ontbreekt of faalt, breekt de ketting.

Joint Investigation Team

Een Joint Investigation Team²⁵¹ (JIT of gezamenlijk onderzoeksteam) kan hiervoor een belangrijk instrument zijn.²⁵²

In hetzelfde Hongaars Romadossier²⁵³ waar het plukteam tot inzet kwam, ondertekenden België, Nederland en Hongarije eind 2013 een JIT-overeenkomst. Begin 2014 werd ook in het Verenigd Koninkrijk een onderzoek opgestart tegen hetzelfde Hongaarse netwerk. De speurders slaagden erin de roerende en onroerende goederen van de daders in

Hongarije te laten identificeren en hun criminele opbrengsten dankzij de JIT-samenwerking snel en efficiënt in beslag te laten nemen. De beklagden verdienden maandelijks 198.240 euro met hun prostitutieactiviteiten. De rechtbank gebruikte deze cijfers bij de motivering van haar uitspraak voor de totale verbeurdverklaring van 405.980 euro. De speurders lichtten de financiële werkwijze van het prostitutienetwerk door op basis van gegevens uit telefoontap, observaties en geldtransfers. De gezelschapsdames controleerden hoeveel de slachtoffers 'opbrachten' op basis van de gebruikte condooms. Ze leverden de opbrengsten in contant geld aan geldkoeriers die het met de auto naar Hongarije brachten. Daar werd het vooral in vastgoed belegd. Daarnaast maakten de daders ook gebruik van internationale geldtransfers naar Hongarije op naam van de slachtoffers via de reguliere financiële kantoren. In de JIT-overeenkomst werd bij de doelstellingen rekening gehouden met de belangen van de slachtoffers. Naast het vergaren van bewijsmiddelen van betrokkenheid bij mensenhandel en witwassen, en inbeslagnames van criminele vermogens stelde het JIT ook de volgende objectieven voorop:

- "actieve prostituees uit de gedwongen prostitutie halen;
- bereiken dat het wederrechtelijk voordeel van de verdachten bij rechterlijke uitspraak ontnomen zou worden;
- bereiken dat de slachtoffers schadeloos zouden worden gesteld en/of financieel gecompenseerd;
- voorkomen dat vrouwen opnieuw het slachtoffer van mensenhandel worden."

1.5. | Camden Asset Recovery Inter-agency Network

Het Camden Asset Recovery Inter-agency Network of CARIN²⁵⁴ netwerk geniet - te weinig - bekendheid als een internationaal instrument dat inzage kan bieden in het vermogen van een verdachte in het buitenland. Dit kan leiden tot een efficiëntere internationale samenwerking, vooral dan op vlak van informatie-uitwisseling tussen bevoegde overheden, het voeren van gezamenlijke onderzoeken en het opsporen, bevriezen en verbeurdverklaren van illegale goederen.

254 Carin is een acroniem voor "Camden Asset Recovery Inter-agency Network". Dit in 2004 opgerichte regionale informele netwerk groepeerde de overheden die bevoegd zijn voor de invordering van tegoeden. Het is belast met alle aspecten die te maken hebben met de strijd tegen de opbrengsten van de criminaliteit. Het netwerk bestaat uit agenten van de opsporings- en repressiediensten, hoofdzakelijk uit Europa maar ook uit Noord-Amerika. Het streeft op een inter-institutionele basis naar meer efficiëntie bij de acties die de leden van het netwerk ondernemen, om misdadigers hun illegale opbrengsten te ontnemen.

250 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 88-89.

251 Een JIT is een samenwerkingsverband tussen de bevoegde autoriteiten van twee of meer lidstaten om strafrechtelijk onderzoek te voeren naar strafbare feiten waarbij er banden zijn met verdachten in meerdere lidstaten. Onder leiding van één lidstaat zal een JIT het opsporingsonderzoek instellen en uitvoeren. Het wettelijk kader daarbij wordt gevormd door de wetten en regelgeving van het land waarin het team opereert. Na afronding van het opsporingsonderzoek wordt de zaak aangebracht bij de vervolgende instantie van de meest gereede lidstaat. In België worden de modaliteiten van gemeenschappelijke onderzoeksteams vastgelegd in hoofdstuk 3 van de wet van 9 december 2004 betreffende de internationale politieke verstrekking van gegevens van persoonlijke aard en informatie met gerechtelijke finaliteit, de wederzijdse internationale rechtshulp in strafzaken en tot wijziging van artikel 90ter van het Wetboek van strafvordering (B.S., 24.12.2004).

252 Federaal Migratiecentrum, *Jaarverslag Mensenhandel 2013, Bruggen slaan*, pp. 62-63.

253 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2015, Schakels verbinden*, pp. 66-70.

In het eerder vermelde Roemeens dossier van seksuele uitbuiting²⁵⁵ met een plukteam leidde het financieel onderzoek met behulp van het CARIN-netwerk tot een ontmanteling van een internationaal prostitutienetwerk. Het proces-verbaal van de politie (plukteam) aan de onderzoeksrechter concretiseert hoe de bevraging via het CARIN-netwerk verliep: “Uit verhoor en verder onderzoek blijkt dat de verdachten de opbrengsten van het prostitutienetwerk investeren in onroerend goed in het buitenland. In het kader van de lokalisatie van het crimineel vermogen doen wij een bevraging via het CARIN-netwerk. Uit het onderzoek blijkt dat de slachtoffers na rekrutering via Portugal naar België gebracht worden. In Portugal hebben de verdachten een verblijfplaats waar de slachtoffers ondergebracht worden. De bevraging wordt dan ook gericht aan Roemenië en Portugal vermits de beklagden van dit prostitutienetwerk aldaar hun contacten hebben. Wij brengen uw ambt ter kennis dat wij volgende berichtgeving overmaken aan het COIV²⁵⁶, tussenpersoon bij bevraging via het CARIN-netwerk”.

De volgende concrete onderzoeksvragen werden voor elke verdachte gesteld:

- Volledige identificatie van de betrokken personen alsook hun huidige verblijfplaats;
- Hebben de verdachten en/of rechtstreekse familieleden onroerende eigendommen in Roemenië en Portugal?
- Hebben de verdachten roerende eigendommen, bankrekeningen, waardevolle voorwerpen in hun bezit?
- Hebben de verdachten gerechtelijke antecessanten?
- Zijn de verdachten betrokken in vennootschappen? Zo ja, in welke hoedanigheid en met welke activiteit?

De Belgische justitie slaagde er op deze manier in belangrijke informatie over het crimineel vermogen – zowel per verdachte als in totaal (512.066 euro) – te verkrijgen.

2. Netwerkanalyse

Financiële onderzoeken kunnen zelfs nuttig zijn indien het crimineel vermogen van de verdachten reeds verdwenen is en niet meer in beslag kan genomen worden. Het is een belangrijk instrument om het volledige netwerk in beeld te krijgen en te ontmantelen.²⁵⁷ Op basis van de financiële analyses van het systeem kan het criminele netwerk van mensenhandel en de periferie errond worden geanalyseerd en indien mogelijk, lam gelegd worden. In bepaalde gevallen zorgt zo'n analyse voor meer vervolging van mensenhandelaars.

In het reeds vermelde Roemeense Romadossier²⁵⁸ kon op basis van een bankonderzoek worden aangetoond dat de mensenhandelaars in België bijna alle winsten uit de uitbuiting van prostitutie naar hun vader in Roemenië verstuurd, waar deze laatste het geld investeerde. De telefoontaps bevestigden dit. Op basis van het financieel onderzoek konden niet enkel de mensenhandelaars in België worden vervolgd maar ook een van de belangrijkste organisatoren in Roemenië. Ook

de betalingsmodaliteiten van de criminele organisatie konden ontrafeld worden: “De opbrengsten van dit prostitutiewerk worden via geldtransfers op naam van andere leden van de criminele organisatie naar de ouders van de hoofdbeklaagde in Roemenië overgebracht. Deze gelden worden belegd in onroerend goed in de regio van Târgu-Jiu, hoofdstad van de provincie Gorj in Roemenië, hetzij op de naam van de beklagden, hetzij op die van hun ouders of andere familieleden.”

Een financiële analyse is een belangrijke methode die toelaat om verantwoordelijken te identificeren en banden bloot te leggen tussen het crimineel netwerk en de bovenwereld. Door de relatiepatronen tussen de geldtransacties te volgen kunnen de verdoken leiders van de criminele netwerken, die zich op de achtergrond situeren, en hun contactpersonen op het legale maatschappelijke niveau getraceerd worden. In het Bulgaarse dossier A.²⁵⁹ betreffende een grootschalig prostitutienetwerk heeft financieel onderzoek aangetoond hoe de organisatie gebruik maakte van commerciële

Financiële onderzoeken kunnen zelfs nuttig zijn indien het crimineel vermogen van de verdachten reeds verdwenen is en niet meer in beslag kan genomen worden.

255 Federaal Migratiecentrum, *Jaarverslag Mensenhandel 2013, Bruggen slaan*, pp. 17-18 en 51 en 108.

256 Het Centraal Orgaan voor de Inbeslagneming en de Verbeurdverklaring (COIV) is een orgaan van het openbaar ministerie dat is opgericht door de wet van 26 maart 2003 en dat operationeel is sinds 1 september 2003. Het COIV fungeert als kenniscentrum voor de gerechtelijke overheden in strafzaken, in het kader van de inbeslagneming van vermogensbestanddelen. Het verleent bijstand bij de strafrechtelijke vervolging in geval van verbeurdverklaring en fungeert als facilitator in het kader van de uitvoering van vonnissen en arresten die verbeurdverklaring inhouden (bron: www.confiscaid.be).

257 CGKR, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2005, Het Belgische mensenhandelbeleid: gewikt en gewogen*, pp. 99-100 en 2011, *Het geld dat telt*, p. 140.

258 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel 2013, Bruggen slaan*, pp. 17-18 en 51 en 108.; Brussel, 13 november 2013, 13de k.

259 CGKR, *Jaarverslag Mensenhandel 2003, Pleidooi voor een integrale benadering*, p. 23-25 en jaarverslag Mensenhandel 2005, *Het Belgische mensenhandelbeleid: gewikt en gewogen*, p. 99-100.

structuren voor haar criminele activiteiten. Dankzij de financiële analyse konden ook de verantwoordelijken van het netwerk in Bulgarije opgespoord en veroordeeld worden.

Soms wordt ook gebruik gemaakt van commerciële structuren om misdaadactiviteiten te vergemakkelijken of te verdoezelen, of om (inter)nationale witwasnetwerken op te zetten. Een verstrengeling van legale en illegale activiteiten verhuult het meest zichtbare deel van de financiële stromen en biedt op die manier een uitstekende bescherming aan de georganiseerde misdaad.²⁶⁰ In een Luiks dossier met prostitutiesalons dienden de opgerichte vennootschappen om de prostitutieopbrengsten te verdoezelen.²⁶¹

3. Bewijselementen

Financiële onderzoeken zijn een manier om objectieve bewijzen te verzamelen, en vormen een belangrijke meerwaarde zelfs als het crimineel vermogen verdwenen is en niet meer in beslag kan genomen worden. De rechtbank verwijst in haar gerechtelijke uitspraken geregeld naar de bewijselementen van het financieel onderzoek om de beklagde te veroordelen. Bij sommige uitbuitingsvormen kan het financieel onderzoek de belangrijkste bewijslast vormen voor mensenhandel. Bij dossiers van mensenhandel met het oog op uitbuiting van de bedelarij vormt het financieel onderzoek het zoeken en verzamelen de kern van het bewijsmateriaal. Een belangrijk element om te bepalen of er sprake is van mensenhandel met het oog op uitbuiting van de bedelarij is het afgeven door de slachtoffers van het gebedelde geld aan een derde persoon. Zo konden politiemensen tijdens een observatie in een Brussels dossier van uitbuiting van bedelarij met een gehandicapte persoon²⁶² vaststellen hoe de bedelaars het bedelgeld opgerold in een sigarettenpakje afgaven aan een derde persoon. Hiervan werden verschillende foto's als bewijsmateriaal opgenomen in het dossier. Bij het begin van het onderzoek had de politie met een mandaat reeds een bankonderzoek uitgevoerd en aan verschillende geldtransferagentschappen om hun medewerking gevraagd met betrekking tot de internationale transacties. Het vonnis concludeerde: "De rechtbank is ook van oordeel dat op basis van de resultaten van het financieel onderzoek het vaststaat dat de partijen hun slachtoffers hebben uitgebuit. Het bankonderzoek heeft aangetoond dat de partijen die in België niet beschikten over enige legale inkomsten, samen maar liefst 39.868 EUR hebben overgemaakt naar verschillende familieleden in Roemenië... Een dergelijk

bedrag kan alleen maar verklaard worden door gelden van andere bedelaars te centraliseren voor henzelf."²⁶³

Daarnaast kon in een Albanees dossier²⁶⁴ op basis van een financieel onderzoek de incriminatieperiode van de criminele feiten van mensenhandel met enkele jaren uitgebreid worden. De politie gebruikte de analyse van de geldtransfers om aan te tonen dat de beklagde sinds 1999 actief was als pooier. Op basis van controles in 2005 wist de politie dat de beklagde de pooier was van een prostitutieslachtoffer in de Aarschotstraat. Tegelijkertijd stelde de politie vast dat dit slachtoffer in de periode van oktober 1999 tot december 1999 in totaal 18.468,06 euro naar twee personen in Albanië verzonden had. Via de Belgische verbindingsofficier vernam de politie dat dit de ouders van de beklagde waren. De beklagde had zelf ook nog 1.900 euro overgemaakt aan zijn ouders in Albanië. Terwijl hijzelf geen wettelijke inkomsten had, kon hij de politie de herkomst van het geld niet verklaren. Het geld was afkomstig van zijn laatste slachtoffer. In een vonnis van 17 oktober 2014 veroordeelde de rechtbank de pooier voor onder meer mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting en witwassen en legde een verbeurdverklaring van 60.000 euro op.²⁶⁵

In het eerder vermelde dossier van een Thais massagesalon²⁶⁶ leverde het financieel onderzoek bijkomend bewijsmateriaal voor de gepleegde feiten van mensenhandel. De rechtbank concludeerde in haar vonnis: "Wanneer de geldstortingen van beklagden vergeleken worden met hun inkomsten, dient te worden vastgesteld dat er, zeker in de jaren 2007, 2008 en 2009, zeer belangrijke geldbedragen werden overgemaakt naar Thailand, waarvan geenszins ernstig kan voorgehouden worden dat deze gelden afkomstig waren van legale inkomsten. Het is voor de rechtbank ook duidelijk dat het overmaken van cash gelden aan mensen in Thailand, waaronder de (stief)kinderen van beklagden, bedoeld was om de illegale herkomst ervan te verdoezelen. Het gebruik van het systeem van een geldtransferagentschap biedt het 'voordeel' dat de herkomst en de uiteindelijke bestemming van de gelden moeilijker traceerbaar is. Anderzijds stelde het versluizen van de gelden naar Thailand, de beklagden blijkbaar in de mogelijkheid om daar van hun illegale inkomsten te genieten zonder in België argwaan te wekken. De beklagden kochten kennelijk ook verschillende onroerende goederen aan in Thailand, meer bepaald een woning (in (...), provincie Nakom Si Tamarat en een achttal huisjes om te verhuren."²⁶⁷

260 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel 2013, Bruggen slaan*, p. 47.

261 MYRIA, *Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2015, Schakels verbinden*, pp. 111-112.

262 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 42 en 54-55.

263 Corr. Brussel, 19 mei 2016, 60ste Kamer, (definitief).

264 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 86.

265 Corr. Brussel Nederlandstalig, 17 oktober 2014, 46ste bis k. (definitief).

266 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 88-89.

267 MYRIA, *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2016, Bedelaars in de handen van mensenhandelaars*, p. 88-89.

DOSSIERVOORBEELD: PALETTENBEDRIJF

Dit dossier toont het belang aan van de verschillende aspecten van de juridische bijstand en bescherming voor slachtoffers van mensenhandel. In het dossier²⁶⁸ werden verschillende beklagden veroordeeld voor mensenhandel met het oog op economische uitbuiting en voor huisjesmelkerij. De hoofdbeklaagde was een Belgische zaakvoerder van een palettenfabriek. Ook zijn firma werd als rechtspersoon veroordeeld. De feiten dateren van 2009-2011. De hele procesgang werd pas in mei 2019 afgerond nadat het cassatieverzoek van de beklagde werd afgewezen. Niet alleen Payoke en Myria stelden zich burgerlijke partij maar ook verschillende slachtoffers, onder wie een slachtoffer dat nooit in het slachtofferstatuut was gestapt noch in contact was geweest met een gespecialiseerd centrum.

De Belgische zaakvoerder had een juridische constructie opgezet en in Bulgarije een postbusbedrijf zonder substantiële activiteiten opgericht. Zo detacheerde hij onrechtmatig Poolse en Bulgaarse arbeiders naar België. Daarnaast werkte hij ook samen met Poolse en Roemeense onderaannemers die hem goedkope arbeidskrachten leverden. Die onderaannemers werden hiervoor ook veroordeeld als zijn medebeklaagden.

1. Informatieplicht

Op 26 februari 2010 boden vier Bulgaren zich spontaan aan bij de lokale politie om klacht neer te leggen tegen hun werkgever die hun misleid had en een groot deel van hun achterstallig loon achterhield. Uit een eerste kort gesprek met de vier aanwezigen bleek dat ze hun onmenselijke verblijfs- en werkomstandigheden meer dan beu waren en gerechtigheid wilden. Daarom wilden ze het slachtofferstatuut mensenhandel aanvragen.

De politie stond de Bulgaren te woord die hun verhaal deden in gebrekkig Duits. Een van deze mensen had een handgeschreven briefje bij waaruit bleek dat ze hulp vroegen en slachtoffers van mensenhandel waren. Ze verbleven in erbarmelijke omstandigheden in een huis van de werkgever en werden er opgehaald door een tussenpersoon die hen naar de palettenfirma vervoerde. Ze moesten daar voor 3 euro per uur, twaalf uur per dag werken en dan nog eens voor hun verblijf in het huis 215 euro per maand afgeven. Het briefje was ondertekend door 11 identificeerbare personen. De politie nam contact op met de dienst Toezicht op de Sociale Wetten van de Sociale Inspectie en deed navraag of een van de klachtindieners door de firma aangemeld was bij Dimona²⁶⁹, wat niet het geval was. Daarop contacteerde de lokale politie de mensenhandelcel van de Federale Gerechtelijk Politie (FGP) om het onderzoek verder te voeren alsook de referentiemagistraat voor mensenhandel. Daarnaast vorderde ze een Bulgaarse tolk voor het latere verhoor van de slachtoffers. Aan de hand van de lijst aan de achterzijde van het geschreven briefje slaagde de lokale politie erin nog enkele identiteiten te achterhalen van personen die dit mee hadden ondertekend en contacteerde hen.

De Bulgaarse slachtoffers waren in de meerderheid maar er waren ook enkele Roemeense en Poolse slachtoffers. Volgens hun verklaringen hebben ook sommige Poolse arbeiders zich tot de Poolse ambassade in Bulgarije gericht.

De slachtoffers werden op basis van de meertalige slachtofferbrochure²⁷⁰ geïnformeerd over het slachtofferstatuut mensenhandel waarin ze geïnteresseerd waren. Twaalf slachtoffers wensten mee te werken door klacht neer te leggen voor mensenhandel en wensten doorverwezen te worden naar de gespecialiseerde slachtoffercentra. De mensenhandelcel van de FGP was op het moment van de aangifte wegens andere prioriteiten niet in staat om de slachtoffers te verhoren en stelde de referentiemagistraat mensenhandel en de gespecialiseerde centra hiervan in kennis.

268 Myria *Jaarrapport Mensenhandel en mensensmokkel 2017*, Online, p. 116-117; Corr. Antwerpen, afdeling Turnhout, 18 januari 2017, k.TC1; HvB Antwerpen, 24 januari 2019, k.C6 (zie verder deel 3, hoofdstuk 3 (rechtspraak), punt 2.3.1).

269 DIMONA (de onmiddellijke aangifte van tewerkstelling) is een elektronisch bericht waarmee de werkgever de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid op de hoogte brengt dat hij een werknemer aanwerft of dat een werknemer zijn onderneming verlaat.

270 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 1.1.

2. Steun van en toegang tot slachtofferhulpcentra

De FGP contacteerde toen de gespecialiseerde centra maar die konden wegens een gebrek aan capaciteit op dat moment voorlopig geen residentiële opvang voorzien.²⁷¹ Alle betrokken Bulgaarse arbeiders die interesse toonden in het slachtofferstatuut mensenhandel werden op vrijwillige basis in crisisopvang opgevangen door het OCMW in een vestiging van een vakantiepark. Een week later kon Payoke 8 slachtoffers en Sürya de 4 andere slachtoffers opnemen. Ze hadden de contacten met de firma verbroken en waren bereid de verplichte begeleiding bij de gespecialiseerde onthaalcentra te volgen.

De slachtofferverhoren vonden plaats in de gebouwen van de gespecialiseerde centra, een omgeving die de slachtoffers het nodige vertrouwen geeft. Een medewerker van de gespecialiseerde centra mocht de slachtoffers bijstaan tijdens hun verhoor. De Bulgaarse slachtoffers verklaarden dat ze met valse beloftes in Bulgarije waren gerekruteerd om in België te komen werken via een internetadvertentie van een arbeidsbemiddelingsbureau. Op de zetel van de firma in Bulgarije kregen ze een promotiefilm te zien met een prachtige werkplaats, nieuwe werktuigen en een woning waar ze uiteindelijk nooit zouden terechtkomen. In de realiteit was hun huisvesting erbarmelijk: ze verbleven met minimum 15 personen in een woning die daar totaal niet voor aangepast was.

3. Deelname strafprocedure

3.1. | Juridische bijstand en vrijwillige terugkeer naar herkomstland

Verschillende Bulgaarse slachtoffers wensten zo snel mogelijk terug te keren naar hun herkomstland. Ze hadden geen nood aan juridische begeleiding maar

beseften onvoldoende dat ze zo hun kansen tot het verkrijgen van een financiële compensatie verkleinden. Ze werden geïnformeerd op basis van de meertalige slachtofferbrochure maar wensten geen beroep te doen op het slachtofferstatuut. Ze hadden niet de nodige financiële middelen voor hun terugreis en konden op geen enkele instantie een beroep doen om dat te regelen.

De politie had een faxbericht ontvangen van de Bulgaarse ambassade van Brussel waaruit bleek dat de betrokkenen zich ook hier gemeld hadden als slachtoffer. Eerst trachtte de politie hen met behulp van Payoke via IOM (International Organization for Migration) te laten repatriëren maar daarvoor kwamen ze niet aanmerking. Daarop werd contact opgenomen met de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) om een andere oplossing te vinden. Uiteindelijk kon de politie hen enkel de raad geven om via de ambassade van Bulgarije trachten terug te keren naar Bulgarije.

Daarnaast wensten verschillende slachtoffers die in het statuut zaten na een tijdje ook naar hun familie in thuisland Bulgarije terug te keren. Hierdoor informeerden de gespecialiseerde centra de politie en de referentiemagistraat schriftelijk dat hun begeleiding werd stopgezet omdat ze naar Bulgarije teruggekeerd waren. Uit de bijkomende interviews met Myria bleek dat de centra de slachtoffers voor hun vertrek nog wel in contact gebracht hebben met een pro-Deoadvocaat zodat ze de mogelijkheid hadden om zich in de latere procedure te laten vertegenwoordigen. Bijna tien jaar later waren verschillende slachtoffers dan ook burgerlijke partij tijdens het proces.

3.2. | Slachtoffer buiten het formele statuut mensenhandel als burgerlijke partij

Een interessant voorbeeld uit hetzelfde dossier gaat over een uitgewezen slachtoffer dat via gepleegde feiten in een ander dossier gedetecteerd werd maar dat nooit in het slachtofferstatuut mensenhandel gezeten heeft. Bijna 10 jaar later heeft hij zich met een eigen advocaat in 2017 burgerlijke partij gesteld tijdens het proces. Dit slachtoffer werd uiteindelijk niet erkend door de rechtbank door hiaten in het onderzoek: een belangrijk deel van het andere dossier was er niet in opgenomen.

²⁷¹ Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 3.2.

Dit luik van het dossier werd opgestart nadat enkele Roemenen werden betrapt bij een diefstal. Zij verbleven in een huis van dezelfde werkgever en verplaatsten zich met een auto van de werkgever. De politie stelde een proces-verbaal op voor illegaal verblijf en de verdachten werden gerepatriëerd naar Roemenië.

De politie had wel een verhoor afgenomen van de verdachten waaruit bleek dat ze uitgebuit werden door een Roemeense koppelbaas die in onderaanneming werkte voor de Belgische zaakvoerder. In hun onderzoek vond de politie indicaties dat de koppelbaas op grote schaal Roemeense arbeiders naar België haalde via zijn Roemeense firma en als tussenpersoon fungeerde bij de tewerkstelling van Roemeense arbeiders in knelpuntenberoepen. Een van de Belgische firma's waar hij zijn arbeiders tewerkstelde was de palettenfirma van de Belgische zaakvoerder. Op basis van deze gegevens werd een onderzoek voor mensenhandel opgestart en konden de verdachten van het diefstaldossier geïdentificeerd worden als de slachtoffers in het mensenhandeldossier van de palettenfirma. Het diefstaldossier werd dan gedeeltelijk toegevoegd aan het mensenhandeldossier van de palettenfirma. Een van de betrokken Roemenen uit dat dossier stelde zich als slachtoffer van mensenhandel later burgerlijke partij tijdens het proces tegen de palettenfirma.

De rechtbank moest de burgerlijkepartijstelling van dat slachtoffer afwijzen omdat de verhoren van de Roemeense slachtoffers in het aanvankelijke diefstaldossier ontbraken. Zo kon geen link gelegd worden met de feiten van mensenhandel. Het feit van de diefstal speelde daarbij geen rol. De argumentatie van de rechtbank was: “Op 7 november 2009 werden de Roemenen N., C. en H. betrapt bij het stelen van een barbecue te Rijkevorsel. Zij verbleven, zonder inschrijving, te (...) en werkten bij beklagde X. Klaarblijkelijk werden deze personen in een ander strafdossier verhoord doch deze verhoren bevinden zich niet in onderhavig strafdossier. Naar aanleiding van deze diefstal stelde de Lokale Politie Noorderkempen een aanvankelijk PV op wegens mensenhandel. Uit de samenvatting van de verhoren die de betrokken arbeiders in het diefstaldossier hebben afgelegd, kon de rechtbank alleszins niet afleiden dat deze personen tewerkgesteld of gehuisvest waren in omstandigheden in strijd met de menselijke waardigheid (stukken 769-772 kaft algemeen 3 deel 1). Ook de huidige stelling van burgerlijke partij N. dat zij [de werkrachten] in erbarmelijke omstandigheden moesten werken en werden gehuisvest, wordt niet verder ondersteund door elementen in het strafdossier. Voor het overige werd er geen verder onderzoek gevoerd en zijn er geen elementen voorhanden om tot het tegendeel te besluiten.”

Het slachtoffer dat nooit doorverwezen werd naar een gespecialiseerd centrum, kan hierdoor dus geen schadevergoeding krijgen van de beklagde en heeft ook nooit toegang gekregen tot de slachtofferprocedure. Nochtans had dit probleem waarschijnlijk kunnen opgelost worden door gebruik te maken van de mogelijkheid om bijkomende onderzoeksdaten te vragen aan de onderzoeksrechter.²⁷² Daarbij hadden de ontbrekende stukken uit het volledige diefstaldossier kunnen opgevraagd worden, met name het verhoor van de betrokkene met verwijzing naar mensenhandel. Hieruit moet ook de betrokkenen worden dat bij samenvoeging van een dossier hierbij ook alle gedetailleerde elementen en indicaties van mensenhandel moeten toegevoegd worden.

4. Recht op bescherming

Sommige slachtoffers werden als vermist opgegeven en kwamen in de landloperij terecht. Een van de slachtoffers was zelfs overleden.

4.1. | Vermist slachtoffer komt in kraakpand terecht als landloper

Op 10 september 2009 kreeg de wijkpolitie Retie per fax een vraag binnen van het consulaat van Polen over een Poolse arbeider met als laatste verblijfsadres een van de huizen van de Belgische hoofdbeklaagde. Daar had hij zijn persoonlijke zaken achtergelaten. De familie van het slachtoffer had hem bij het Poolse consulaat als vermist opgegeven. Voor zijn verdwijning werkte hij in de palettenfabriek. De zoon probeerde zijn vader al drie weken lang zonder resultaat te contacteren. Na onderzoek werd het Poolse slachtoffer aangetroffen in een leegstaand vervallen pand dat als kraakpand gebruikt werd. Volgens de politie verkeerde hij “in de staat van landloper”.

De politie beschouwde hem als “een gestrande Poolse arbeider van de firma welke vermoedelijk slechts korte tijd gewerkt heeft en meer dan waarschijnlijk niet voldeed,

²⁷² Zie dit deel, hoofdstuk 3, punt 2.3.2.

waarna hij gewoon op straat werd gezet. Hij zou over geen middelen meer beschikt hebben om naar Polen terug te keren. [...] Sommigen der betrokken arbeiders hebben gezien hun preciaire sociale toestand in België (geen arbeidscontract met de Bulgaarse firma, overkomst naar België met eigen middelen, geen inschrijving bij de gemeente, betalen voor hun verblijf, weinig of geen betaling loon, bij niet voldoende presteren gewoon ontslag en vervangen door andere werknemer) gewoon geen andere keuze dan te gaan leven als 'landloper'."

4.2. | Overlijden slachtoffers

Tijdens de periode van hun verblijf in België overleden volgens de politie minstens twee werknemers van de palettenfirma. Meerdere slachtofferverklaringen getuigen over twee overlijdens en een van de slachtoffers had het in zijn verklaring zelfs over vier overleden Poolse collega's. Een van die overleden Poolse arbeiders naar wie de rechtbank in haar vonnis verwezen heeft, kon geïdentificeerd en teruggevonden worden. Over andere overleden slachtoffers zijn geen verdere gegevens bekend.

De FGP meldde in een proces-verbaal een verdacht overlijden van een Poolse werknemer. In de computer van de firma van een onderaannemer werden zijn loonberekeningen teruggevonden voor de Belgische palettenfirma. Hij leed aan een ernstige vorm van diabetes en door gebrek aan geld kon hij zich niet voorzien van de nodige levensmiddelen en medicatie. Op de datum van zijn overlijden verbleef hij in het pand van een beklagde tussenpersoon die onderaannemer was. Doordat zijn loon niet of onregelmatig uitbetaald werd, kon hij zich rond 20 december 2008 niet aanbieden in een Pools ziekenhuis voor medische verzorging. Hij had onvoldoende geld om de busrit naar Polen te betalen. Uiteindelijk werd hij op 11 januari 2009 dood aangetroffen.

5. Compensatie

Drie Bulgaarse slachtoffers waren burgerlijke partij tijdens het proces. Ze waren opgenomen in het slachtofferstatuut en na hun terugkeer naar hun herkomstland is een advocaat hun belangen blijven behartigen. Twee slachtoffers kregen 4.000 euro voor materiële schade en een morele schadevergoeding van 750 euro toegewezen door de rechtbank. Het derde slachtoffer heeft een materiële schadevergoeding van 2.199 euro en een morele schadevergoeding van 500 euro toegewezen gekregen.²⁷³ De Belgische zaakvoerder is niet onbemiddeld en zijn medeveroordeelde firma bestaat nog altijd zodat verwacht kan worden dat de slachtoffers effectief zullen vergoed worden.

6. Empowerment slachtoffers

Twee Bulgaarse slachtoffers die in België klacht hadden neergelegd bij de lokale politie, namen initiatieven om andere mogelijke arbeiders te sensibiliseren voor de misleidende beloftes en misbruiken van de betrokken palettenfirma en onderaannemers. Dat bleek uit de slachtofferverklaringen.

Een van de Bulgaren zou een website hebben gestart waarop hij Bulgaarse arbeiders waarschuwde voor de praktijken van de firma. Hij had op die waarschuwingen nog geen reactie ontvangen maar was wel op de hoogte dat een aantal Bulgaarse arbeiders klacht hadden neergelegd in Bulgarije.

Een andere Bulgaarse klachtindiener zou ook een website hebben ontwikkeld om alle bedrogen arbeiders te verzamelen en dat op initiatief van zijn zus die advocate is in Bulgarije. Hij gaf de identiteit van zijn zus zodat de politie haar kon contacteren.

²⁷³ Zie focus hoofdstuk 4 (Compensatie).

Externe bijdrage: Het aantal opgevangen slachtoffers is slechts het topje van de ijsberg

Sarah De Hovre
Directeur vzw PAG-ASA

Inleiding: de gespecialiseerde centra voor slachtoffers van mensenhandel

Sinds de jaren 1990 zijn er in België officieel drie gespecialiseerde centra²⁷⁴ die door de Belgische overheid erkend zijn om mensen hulp te bieden in het kader van de 'bijzondere beschermingsprocedure voor slachtoffers van mensenhandel'. Het betreft vrouwen en mannen, kinderen en volwassenen, van Belgische, EU of andere nationaliteit, die in België als moderne slaven zijn uitgebuit.

De 'bijzondere beschermingsprocedure' maakt integraal deel uit van de Belgische multidisciplinaire ketenaanpak in de strijd tegen mensenhandel. Deze ketenaanpak impliceert een nauwe samenwerking met verschillende partners²⁷⁵, waarbij elke partner een specifieke én essentiële opdracht heeft, die complementair is met de opdrachten van de anderen.

De slachtoffers die de keuze maken om in de 'bijzondere beschermingsprocedure' te stappen, dragen ontegensprekelijk bij tot deze strijd. Het vergt veel moed en sterkte om deze stap te zetten! Dankzij de steun en de begeleiding van de begeleiders van de gespecialiseerde centra slagen vele slachtoffers erin. Ook hun zelfvertrouwen krijgt een boost, want mede dankzij hun getuigenissen zorgen ze ervoor dat andere mensen niet het slachtoffer worden van dezelfde criminelen.

De gespecialiseerde centra bieden een integrale en holistische hulpverlening aan, op maat van elk slachtoffer. In eerste instantie worden de slachtoffers tijdelijk opgevangen in een opvanghuis, gelegen op een discreet adres omwille van veiligheidsredenen, waar ze een aantal maanden kunnen verblijven alvorens te verhuizen naar een eigen huurwoning. Verder krijgen de slachtoffers een lange-termijn begeleiding (met een administratief, juridisch en psychosociaal luik) die

gewoonlijk 3 à 5 jaar in beslag neemt, afhankelijk van de context van de persoon alsook van de duur van de gerechtelijke procedure tegen de mensenhandelaars. Elk jaar begeleiden de gespecialiseerde centra in totaal tussen 500 en 600 slachtoffers.

De gespecialiseerde centra gaan zelf niet op zoek naar slachtoffers, maar zorgen er mee voor dat eerstelijnsdiensten, die in contact komen met risicogroepen en met potentiële slachtoffers, voldoende geïnformeerd zijn om de signalen van situaties van mensenhandel te herkennen. Tot die eerstelijnsdiensten behoren uiteraard politie en sociale inspectiediensten, maar ook en steeds meer zijn dit andere actoren uit de brede 'sociale' sector (zoals verblijfscentra voor migranten van Fedasil of het Rode Kruis, sociale diensten, juridische diensten, jeugdzorg, ziekenhuizen, medische centra, en ngo's). Wanneer een eerstelijnsdienst in contact komt met een mogelijke situatie van mensenhandel, neemt deze contact met één van de gespecialiseerde centra om de situatie uit te klaren en vervolgens het (potentieel) slachtoffer naar ons toe te leiden zodat de persoon, indien nodig en gewenst, opgenomen kan worden.

Ter illustratie: Het werk van de 3 gespecialiseerde centra op 1 jaar in 4 cijfers

- 700 à 900 behandelde aanmeldingen
- 100 à 150 slachtoffers opgevangen in onze opvanghuizen
- 500 à 600 slachtoffers in begeleiding
- 1.000 à 3.000 professionals gevormd of geïnformeerd

1. Aanmeldingen zijn de 1ste stap naar een gepaste hulpverlening en verdienen daarom een kwaliteitsvol antwoord

Onder 'aanmelding' verstaan we elk contact of elke hulpvraag die bij één van de gespecialiseerde centra binnenkomt; dat kan via telefoon, fax, e-mail, of bezoek aan onze kantoren. Elke aanmelding wordt met zorg behandeld. Elke hulpvrager verdient immers een luisterend oor: het (potentieel) slachtoffer dat de moed gevonden heeft om hulp te vragen; de professional die de tijd gemaakt heeft om te luisteren naar het slachtoffer en ons te contacteren; de privépersoon die zich het lot van een medemens in een moeilijke situatie aantrekt. Het maakt integraal deel uit van ons werk om een warm en menselijk onthaal te bieden, waar eenieder met respect

²⁷⁴ PAG-ASA in Brussel opgericht in 1994, Payoke in Antwerpen opgericht in 1987, en Sürya in Luik opgericht in 1995.

²⁷⁵ Op het terrein zijn dit: lokale en federale politie, regionale en federale sociale inspectiediensten, parketten en arbeidsauditoraten, Dienst Vreemdelingenzaken, centra voor opvang van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen en de drie gespecialiseerde centra.

gehoord wordt en waar elke hulpvraag een kwaliteitsvol antwoord krijgt (ook al kunnen we zelf niet de gevraagde hulp aanbieden).

Met betrekking tot deze aanmeldingen moeten een aantal misverstanden of ‘mythes’ uit de wereld worden geholpen.

Mythe 1: elke aanmelding is een situatie van mensenhandel

Niet alle aanmeldingen betreffen situaties van mensenhandel. In veel gevallen is al bij het eerste contact duidelijk dat het gaat om een andere problematiek, zoals bijvoorbeeld problemen van sociaalrechtelijke aard (bv. niet-uitbetaling van het loon of te lange werkuren), intra-familiale problemen (bv. geweld of mishandeling), vragen over verblijfsrechtelijke procedures, vragen voor tijdelijke nachtopvang, en andere.

Ook in deze gevallen wordt er samen met de hulpvrager gezocht naar een mogelijke oplossing en wordt hij/zij niet aan zijn/haar lot overgelaten. We proberen de persoon door te verwijzen naar een andere relevante dienst. We beschikken hiervoor over een zeer uitgebreide sociale kaart en een netwerk van (lokale) organisaties met wie we samenwerken.

Mythe 2: een ‘relevante’ aanmelding is met één gesprek geregeld

Het merendeel van de aanmeldingen beperkt zich niet tot één moment maar beslaat een geheel van verschillende stappen. Bij het eerste contact is het voornamelijk de bedoeling om een algemeen beeld te krijgen van de situatie om te evalueren of de hulpvraag binnen ons actiedomein valt; het is een soort screening of filter vooraleer te beslissen al dan niet een intakeprocedure op te starten.

Bij elke ‘relevante’ aanmelding, d.i. met een mogelijke indicatie van mensenhandel, of wanneer de situatie onduidelijk is na het eerste contact, zetten wij verschillende stappen om de situatie van het (potentieel) slachtoffer verder uit te klaren. De intakeprocedure start met een intakegesprek, dat bij voorkeur wordt ingepland, zodat zowel hulpvrager als begeleider voldoende tijd hebben om alles door te nemen, en zodat (indien nodig) een tolk²⁷⁶ kan worden gereserveerd. Een intakegesprek kan dus snel 1,5 à 2 uur in beslag nemen. Soms is het nodig om

meerdere intakegesprekken te organiseren in het belang van het (potentieel) slachtoffer.

Het is niet altijd even gemakkelijk om uit te maken of er al dan niet sprake is van mensenhandel²⁷⁷. Het creëren van een vertrouwensband is daarbij van essentieel belang, zodat de betrokken persoon zich voldoende op zijn/haar gemak voelt om te vertellen wat er gebeurd is. Om vertrouwen te creëren is tijd nodig. Naast één of meerdere intakegesprekken met het (potentieel) slachtoffer is het soms ook aangewezen om terug te koppelen met de initiële aanmelder of contact te nemen met andere diensten. Dat wordt enkel gedaan met zijn/haar toestemming.

Mythe 3: elke aangemelde situatie van mensenhandel leidt tot de opstart van een begeleiding voor het slachtoffer

Een groot aantal van de ‘relevante’ aanmeldingen leidt echter niet tot een opname in begeleiding. De redenen daarvoor zijn divers: bijvoorbeeld, de persoon heeft geen interesse in ons hulpaanbod; de feiten zijn ondertussen verjaard of vonden plaats in het buitenland (waardoor het slachtoffer geen toegang heeft tot de bijzondere beschermingsprocedure); het verhaal van de persoon bevat te weinig concrete en verifieerbare elementen (waardoor de kans op een strafzaak nihil is); de referentiemagistraat mensenhandel geeft een negatief advies; de persoon laat na een eerste contact niets meer van zich horen ondanks verschillende pogingen door het centrum om de persoon opnieuw te contacteren; of nog, de persoon beslist om terug te keren naar zijn/haar land van herkomst.

Onze hulpverlening wordt aangeboden op vrijwillige basis, dat betekent dat slachtoffers steeds zélf beslissen al dan niet op ons hulpaanbod in te gaan. Daarin willen we hen volledig vrij en autonoom laten – dit is een bewuste methodologie met oog op *empowerment*: immers, gedurende weken, maanden, misschien zelfs jaren, hebben ze in een situatie van uitbuiting en controle geleefd, zonder zelf keuzes te kunnen maken of beslissingen te kunnen nemen. Indien het slachtoffer niet wenst in te gaan op ons hulpaanbod, zullen we hem/haar ook zorgzaam doorverwijzen naar andere diensten, die misschien geen ‘mensenhandel-specifieke’ hulpverlening zullen bieden, maar wel de expertise hebben om op andere vlakken te ondersteunen.

²⁷⁶ Tolken zijn een essentiële schakel in onze hulpverlening aangezien de meeste slachtoffers van buitenlandse origine zijn en weinig of geen Nederlands, Frans of Engels beheersen.

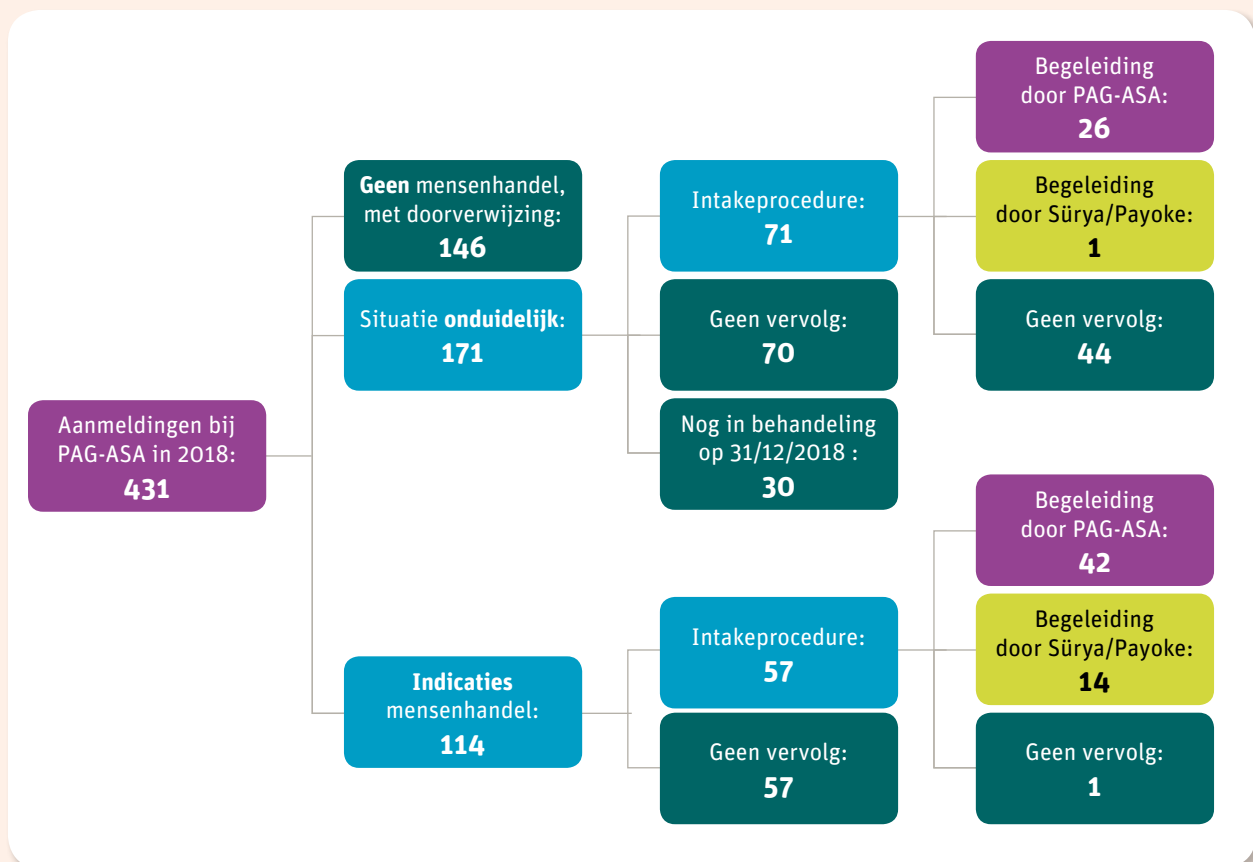
²⁷⁷ Sowieso behoort de uiteindelijke beslissing of een situatie al dan niet gekwalificeerd wordt als ‘mensenhandel’ tot de bevoegdheid van de referentiemagistraat mensenhandel.

Ter illustratie: een analyse van de cijfers bij PAG-ASA

In **2018** kreeg PAG-ASA **431** meldingen binnen. Na het eerste contact was er in **146** situaties duidelijk géén sprake van mensenhandel en werd de betrokken hulpvrager doorverwezen. Bij **171** meldingen was de situatie onduidelijk en bij **114** situaties waren er indicaties mensenhandel: telkens werd het voorstel gedaan om een intakeprocedure op te starten. Enkel als het (potentieel) slachtoffer hierop wilde ingaan, werd een intakegesprek georganiseerd.

Uiteindelijk leidden **83** ervan tot het opstarten van een nieuwe begeleiding, waarvan **68** bij PAG-ASA en **15** bij Payoke of Sürya (na doorverwijzing²⁷⁸ door PAG-ASA).

Daarnaast waren op 31 december 2018 nog **30** meldingen in behandeling: begin 2019 zou duidelijk worden of hier al dan niet sprake was over feiten mensenhandel en een begeleiding al dan niet zou worden opgestart.

2. Aantal slachtoffers opgenomen door de gespecialiseerde centra vormt slechts het topje van de ijsberg

De precieze omvang van het fenomeen mensenhandel en het aantal slachtoffers ervan in België (alook elders in de wereld) zijn niet gekend. Het grootste struikelblok is dat mensenhandel zich onder de radar afspeelt, in verdoken omstandigheden. Enerzijds zijn de daders goed georganiseerd en gaan ze creatief om met nieuwe realiteiten. Zo stellen we bijvoorbeeld vast dat mensenhandelaars seksuele diensten steeds meer via 'onzichtbare' kanalen aanbieden, niet alleen meer op straat en in vitrines van de prostitutiebuurten waar politie regelmatig patrouilleert, maar steeds meer via internet,

sociale media, escortbureaus en thuisontvangst, waar het veel moeilijker is voor politie om uitbuiting vast te stellen en slachtoffers te detecteren. Anderzijds hebben slachtoffers dikwijls te veel angst om actie te ondernemen: angst voor represailles door de daders, alsook angst voor de overheid om teruggestuurd te worden naar het thuisland. Daarbovenop vormen schaamte en schuldgevoelens een drempel om te durven spreken.

²⁷⁸ Een doorverwijzing van PAG-ASA naar een ander centrum was noodzakelijk omdat ons opvanghuis volzet was (in 14 situaties) of omdat de persoon niet in Brussel kon blijven omwille van veiligheidsredenen (in 1 situatie).

Volgens een raming van de Internationale Arbeidsorganisatie²⁷⁹ zouden er in de landen van de Europese Unie per 1.000 inwoners 1,5 slachtoffers van gedwongen arbeid zijn. Met een bevolking van 11 miljoen inwoners zou dit in België neerkomen op 16.500 slachtoffers van arbeidsuitbuiting alleen... Volgens een raming van de Global Slavery Index²⁸⁰ zouden er in België dan weer 23.000 slachtoffers van mensenhandel zijn... Die cijfers liggen dus ver van de beschikbare cijfers in ons land. Terecht meldt het Federaal Migratiecentrum Myria elk jaar in zijn jaarverslag dat de beschikbare cijfers geen weergave zijn van de werkelijke omvang van het fenomeen mensenhandel, maar alleen van de feiten en slachtoffers die door de autoriteiten als dusdanig zijn gedetecteerd. De beschikbare cijfers over mensenhandel tonen maar het topje van de ijsberg.

We zijn ons zeer bewust van het feit dat de cijfers van de gespecialiseerde centra niet representatief zijn voor het werkelijke aantal slachtoffers van mensenhandel in België. Onze jaarlijkse cijfers 'opgestarte begeleidingen' betreffen enkel de slachtoffers die de stap gezet hebben in de bijzondere beschermingsprocedure. Er zijn echter ook veel slachtoffers die de keuze maken om *niet* in deze procedure te stappen, omwille van allerlei redenen (zoals hierboven vermeld). Onze jaarlijkse cijfers 'geregistreerde meldingen' betreffen ook lang niet alle (potentiële) slachtoffers. Momenteel is het systeem zo georganiseerd dat enkel de slachtoffers die worden doorverwezen naar één van de gespecialiseerde centra ook geregistreerd worden. Daarnaast zijn er echter ook veel slachtoffers die nooit bij ons aangemeld of doorverwezen worden. Zij worden nergens geregistreerd.

Deze vaststelling leidt ons tot twee andere misverstanden of mythes die we willen ontkrachten.

Mythe 4: slachtoffers worden voornamelijk door politie- en inspectiediensten aangemeld

Waar begin deze eeuw de meeste meldingen nog binnenkwamen via politie en sociale inspectiediensten, is dat sinds meerdere jaren niet meer het geval. Steeds meer meldingen komen binnen via andere actoren uit verschillende sectoren (zoals vernoemd in de inleiding). Ook steeds meer privépersonen komen bij de gespecialiseerde centra terecht om zichzelf of iemand anders aan te melden.

De laatste jaren schommelt het aandeel meldingen door politie- en inspectiediensten tussen 15% en 25% van het totaal aantal meldingen die bij de drie gespecialiseerde

centra binnenkomen. Van de 898 meldingen in 2018, kwamen er 158 binnen via politie- en inspectiediensten. Aangezien deze diensten gespecialiseerde mensenhandelsteams hebben, zijn hun meldingen wel steeds relevant en leiden ze heel dikwijls tot de opstart van een begeleiding.

Mythe 5: alle gedetecteerde slachtoffers worden doorverwezen naar de gespecialiseerde centra

In 2018 hebben de politiediensten 358 inbreuken met elementen mensenhandel vastgesteld. 301 dossiers mensenhandel zijn binnengekomen bij het parket.²⁸¹ Bij elke inbreuk of vervolging is er minimum 1 slachtoffer betrokken aangezien mensenhandel enkel kan plaatsvinden als er ook een persoon uitgebuit wordt. Als men deze twee cijfers vergelijkt met het aantal slachtoffers die in 2018 door gerechtelijke overheden werden aangemeld bij de gespecialiseerde centra (158) dan kan men alleen afleiden dat lang niet alle slachtoffers van mensenhandel in België aangemeld worden.

Die realiteit wordt ook bevestigd door de vaststelling dat we in de praktijk regelmatig geconfronteerd worden met vonnissen en arresten van de Belgische rechtbanken waarin melding gemaakt wordt van slachtoffers die nooit door één van de gespecialiseerde centra werden begeleid noch gezien.

Het misdrijf 'mensenhandel' bestaat niet zonder slachtoffer. Waar zijn de slachtoffers van deze vastgestelde feiten dan? Verschillende factoren kunnen een rol spelen bij het niet melden of niet doorverwijzen van (potentiële) slachtoffers. Enerzijds in hoofde van de eerstelijnsdiensten, zoals onvoldoende kennis over de problematiek mensenhandel (zodat slachtoffers niet worden gedetecteerd, noch doorverwezen) of onvoldoende middelen om onzichtbare vormen van mensenhandel op te sporen (waardoor veel slachtoffers nooit gedetecteerd worden). Anderzijds in hoofde van de slachtoffers (zoals de vrees voor represailles, tegenover familie en zichzelf; het niet kennen van het bestaan van sociale diensten; gebrek aan vertrouwen in overheidsdiensten; vrees het land te worden uitgezet omdat ze niet in het bezit zijn van een verblijfsvergunning; of zichzelf geen slachtoffer voelen) die na de informatie gekregen te hebben van politie of sociale inspectiediensten toch niet wensen doorverwezen te worden. Nochtans bestaat de plicht²⁸² om in elke situatie van mensenhandel contact te nemen met een gespecialiseerd centrum.

281 Deze cijfers zijn afkomstig van dit jaarverslag van Myria. Zij staan nog los van de inbreuken vastgesteld door de sociale inspectiediensten en van de zaken opgestart door de arbeidsauditoraten.

282 Deze plicht van contact en doorverwijzing is expliciet vermeld in 2 teksten: artikel 61/2 van de Vreemdelingenwet en hoofdstuk 3.3. van de Ministeriële Omzendbrief van 23/12/2016 inzake de invoering van een multidisciplinaire samenwerking met betrekking tot slachtoffers van mensenhandel en/of mensensmokkel.

279 ILO, *Global Estimate of Forced Labour 2012: Results and Methodology*, June 2012, p. 15.

280 Walk Free Foundation, *Global Slavery Index 2018*, p. 180.

We zijn er ons zeer goed van bewust en betreuren ook dat politie- en inspectiediensten over heel het land te kampen hebben met zware tekorten op vlak van human resources in de strijd tegen mensenhandel. Bovendien blijkt vorming en bewustmaking over mensenhandel geen prioriteit. Dat heeft echter een rechtstreekse impact op het aantal vastgestelde feiten en gedetecteerde slachtoffers van mensenhandel.

3. Denk- én actiepiste: een aangepast meld- en doorverwijzingsbeleid met centraal meldpunt als volgende stap?

Zolang de omvang van het fenomeen mensenhandel en het aantal slachtoffers niet gekend zijn, is het moeilijk voor de terreinactoren, beleidsmakers en politici om te evalueren hoeveel middelen in de strijd tegen mensenhandel geïnvesteerd moeten worden. Wel is duidelijk dat de huidige trend om steeds minder te investeren in deze strijd een negatieve impact heeft voor de hele multidisciplinaire ketenaanpak: er zijn vandaag te veel dossiers voor te weinig onderzoekers; sommige verhoren laten op zich wachten; door vertraging kunnen bewijzen vervagen of verdwijnen; sommige onderzoeken duren langer waardoor de redelijke termijn in het gedrang komt; daders hebben een gevoel van 'alles kan, alles mag'; slachtoffers zijn gedemotiveerd en teleurgesteld in justitie, of voelen zich misbruikt door het systeem.

Elke partner in de Belgische multidisciplinaire ketenaanpak heeft een essentiële opdracht, die complementair is met de opdrachten van de anderen. Deze keten is slechts zo sterk als haar zwakste schakel. Dit betekent dat elke partner voldoende middelen moet hebben om zijn opdracht te kunnen vervullen en dat de overheid hierin voldoende moet investeren op alle actie-niveaus.

Mensenhandel is na drugs- en wapenhandel de derde meest lucratieve business in de wereld van de criminaliteit.²⁸³ Indien mensenhandel niet serieus wordt aangepakt, dan ligt de weg open voor mensenhandelaars en criminelen, die niet alleen handel drijven in mensen, maar ook in wapens, drugs en andere illegale activiteiten. Het gaat dus niet alleen over de individuele rechten van elk van de slachtoffers, maar ook over een algemeen maatschappelijk belang.

Vanuit onze hoop op een beter leven voor elk slachtoffer en onze hoop naar een maatschappij waar mensenhandel

ooit niet meer zal bestaan, willen we vanuit PAG-ASA een denkpiste op tafel leggen. We zijn ervan overtuigd dat een aangepast meld- en doorverwijzingsbeleid een beter zicht zou kunnen geven op de omvang van de problematiek. Die stap lijkt ons noodzakelijk om vervolgens betere beleidskeuzes te kunnen maken. We willen samen met alle betrokken partners werken aan de ontwikkeling van een uniform en rigoureuus meld- en doorverwijzingsbeleid met verplichting voor alle actoren om elk (potentieel) slachtoffer van mensenhandel aan te melden, desgevallend anoniem, ook wanneer slachtoffers geen hulp wensen en/of niet doorverwezen willen worden naar een gespecialiseerd centrum en/of reeds geholpen worden door andere reguliere diensten. Dat zou er ook toe bijdragen dat alle gedetecteerde slachtoffers minstens geïnformeerd worden over hun rechten en de kans krijgen om zelf te kiezen al dan niet in te gaan op het aanbod van de bijzondere beschermingsprocedure.

Een dergelijk meld- en doorverwijzingsbeleid zou vergemakkelijkt worden via een centraal meldpunt (met één telefoonnummer, bij voorkeur gratis) waar alle (potentiële) slachtoffers van mensenhandel moeten worden gemeld en geregistreerd. Dat meldpunt²⁸⁴ kan zorgen voor een eerste screening van de situaties en de (potentiële) slachtoffers doorverwijzen naar de gepaste hulpverlening. Hierbij kan basisinformatie verzameld worden over bijvoorbeeld uitbuitingstype, uitbuitingssector, plaats van uitbuiting, land van herkomst, leeftijd, geslacht. Die informatie en registratie zijn nodig zodat er een helder en duidelijk beeld komt van de aard en omvang van mensenhandel in België. De gegevens kunnen dienen voor een grondige analyse door onze Nationaal Rapporteur Mensenhandel (het Federaal Migratiecentrum Myria), alsook gebruikt worden in rapportages, analyses, onderzoeken en zelfs uitmonden in een proactief opsporingsbeleid.

Een uniform en rigoureuus meld- en doorverwijzingsbeleid, gefaciliteerd door een centraal meldpunt voor heel het land? Een droom of een realistische en realiseerbare piste om op Belgisch niveau een beter zicht te krijgen over de omvang van het fenomeen mensenhandel, en vervolgens betere beleidskeuzes te maken op vlak van de strijd tegen mensenhandel?

283 FATF-GAFI Report, *Money Laundering Risks Arising from Trafficking in Human Beings and Smuggling of Migrants*, July 2011.

284 Dit meldpunt zou idealiter beheerd worden door de drie gespecialiseerde centra, die de vereiste expertise en jarenlange ervaring hebben, uiteraard mits de nodige financiële ondersteuning door de overheid.

Externe bijdrage: Initiatieven van de Themadirectie mensenhandel van de RSZ-inspectiedienst en de rol van de sociaal inspecteurs inzake het informeren van potentiële slachtoffers omtrent hun bijstandsmogelijkheden

*Peter Van Hauwermeiren
Stéphanie Schulze*

*Themadirectie mensenhandel
Inspectiedienst RSZ*

Detectie en doorverwijzing van slachtoffers: stijgende aandacht, maar blijvend knelpunt

De daadwerkelijke doorverwijzing van gedetecteerde slachtoffers naar de erkende opvangcentra voor slachtoffers van mensenhandel vormt al enkele jaren een aandachtspunt voor onze ECOSOC-teams. Onze inspecteurs werden in de voorbije jaren hierover gesensibiliseerd en verzocht meer aandacht te hebben voor de belangen van de slachtoffers en voor hun doorverwijzing naar een erkend opvangcentrum. Daarmee wil de RSZ, in het kader van de interdisciplinaire samenwerking, tegemoetkomen aan de verwachtingen van de regering inzake de bestrijding van de mensenhandel en in het bijzonder van de economische uitbuiting. Ook de omzendbrief 01/2015 van het College van Procureurs-generaal inzake het opsporings- en vervolgingsbeleid betreffende

Integratie van de Sociale Inspectie in de Inspectiedienst van de RSZ

Ingevolge de integratie van de voormalige Sociale Inspectie van de FOD Sociale Zekerheid in de inspectiedienst van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) op 1 juli 2017, werden de activiteiten die de ECOSOC-teams van de Sociale Inspectie ontplooiden op het gebied van de bestrijding van mensenhandel, opgenomen in het opdrachtenpakket van de vernieuwde inspectiedienst van de RSZ.

De Sociale Inspectie had in de voorbije paar decennia (sedert halfweg de jaren 1990) sterk ingezet op het opsporen en vaststellen van feiten van mensenhandel, in het bijzonder door economische uitbuiting, op het samenwerken met andere actoren in dit domein (arbeidsauditeurs, politiediensten, opvangcentra, DVZ, wooninspectie, andere inspectiediensten...), en op het rapporteren van die feiten aan de arbeidsauditeur. Zo hadden de ECOSOC-teams zich ontwikkeld tot een essentiële partner in de internationaal geprezen Belgische multidisciplinaire aanpak van de mensenhandel en in het bijzonder van de economische uitbuiting.

De RSZ wil dat zijn vernieuwde inspectiedienst die rol op een deskundige wijze blijft spelen. De RSZ stelt zich tot doel om zijn inspectiedienst een voortrekkersrol te laten spelen in de bestrijding van economische uitbuiting, en speelt daarmee in op de zowel nationale als Europese trend van toenemende uitbuiting in steeds meer activiteitssectoren. In de nieuwe visie van de RSZ-inspectiedienst wordt bepaald dat de dienst wil excelleren in de strijd tegen economische uitbuiting. Werknemers die potentiële slachtoffers van uitbuiting zijn, worden beschouwd als stakeholders van de inspectiedienst van de RSZ: onze dienst zal hen tijdens controles informeren over hun sociale rechten en de beschermingsprocedure voor vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel en hen verwijzen naar een gespecialiseerd opvangcentrum voor slachtoffers van mensenhandel.

Om dat engagement te realiseren, werd, naast de verderzetting van de werkzaamheden van de gespecialiseerde ECOSOC-teams in de 10 provinciale directies (ca. 40 inspecteurs), een centrale thematische directie mensenhandel opgericht, die het beleid in dat domein bepaalt, het netwerk onderhoudt waarin de onderzoeksactiviteiten worden georganiseerd en de werking van de ECOSOC-teams coördineert en ondersteunt.

De prioritaire doelstellingen van de Themadirectie mensenhandel binnen de RSZ-inspectiedienst bestaan in het opsporen van de illegale tewerkstelling van buitenlandse arbeidskrachten, waarbij wordt gefocust op vastgelegde risicosectoren, en in het opsporen van situaties van mensenhandel zoals omschreven in het artikel 433quinquies van het Strafwetboek. De controles van onze inspecteurs, die bevoegd zijn voor het opsporen en onderzoeken van het misdrijf mensenhandel, beogen gevallen van economische uitbuiting te detecteren, in samenwerking met de gerechtelijke autoriteiten, de politiediensten en met andere betrokken diensten.

mensenhandel en de omzendbrief van 23 december 2016 inzake de invoering van een multidisciplinaire samenwerking met betrekking tot de slachtoffers van mensenhandel en/of van bepaalde zwaardere vormen van mensensmokkel zijn voor de Themadirectie mensenhandel belangrijke referentiedocumenten. Ze geven duidelijk aan dat het beleid sterk is gericht op het bijstaan van de slachtoffers van mensenhandel en dat de aanpak van sociaal inspecteurs en politiemensen op het terrein navenant moet zijn. Er is in onze themadirectie mensenhandel in het algemeen en binnen de ECOSOC-teams in de provincies een duidelijke verhoging van de aandacht bij onderzoeken economische uitbuiting voor de belangen en bescherming van de slachtoffers.

Wat kwantitatieve resultaten betreft, vermelden we in deze bijdrage enkel de volgende gegevens: in de dossiers die in 2018 zijn afgesloten werden 56 rapporten overgemaakt aan de arbeidsauditeurs en onderzoeksrechters omtrent feiten/indicatoren van mensenhandel, daarin was sprake van 65 potentiële slachtoffers. 39 vermoedelijke slachtoffers werden begeleid door een gespecialiseerd opvangcentrum (Sūrya, Payoke, PAG-ASA). Merk op dat sommige van die 39 vermoedelijke slachtoffers al door een centrum werden begeleid op het ogenblik van het aanvatten van ons onderzoek (verhoor van die personen en/of verdere onderzoekswerk inzake de uitbuiting).

De detectie van potentiële slachtoffers van mensenhandel blijft evenwel algemeen nog een pijnpunt. Heel wat situaties waarin arbeidskrachten worden uitgebuit, worden niet tijdig gedetecteerd. Dat heeft enerzijds te maken met een gebrek aan voldoende kennis van de problematiek bij de diverse actoren op het terrein, en anderzijds met een capaciteitsprobleem, waaraan niet snel genoeg invulling kan worden gegeven. Dat is des te meer het geval doordat wij ook ondervinden dat bij politiediensten de capaciteit voor de aanpak van dit fenomeen is ingeperkt – het verkrijgen van politionele bijstand bij onze ECOSOC-acties is niet altijd meer evident. Een knelpunt dat hier verband mee kan houden, is het feit dat het overbrengen van op het terrein gedetecteerde slachtoffers naar een opvangcentrum in sommige gevallen problematisch is omdat de politiediensten niet de mogelijkheid of de middelen hebben dat vervoer uit te voeren.

Vandaar een oproep tot meer sensibilisering voor het thema van de economische uitbuiting, zowel bij inspectie- als bij politiediensten, zodat meer aandacht wordt gegeven aan indicatoren mensenhandel bij terreincontroles, en tot een toekenning van meer middelen en capaciteit aan de gespecialiseerde teams zoals ECOSOC binnen de RSZ-inspectie, zodat gedetecteerde uitbuitingssituaties voldoende grondig kunnen worden onderzocht.

De redenen waarom gedetecteerde potentiële slachtoffers niet naar een van de drie erkende centra worden verwezen zijn uiteenlopend. Een belangrijke reden is dat slachtoffers die bij een controle op een werkplaats worden aangetroffen in een situatie die door de inspecteur wordt gezien als een vermoedelijke uitbuitingssituatie in vele gevallen niet willen ingaan op een aanbod om in contact te worden gebracht met een gespecialiseerd opvangcentrum. De drijfveren voor deze weigering, die overigens zelden worden uitgedrukt tegenover de inspecteur, zijn divers: de persoon is zelf tevreden met zijn werksituatie en aanvaardt de soms erbarmelijke werk- en woonomstandigheden, zijn huidige situatie is vaak beter dan zijn eerdere situatie, hij ziet zijn situatie helemaal niet als uitbuiting, hij wil zijn job niet verliezen, hij is bang om door zijn illegale verblijfssituatie het land te worden uitgezet, hij ziet zijn werkgever eerder als bondgenoot dan als uitbuiters maar is er tegelijk soms ook bang van, hij vreest voor represailles, hij heeft van de werkgever instructies gekregen over wat te doen bij een controle, hij schaamt zich en weigert daardoor toe te geven dat hij wordt uitgebuit, hij wantrouwt de inspecteurs die doorgaans vergezeld zijn van politie, hij ervaart het centrum als iets onbekends en soms veraf van de plaats waar hij werkt en woont...

De controles vinden ook vaak op onregelmatige uren plaats waardoor bepaalde referentiemagistraten niet of niet meer tijdig kunnen worden bereikt en de inspecteurs de magistraat van wacht moeten contacteren. Die is niet altijd vertrouwd met het misdrijf mensenhandel door economische uitbuiting en met de procedure die is voorzien voor potentiële slachtoffers van mensenhandel. Wanneer een magistraat van wacht negatief staat tegenover het beschouwen van een aangetroffen werknemer als een potentieel slachtoffer van mensenhandel, is het voor de inspecteur niet evident alsnog een opvangcentrum te contacteren, ook al laat de omzendbrief van 23 december 2016 dat toe. In vele gevallen legt de aangetroffen werknemer ook geen enkele verklaring af tegenover de inspecteurs, wat een verwijzing naar een centrum ook niet vergemakkelijkt, zeker wanneer de bij een eerste controlebezoek vastgestelde indicatoren niet duidelijk zijn.

Informatieplicht van de sociaal inspecteur ten aanzien van potentiële slachtoffers

Daarom is het van het grootste belang dat de inspecteur die bij een controle wordt geconfronteerd met arbeidskrachten waarvan hij vermoedt dat ze het slachtoffer zijn van economische uitbuiting in de zin van het artikel 433*quinquies* Sw., die potentiële slachtoffers goed informeert over hun situatie, hun rechten en de bijstand die ze kunnen krijgen, en in het bijzonder wijst

op de mogelijkheid van juridische bijstand met het oog op de vordering van niet-betaalde lonen. Vanuit de Themadirectie mensenhandel manen wij de ECOSOC-inspecteurs aan tot voldoende pro-activiteit op dat vlak, omdat wij ons ervan bewust zijn dat wanneer het slachtoffer niet naar een opvangcentrum wordt verwezen, zijn kansen op morele en materiële schadevergoeding wellicht onbestaande zijn.

Een onmiddellijke rapportering van de potentiële uitbuitingssituatie aan de referentiemagistraat is cruciaal, evenals een contactopname met een van de opvangcentra wanneer indicaties worden vastgesteld die mogelijk wijzen op een uitbuitingssituatie, via vaststellingen op het terrein of via afgelegde verklaringen. Bij die controles zullen onze inspecteurs ook bijzondere aandacht besteden aan het sociaal statuut van de aangetroffen arbeidskrachten en aan de aangifte van hun arbeidsprestaties en lonen bij de RSZ. Vele buitenlandse arbeidskrachten en slachtoffers van economische uitbuiting bevinden zich immers vaak in een schijnzelfstandig statuut.

Het formele verhoor van het slachtoffer tijdens de controle is niet vereist om hem als vermoedelijk slachtoffer te beschouwen. Omgekeerd is het niet afleggen van een verklaring geen reden om een potentieel slachtoffer niet naar een opvangcentrum te verwijzen. Ook een slachtoffer dat zichzelf niet als slachtoffer beschouwt (wat vaak voorkomt), moet geïnformeerd en doorverwezen worden. Als de inspecteur meent over voldoende aanwijzingen (indicatoren) te beschikken om een werknemer als vermoedelijk slachtoffer van mensenhandel te zien, moet de inspecteur die persoon op de hoogte brengen van de bijzondere beschermingsprocedure voor vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel. Het is onder inspecteurs en politiemensen onvoldoende geweten dat dat een informatieplicht is die is omschreven in de omzendbrief van 23 december 2016.

Onze inspecteurs hanteren hiervoor de meertalige brochure voor slachtoffers van mensenhandel, maar kunnen de informatie ook op andere manieren overbrengen. In dat verband wijzen wij op het belang van het inschakelen van een tolk. Verder wordt in het algemeen geprobeerd de voorwaarden te creëren die het vertrouwen van potentiële slachtoffers wekken en hen aanzetten informatie te verstrekken over hun werkomstandigheden. De inspecteurs moeten duidelijk maken dat zij de werkgever controleren en dat zij slachtoffers van uitbuiting door de werkgever willen beschermen door hen te begeleiden naar de specifieke beschermingsprocedure. Zij doen dat, indien mogelijk, in een rustige omgeving, zonder dat de werkgever daarbij aanwezig is of op de een of andere manier druk op de

arbeidskrachten kan uitoefenen. Het is ook aangewezen dat geen andere werknemers aanwezig zijn bij het eerste gesprek dat bij voorkeur op een andere plaats dan de werkplaats plaatsvindt. In de praktijk is dat alles vaak niet evident. Een raad die onze inspecteurs ook krijgen, is om aan arbeidskrachten van wie de inspecteur vermoedt dat ze mogelijk slachtoffer zijn van uitbuiting maar die weigeren in contact te treden met een opvangcentrum, hun visitekaartje te geven, zodat zij hen eventueel ook nadien nog kunnen contacteren.

Het belang van die informatieplicht en van de plicht van de inspecteur om alles in het werk te stellen om potentiële slachtoffers in contact te brengen met een van de drie gespecialiseerde opvangcentra (PAG-ASA, Sürya of Payoke) kan niet voldoende worden onderstreept. De controle op een werkplaats is vaak de eerste en enige kans op hulp voor een slachtoffer van uitbuiting. De praktijk wijst uit dat het voor slachtoffers van economische uitbuiting uiterst moeilijk is om de gepaste schadeloosstelling te verkrijgen, en met name om de betaling van de hen verschuldigde lonen te bekomen, indien zij niet naar een gespecialiseerd opvangcentrum worden verwezen. Zowel een vordering voor de strafrechter als een burgerlijke procedure liggen buiten het bereik voor de slachtoffers die niet door een centrum worden begeleid, wegens te duur, te complex, te tijdrovend. De slachtoffers keren ook vaak terug naar hun land van herkomst.

Omgekeerd is in onze visie de verwijzing van vermoedelijke slachtoffers naar een gespecialiseerd opvangcentrum de beste garantie voor de recuperatie van achterstallige lonen. Het centrum kan namelijk instaan voor de aanstelling van een advocaat en voor een burgerlijkepartijstelling in de strafzaak die volgt op het onderzoek.

[Te lage of niet-betaalde lonen: indicator van uitbuiting](#)

In die zin zien wij dan ook onze rol als eerstelijnsactoren en als onderzoekers mensenhandel in het bekomen van loonrecuperatie voor slachtoffers. Cruciaal daarbij is dat wij de betaling van onaanvaardbaar lage lonen zien als een indicator van uitbuiting, veeleer dan als een sociaalrechtelijke inbreuk (hetgeen het uiteraard óók is). Wij sporen die indicator op, maken hem duidelijk en gebruiken hem als bewijsmateriaal voor de uitbuiting. Hoewel wij niet bevoegd zijn voor de wet inzake de bescherming van het loon van de werknemers en daar dus geen proces-verbaal voor kunnen opstellen, zijn wij wel bevoegd vast te stellen dat werknemers werken in omstandigheden die in strijd zijn met de menselijke waardigheid en dus indicatoren op te sporen die dat aantonen. Zo is de betaling van een manifest te laag

loon zo'n indicator, net als het niet uitbetalen van loon, waarover wij aan de arbeidsauditeur zullen rapporteren. Diezelfde redenering geldt voor onaanvaardbaar lange werktijden (bv. 12 uur per dag en 7 dagen op 7). Wij zijn niet bevoegd voor de regelgeving inzake de arbeidsduur, maar gaan dergelijke aanwijzingen uiteraard uitspitten om ze als indicator te gebruiken in onze bewijsvoering van uitbuiting. Hetzelfde geldt ook voor erbarmelijke huisvesting en andere domeinen zoals veiligheid en welzijn, waar we indicatoren kunnen vinden die wijzen op een onaanvaardbaar lage levenskwaliteit van arbeidskrachten of een onaanvaardbaar hoge mate van afhankelijkheid van hun werkgever/uitbuiters. In deze diverse materies gaan wij geen (sociaalrechtelijke) processen-verbaal opstellen, maar wel materiaal vergaren om deze elementen aan te tonen en zo te bewijzen dat voldoende indicatoren aanwezig zijn om te besluiten dat er sprake is van het leveren van arbeid of diensten in strijd met de menselijke waardigheid en dus van mensenhandel door economische uitbuiting. Anders gezegd: wij zien al de voormelde inbreuken eerder vanuit gemeenrechtelijke hoek (Strafwetboek / misdrijf mensenhandel, waarvoor wij bevoegd zijn verklaard door artikel 81 van de Verblijfswet) dan vanuit een specifiek bijzonder-strafrechtelijke of sociaalrechtelijke hoek (Sociaal Strafwetboek / inbreuk niet betalen van het loon aan de werknemer). Dat verhindert uiteraard niet dat de bevoegde diensten (Toezicht op de Sociale Wetten, Toezicht Welzijn op het Werk, Wooninspectie ...) wél proces-verbaal opstellen voor de inbreuken die horen tot hun specifieke bevoegdheidspakket. Die processen-verbaal kunnen dan de bewijsvoering voor het misdrijf mensenhandel in grote mate versterken.

Financiële aanpak

Wij willen nog wijzen op een ander aspect dat verband houdt met het streven naar een effectieve compensatie van slachtoffers. Meer en meer, en vaak op aansturen van de arbeidsauditeur, gaat onze aandacht al bij de eerste controle naar beschikbare activa van de uitbuiters met het oog op inbeslagnames en latere verbeurdverklaringen door de strafrechter. In het ideale geval worden de verbeurdverklarde goederen toegewezen aan de slachtoffers.

Wij maken dan op verzoek van de arbeidsauditeur een vermogensvoordeelberekening dat die inbeslagnames en verbeurdverklaringen mogelijk maakt.

Idealiter gaat onze berekening van het door de uitbuiters illegaal verworven vermogensvoordeel gepaard met een

financieel onderzoek dat door de politiediensten kan worden gevoerd.

Daaraan gekoppeld vergaren de ECOSOC-inspecteurs bij hun onderzoeken, met het oog op een latere financiële vergoeding, zoveel mogelijk elementen opdat de door de slachtoffers geleden schade kan worden begroot. Dat zal vooral neerkomen op het voeren van grondig onderzoek naar de aard en de omvang van de geleverde prestaties (periode van tewerkstelling, aantal gewerkte dagen en uren), zodat de verschuldigde lonen kunnen worden vastgesteld. Immers, welk statuut de uitgebuite arbeidskrachten ook hebben, ook wanneer zij illegaal in het land verbleven, de werkgever dient hen een loon uit te betalen dat gelijkwaardig is aan het loon dat hij moet betalen aan een wettelijk tewerkgestelde werknemer in een vergelijkbare arbeidsverhouding.

De inspecteurs zullen verder ook aangifte doen van de geleverde prestaties en de verschuldigde lonen van de uitgebuite arbeidskrachten bij de RSZ. De werkgever van de uitgebuite arbeidskracht moet immers de sociale zekerheidsbijdragen betalen die hij ook zou hebben betaald bij een reguliere tewerkstelling, met inbegrip van boetes wegens achterstallige betalingen en eventuele administratieve boetes. Dat zorgt er anderzijds ook voor dat slachtoffers van economische uitbuiting sociale rechten opbouwen uit hun tewerkstelling.

Toenemende interesse voor sensibilisering bij andere diensten

Ten slotte wijzen wij nog op een positieve evolutie: wij stelden in 2018 een stijgende belangstelling vast voor de problematiek van economische uitbuiting bij andere inspectiediensten. Eind 2018 en in 2019 gaven wij (de Themadirectie mensenhandel van de RSZ-inspectiedienst) sensibiliseringssessies en een basisvorming mensenhandel aan de Sociale Inspectie en aan de Wooninspectie van het Brussel Gewest, aan de inspecteurs van het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ) en aan de Sociale Inspectie van de Vlaamse Overheid. Dat geeft aan dat het management van die inspectiediensten hiervoor openstaat, ook al zijn deze diensten niet bevoegd om het misdrijf mensenhandel op te sporen. Toch willen ze hun inspecteurs sensibiliseren om indicatoren van uitbuiting te herkennen. In onze vormingssessies geven wij adviezen over wat die inspecteurs moeten doen wanneer zij worden geconfronteerd met een mogelijke situatie/slachtoffer van mensenhandel.

Ook binnen onze eigen inspectiedienst gaven wij in 2018 in elke provinciale directie diezelfde vormings sessies aan de inspecteurs die behoren tot andere teams dan ECOSOC. Elke inspecteur kan immers bij eender welke controle terecht komen in een situatie waarin arbeidskrachten worden uitgebuit. Het komt er in die gevallen op aan snel en juist te handelen. De eerste vaststellingen en eerste contacten zijn doorslaggevend voor het verloop van het onderzoek en vooral voor de bescherming van de uitgebuite slachtoffers.

Besluit

Naar analogie met de integratie van de Sociale Inspectie in de RSZ-inspectiedienst, heeft het thema mensenhandel zijn plaats verworven in de vernieuwde inspectiedienst: de aanpak van economische uitbuiting behoort tot de corebusiness van de dienst.

Hoewel de aandacht voor de belangen van de slachtoffers toeneemt, blijft de detectie van vermoedelijke slachtoffers een pijnpunt, waarvoor geen eenduidige verklaring kan worden gegeven.

Het goed informeren van potentiële slachtoffers is een moeilijke, delicate maar cruciale rol voor de sociaal inspecteur, met name omdat de verwijzing naar een gespecialiseerd opvangcentrum de beste garantie is op compensatie voor het slachtoffer. In dat verband zijn ook financiële onderzoeken naar het vermogen van de werkgevers/uitbuiters, vermogensvoordeelberekeningen en inbeslagnames van activa bijzonder nuttig, zodat verbeurdverklarde goederen mogelijk kunnen dienen voor compensatie van de slachtoffers.

De inspanningen tot sensibilisering en vorming van alle sociaal inspecteurs, waartoe in 2018 een ernstige aanzet werd gegeven, dienen verdergezet te worden.

Externe bijdrage: Businessmodel als onderzoeksinstrument bij internationale mensenhandel

Ann Lukowiak
Federaal magistrate

In deze bijdrage schets ik kort dat mensenhandel veel meer is dan de relatie tussen het slachtoffer en de uitbuiters op de plaats van uitbuiting. Door het misdrijf ruimer te bekijken wordt de mogelijkheid gecreëerd om alle actoren die op een bepaald moment in het misdrijf tussenkomen te identificeren en te vervolgen en ook om het crimineel vermogen te identificeren met oog op confiscatie dat ter compensatie voor het slachtoffer kan aangewend worden. Internationale samenwerking speelt daarin een belangrijke rol.

Inleiding

Mensenhandel is geen geïsoleerde handeling maar een complexe reeks van samenhangende handelingen. Het benaderen van mensenhandel als een complex misdrijf dringt zich op, waarbij niet uitsluitend wordt gefocust op het aspect uitbuiting. Het misdrijf moet bekeken worden in zijn totaliteit opdat alle actoren zouden geïdentificeerd worden.

Mensenhandel kan beschouwd worden als een *proces*, waarbij de slachtoffers verschillende fasen doorlopen en waarbij mogelijk telkens andere personen zijn betrokken.

Een eerste fase is de fase van het *rekruteren*, al dan niet door het gebruik van valse voorwendsels, soms zelfs het ontvoeren van een slachtoffer. De tweede fase betreft het *transport* van het slachtoffer en het binnenkomen ervan in een ander land. De derde fase is de fase van de *uitbuiting* waarbij het slachtoffer gedwongen wordt tot seksuele handelingen of tot het verrichten van arbeid in mensonterende omstandigheden. De vierde fase bestaat in het zich *ontdoen* van het slachtoffer omdat de waarde van het slachtoffer gedaald is.

Bij het plegen van het misdrijf mensenhandel worden mogelijk ook tal van andere misdrijven gepleegd. Die kunnen instrumenteel zijn, wat betekent dat ze gepleegd

worden om het misdrijf mensenhandel in stand te houden (gebruik van valse documenten, geweld met oog op het behouden van de controle op de slachtoffers) ofwel gaat het om secundaire misdrijven die het resultaat zijn van de mensenhandeldactiviteit (witwassen, belastingontduiking...).

Profit driven misdrijf

De actoren binnen het misdrijf mensenhandel bekijken de opportuniteiten, de *profit*, de risico's en mogelijke kosten en nemen dan de nodige beslissingen.

De actoren binnen de organisatie

Het is cruciaal om te begrijpen hoe deze actoren werken. Er zijn verschillende soorten organisatiestructuren binnen het fenomeen mensenhandel. Aan het ene uiteinde staat de solist, die in zijn eentje een of meerdere slachtoffers rekruteert met oog op uitbuiting. Aan het andere uiteinde staan de goed gestructureerde organisaties met verschillende leden die elk een eigen rol vervullen. Het is precies die organisatiestructuur die in beeld moet gebracht worden om een zicht te krijgen op de mogelijk betrokken actoren. Daarvoor kan het volgende schema worden gebruikt:

Fase 1	Fase 2	Fase 3
Recrutereren	Transporteren	Uitbuiten
Waar?	Van waar naar waar?	Waar?
Wie?	Wie?	Wie?
Door wie?	Door wie?	Door wie?
Hoe?	Hoe?	Hoe?
Kosten?		
Geldstromen		

Voor elk blokje van het schema kan gekeken worden hoe dit het beste wordt onderzocht en welke onderzoeksopportuniteiten zich voordoen. Volgend voorbeeld maakt dat duidelijk.

Operatie Popcorn

Dit onderzoek start met de vaststelling dat een concentratie van Tsjechische zeer jonge dames is terug te vinden op een onlineseksadvertentiesite. Bij het bekijken van die advertenties wordt vastgesteld dat de foto's van de dames telkens in dezelfde kamer werden genomen. De

tekst onder de advertenties is dezelfde en er duiken twee verschillende telefoonnummers op.

Als uitsluitend naar de uitbuiting wordt gekeken, zal worden nagegaan waar de dames hun seksuele diensten verlenen (plaats van uitbuiting) en wie controle uitoefent op hen (wie hen uitbuit). Na het identificeren en verhoren van die slachtoffers worden de personen in de directe entourage geïdentificeerd. Bij het verhoor van de slachtoffers zal al gauw duidelijk worden wat hun verdiensten zijn en hoeveel zij moesten afgeven onder meer bij wege van huur voor hun werkplaats (noodzakelijk om het onrechtmatig vermogensvoordeel te berekenen).

Er kan evenwel verder gegaan worden dan de effectieve uitbuiting in België. De slachtoffers komen allemaal uit Tsjechië, waarbij de vraag kan gesteld worden hoe zij allemaal op dezelfde plaats in België zijn beland en wie daarvoor verantwoordelijk was (uit de verklaringen van de slachtoffers blijkt dat ze ofwel in een discotheek werden gerekruteerd ofwel door een fotograaf in Praag). Hoe wordt de uitbuiting gehandhaafd (in dit onderzoek werd vastgesteld dat camera's geplaatst waren in de inkom en de leefruimte waar de slachtoffers hun klanten moesten ontvangen, verder onderzoek heeft uitgewezen dat de camera's werden gevolgd in Tsjechië. Verder werd door de Tsjechische organisatie beroep gedaan op een Belgische facilitator die samen met leden van de organisatie de Belgische tak van de organisatie runde). De vraag kan ook gesteld worden wat met het onrechtmatig verkregen geld gebeurde.

Als we de gekende elementen in het schema plaatsen komen we tot volgend beeld:

Fase 1	Fase 2	Fase 3
Recrutereren	Transporteren	Uitbuiten
Tsjechië	Tsjechië naar Sint-Niklaas	Villa in Sint-Niklaas/ appartement in Antwerpen
Meisjes van amper 18 jaar in precare sociale en financiële omstandigheden	Identificeren van slachtoffers	Welke slachtoffers
Door een fotograaf, spotters in een discotheek in Praag	Door wie	Door wie
Beloofte van werk als model in het buitenland	Lowcostvliegtuigtickets	Controle in Tsjechië via camera's Controle in België door handlangers
Kosten Vliegtuigtickets, huren villa en appartement, camera systeem en onderhoud...		
Inkomstenstromen Cashgelden worden overhandigd aan handlanger in België, naar waar gaat het?		

Het schema maakt duidelijk dat er meer aan de hand is dan de effectieve uitbuiting in Sint-Niklaas en Antwerpen. Een nauwe samenwerking met de Tsjechische autoriteiten lag in deze zaak voor de hand. Al gauw bleek dat de fotograaf geen onbekende was en dat de discotheek waar gerekruteerd werd, in handen was van verschillende personen die gekend waren voor feiten van mensenhandel in Tsjechië. Financieel onderzoek bracht aan het licht dat grote geldsommen werden overgemaakt naar verschillende personen in Tsjechië. We zijn in België vervroegd moeten tussenkomen omdat er mogelijk een minderjarig, ontvoerd, slachtoffer betrokken was. De vervolging in België heeft zich uiteindelijk gefocust op de effectieve uitbuiting in België door verschillende personen die zich in België bevonden (een Belg en drie Tsjechische onderdanen). Tsjechië heeft aan de hand van de Belgische onderzoekselementen het onderzoek verder gezet naar de criminele organisatie die in Praag gevestigd was. We hadden hier duidelijk te maken met een goed georganiseerde criminele organisatie.

Mensenhandel als criminele markt

Als we spreken van mensenhandel als criminele markt, dan zijn we in de onmogelijkheid om de omzet ervan, zelfs bij benadering, te berekenen. We weten ook niet wat de gevolgen zijn van deze ondergrondse economie en wanneer deze de legale economie binnendringt. Mensenhandel is een *low-risk of detection/high profit-misdrijf*. De slachtoffers van mensenhandel kennen de omvang niet van de inkomsten van hun uitbuiters en weten evenmin wat met die inkomsten gebeurt. Een slachtoffer zal in de meeste gevallen alleen kunnen aangeven wat hun verdiensten waren en aan wie ze een deel (of de totaliteit) moesten afgeven of opsturen. Reden waarom het opstarten van een *financieel onderzoek* noodzakelijk is van bij aanvang van een onderzoek mensenhandel.

Een financieel onderzoek kan *driedimensioneel* worden gebruikt:

- voor het *verleden*, door het reconstrueren van het misdrijf met oog op het berekenen van het onrechtmatig verkregen voordeel met oog op confiscatie.
- voor het *heden*, door de gegevens bekomen in de loop van de financiële onderzoeken (bijvoorbeeld financiële tussenpersonen, bankrekeningen, bedrijven...) te laten analyseren op Belgisch, Europees en internationaal niveau, waardoor mogelijk nieuwe onderzoeken kunnen opgestart worden die ons kunnen leiden tot de entourage die instaat voor het witwassen van criminele gelden en vermogens of het 'transporteren' of 'compenseren' van de gelden.

- voor de toekomst, door het detecteren van aanwijzingen van criminele activiteiten, het identificeren van modus operandi die het mogelijk moeten maken om meer kennis en inzicht te verwerven in het misdrijf.

In deze bijdrage zal ik mij beperken tot het gebruik van het financieel onderzoek met oog op de berekening van het onrechtmatig verworven vermogensvoordeel en het detecteren van het vermogensvoordeel met oog op confiscatie.

Bij het samenstellen van het onderzoeksteam voor een onderzoek naar feiten van internationale mensenhandel is het cruciaal om onmiddellijk een financieel onderzoeker toe te voegen. De focus van deze onderzoeker ligt niet bij het reconstrueren van het misdrijf mensenhandel met oog op het identificeren van de uitbuiters, maar ligt eerder bij het detecteren van facilitators van het misdrijf die het misdrijf mogelijk maken, bestendigen en vermogen genereren, en ook het identificeren van goederen die vatbaar zijn voor inbeslagname en confiscatie. De onderzoekselementen worden benaderd vanuit financieel oogpunt en de financiële elementen zullen als een puzzel tot een geheel worden gebracht. Dat maakt volgend voorbeeld duidelijk.

Operatie Galaton

Dit onderzoek heeft een criminele organisatie blootgelegd in België van 11 personen die 41 geïdentificeerde jonge Hongaarse dames in Gent seksueel hebben uitgebuit in de periode van februari 2013 tot maart 2014. Een aantal leden van die organisatie hebben ook slachtoffers seksueel uitgebuit in Nederland.

Aanvankelijk werd een tijdelijk onderzoeksteam in België samengesteld tussen de lokale recherche van de politiezone Gent en de Federale Gerechtelijke Politie (FGP) Gent, waaraan ook een financieel onderzoeker was toegevoegd. In een later stadium werd een gemeenschappelijk onderzoeksteam (JIT) met Hongarije en Nederland bekrachtigd. Hongarije was een sleutelpartner gezien zowel de daders als de slachtoffers uit Hongarije afkomstig waren. Verder bracht het onderzoek al vrij vlug aan het licht dat een groot deel van de inkomsten uit de mensenhandel werden overgebracht naar Hongarije.

De financiële elementen in dit onderzoek en de nauwe samenwerking met Hongarije hebben het mogelijk gemaakt om goederen te identificeren in Hongarije die vatbaar waren voor beslag met oog op confiscatie:

- verschillende voertuigen, waaronder nieuwe Audi's A4, A8 en S8;
- inhoud van een kluis met gouden juwelen;
- 6.880.000 Forint (omgerekend ongeveer 21.000 euro) gevonden in de zijdeur van de Audi A8;
- bankrekeningen;
- een onroerende goed;
- allerlei hightech elektromateriaal.

De financiële elementen in het onderzoek hebben inzicht verschaft:

- in de bedragen die de seksuele uitbuiting hebben opgeleverd: een totaalbedrag van 406.040 euro werd verbeurd verklaard;
- in de manier waarop de slachtoffers werden overgebracht naar België (via auto en low cost vliegtuigmaatschappijen in Nederland);
- in het beperkte aandeel dat de slachtoffers mochten houden van hun inkomsten (een slachtoffer verklaarde aanvankelijk dat ze in de drie maanden dat ze in België werd vastgehouden een bedrag van 1.500 euro had gespaard, het onderzoek heeft aangetoond dat de organisatie in die drie maanden ongeveer 40.000 euro aan haar heeft verdiend.);
- in de manier waarop die gelden naar Hongarije terugvloeden (onder meer via Moneytransmitters waarbij de slachtoffers geld opstuurden of gebruik werd gemaakt van derden om geld op te sturen; via pakketbedrijven waarbij het geld werd verstopt tussen onder meer babykledij, jeans, schoenen; via cashkoeriers die met een geldkoffer op een vlucht naar Boedapest werden gezet zonder te weten wat ze vervoerden...);
- in de manier waarop die gelden werden geïnvesteerd (het onderzoek bracht ook aan het licht dat geld op bankrekeningen op naam van minderjarige kinderen van leden van de organisatie werd geplaatst);
- in de kostenstructuur van de organisatie (huren van hotelkamers en appartementen om de slachtoffers onder te brengen, van het kleine aandeel dat de slachtoffers voor zichzelf mochten houden van hun inkomsten moesten zij het vitrinegeld betalen (120 euro per shift van 12 uur), de condooms, een vergoeding voor hun slaappleaats, sigaretten, sexy kledij...).

Inmiddels werden de nodige certificaten overgemaakt aan Hongarije met oog op toepassing van het beginsel van de wederzijdse erkenning op beslissingen tot confiscatie (Artikel 4 van het Kaderbesluit 2006/783/JBZ van de Raad).

Hongarije heeft zelf ook een witwasonderzoek geopend.

Conclusie

We moeten ons bewust zijn dat mensenhandel een complex misdrijf is dat voortdurend in beweging is. Onderzoeken naar mensenhandel focussen zich hoofdzakelijk op de uitbuiting van de slachtoffers. Nochtans leveren financiële onderzoeken een reële meerwaarde bij het destabiliseren en eventueel ontmantelen van criminele organisaties. Het reconstrueren van het onrechtmatig verworven vermogensvoordeel is daarenboven van belang voor de slachtoffers. De rechtbank kan dat onrechtmatig vermogensvoordeel toewijzen aan de slachtoffers.

Referenties

ARONOWITZ A.A., *Smuggling and trafficking in human beings: the phenomenon, the markets that drive it and the organizations that promote it*, European Journal on Criminal Policy and Research, Volume 9 (2001), 163-195, [https://mensenhandelao1112.wdfiles.com/local--files/in-woord/Artikel A. A. Aronowitz.pdf](https://mensenhandelao1112.wdfiles.com/local--files/in-woord/Artikel%20A.%20Aronowitz.pdf).

ARONOWITZ A.A., THEUERMANN G., TYURYKANOVA E., *Analysing the business model of trafficking in human beings to better prevent the crime*, 2010, <https://www.osce.org/secretariat/69028>.

RAETS S., JANSSENS J., VANDER BEKEN T., *Financing of Trafficking in human beings in Belgium*, 2019, <https://biblio.ugent.be/publication/8601398/file/8601400.pdf>.

ROUDAUT M., *Financial investigation: a key tool in the fight against trafficking in human beings*, 30/IX/2011, <https://www.osce.org/secretariat/85823>.

SHELLEY, L., *Trafficking in Women: The Business Model Approach*, 2003, The Brown Journal of World Affairs, Vol. X, N° I 119-131, <https://www.jstor.org/stable/24590598>.